

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE SİYASETİNE PARADİGMATİK
YAKLAŞIMLAR: İKTİDAR-SİVİL TOPLUM
İLİŞKİSİNDE MÜSİAD VE MAZLUMDER
ÖRNEKLERİ**

**ÖZGÜL KARAASLAN
10716008**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. HALDUN GÜLALP**

**İSTANBUL
2013**

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE SİYASETİNE PARADİGMATİK
YAKLAŞIMLAR: İKTİDAR-SİVİL TOPLUM
İLİŞKİSİNDE MÜSİAD VE MAZLUMDER
ÖRNEKLERİ**

**ÖZGÜL KARAASLAN
10716008**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. HALDUN GÜLALP**

**İSTANBUL
2013**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE SİYASETİNE PARADİGMATİK
YAKLAŞIMLAR: İKTİDAR-SİVİL TOPLUM
İLİŞKİSİNDE MÜSİAD VE MAZLUMDER
ÖRNEKLERİ

ÖZGÜL KARAASLAN
10716008

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:.....
Tezin Savunulduğu Tarih: 30.07.2013

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Ünvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı: Prof Dr. Haldun Gülalp
Juri Üyeleri: Doç. Dr. Kenan Çayır
Yrd. Doç. Dr. İsmet Akça

İSTANBUL
2013

ÖZ

Türkiye Siyasetine Paradigmatik Yaklaşımlar: İktidar-Sivil Toplum İlişkisinde MÜSİAD ve MAZLUMDER Örnekleri

Özgül Karaaslan

Temmuz, 2013

1990 yılında kurulan MÜSİAD ve 1991 yılında kurulan MAZLUMDER farklı alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları olmalarına rağmen İslami kimliğe sahip oldukları için ortak bir paydada buluşmuşlardır. İki dernek de kuruluş anlarındaki mevcut iktidara muhalif olmuş, kendilerini mazlum/dışlanmış olarak görmüş ve kuruluş gerekçelerini İslami referanslarla oluşturmuşlardır. MÜSİAD ekonomik alana yönelik faaliyetlerinde İslami referanslar sunarken, MAZLUMDER ise sosyal ve siyasal alana yönelik söylemlerinde İslami referanslara başvurmuştur. 28 Şubat sürecinde İslami kimliklerini temkinli bir şekilde yansıtan MÜSİAD ve MAZLUMDER, AKP iktidarına kadar olan dönemde belirli siyasal süreçlerde benzer refleksler geliştirmiş; ancak AKP hükümeti ile birlikte bu durum son bulmuştur. AKP hükümeti döneminde MÜSİAD iktidara yönelik muhalif kimliğini kaybederken, MAZLUMDER bu kimliğini korumuştur. Bu dönemde MÜSİAD, MAZLUMDER'in aksine, merkeze yakın bir konuma geçmiş ve dışlanmış/mağdur kimliğini terk etmiştir. Ayrıca bu tespit sadece AKP iktidarında değil Refah Partisi iktidarında da gözlemlenmiştir. Aynı siyasal konjonktürde iki derneğin sergilediği bu farklılık ise bize AKP iktidarıyla - bunun yanı sıra aynı siyasal çizgiden geldiği Refah Partisi iktidarıyla- sivil toplum arasındaki dinamik ilişkiyi analiz etme imkânı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Refah Partisi (RP), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER)

Abstract

Paradigmatic Approaches in Turkish Policy: The Cases of MAZLUMDER and MUSIAD in Power-Civil Society Relations

Özgül Karaaslan

July, 2013

Those who perceived themselves as oppressed and outsider in the established order in Turkey founded the Independent Industrialists' and Businessmen's Association (MUSIAD) in 1990 and the Organization of Human Rights and Solidarity for Oppressed People MAZLUMDER in 1991 with Islamic references. While MUSIAD implements economic activities with reference to Islamic principles, MAZLUMDER uses an Islamic discourse in its approach to social and political issues. Apparently, both associations are non-governmental organizations working in different fields yet they have found a common ground with their Islamic identities. Despite the fact that the both associations were opposed to the political power, they were cautious to demonstrate their Islamic identity during February 28 process. Yet MUSIAD and MAZLUMDER adopted different approaches to the political power in Justice and Development Party era. Whereas MAZLUMDER maintained its opponent stance towards the political power, Justice and Development Party (JDP), MUSIAD left its opponent approach to the political power. In contrast to MAZLUMDER, MUSIAD pursued to involve in the system by leaving its oppressed and outsider identity and consequently attempted to have closer ties with the JDP. It should also be noted that MUSIAD had tried to get closer relations with Welfare Party. The difference between MUSIAD's and MAZLUMDER's stance towards the political power in the same conjuncture provides us opportunity to analyze the dynamic relations between the JDP administration, and Welfare Party (WP) with which the JDP comes from the same political origin, and civil society properly.

Key Words: Justice and Development Party, Welfare Party, The Independent Industrialists' and Businessmen's Association (MUSIAD), The Organization of Human *Rights* and Solidarity for Oppressed People (MAZLUMDER)

ÖNSÖZ

Öncelikle eleştiri ve önerileri ile bu çalışmaya katkı sunarak tamamlamamı sağlayan danışmanım Prof. Dr. Haldun Gülalp'e verdiği destek için çok teşekkür ederim.

Konuşmalarımın büyük bir kısmını tez çalışmama ayırdığım halde beni ilgi ve sabırla dinleyen ve önerleri ile katkı sunan Agâh Tiyeke ve yardımları için Ali Haydar Şenyurt'a teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışmam boyunca gösterdikleri sabır ve anlayış için aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul; Temmuz 2013

ÖZGÜL KARAASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ		i
ABSTRACT		ii
ÖNSÖZ		iii
İÇİNDEKİLER		iv
KISALTMALAR		vi
1. GİRİŞ		1
2. TEZİN AMAÇ VE KAPSAMI		4
2.1. Literatür Hakkında		4
2.2. Neden MÜSİAD ve MAZLUMDER?		14
3. KURULUŞ VE MİSYON		20
3.1. MÜSİAD		21
3.1.1. MÜSİAD’ın Kuruluş Amacı ve Referansları		21
3.1.2. Müstakil/Müslüman İşadamı		25
3.1.3. MÜSİAD’da İşbirliği		26
3.2. MAZLUMDER		28
3.2.1. Neden Kuruldu?		28
3.2.2. Kuruluş Referansları		31
4. SÖYLEM VE REFERANSLAR		33
4.1. Ekonomik ve Siyasal Alanda İslam Temelli Referans Arayışları		34
4.1.1. Batı		35
4.1.2. Homo Islamicus		36
4.1.2.1. Üretici ve Tüketici Zincirinde “Müslüman Adam”		37
4.1.2.2. İşçi-İşveren İlişkisinde “Müslüman Adam”		39
4.1.3. Gelir Eşitsizliğini Dengelemede İslami Mekanizma		42
4.1.4. Ticaret, Serbest Piyasa ve İslam		43
4.1.5. İslam Ülkeleri İle İşbirliği		45
4.1.6. Yüksek Ahlak, Yüksek Teknoloji		47

4.1.7. Nüfus Plânlaması, Aile ve Kadın	48
4.2. MAZLUMDER'in Söylem ve Referansları	49
4.2.1. Temel Hak ve Özgürlükler	50
4.2.2. Kürt Sorunu	53
4.2.3. Kemalizm, Lâiklik ve Şehitlik	58
4.2.4. Vicdani Ret	60
4.2.5. Eşcinselliğe Yaklaşımı	62
5. SÖYLEMSEL DEĞİŞİM VE SİYASAL KONJONKTÜR	64
5.1. Refah Partisi Dönemi	65
5.2. 28 Şubat Süreci	71
5.2.1. 28 Şubat Sürecinde MAZLUMDER'in Tavrı	74
5.2.2. 28 Şubat Sürecinde MÜSİAD'ın Tavrı	80
5.3. İslam ve Terörizm	83
5.3.1. “Fırsatlar” Cephesinden 11 Eylül	84
5.4. AKP İktidarı (2002 ve 2007 Dönemi)	89
5.5. AKP İktidarının Son Dönemi (2011 Sonrası)	93
5.5.1. AKP ve MAZLUMDER	93
5.5.2. AKP ve MÜSİAD	99
6. SONUÇ	103
KAYNAKÇA	110
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ASKON	: Anadolu Aslanları İşadamları Derneği
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DYP	: Doğru Yol Partisi
İHD	: İnsan Hakları Derneği
MAZLUMDER	: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MP	: Muhafazakâr Parti
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
RP	: Refah Partisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
THHD	: Temel Hak ve Hürriyetler Derneği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜGİAD	: Türkiye Genç İşadamları Derneği
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

1. GİRİŞ

Dinin siyaset içerisinde kapladığı alanı göz önünde bulundurduğumuz zaman durağan bir yapıdan söz etmek imkânsızdır. Sürekli değişen koşullara, iç ve dış dinamiklere ve siyasal konjonktüre kendini adapte ederek yeni bir görünüm arz eden ve her yeni görünümünün altında siyasete daha esnek şekilde nüfuz eden din, şüphesiz ki bunu siyasal aktörlerin vasıtası ile gerçekleştirmektedir. Bu noktada İslamcı siyasal kadro/aktörler bulunduğu konumla çatışma yaratmayacak şekilde dini yorumlamakta ya da siyasete uyarlamakta ve bunu yaparken de İslami referans ve söylemler üzerinden kendisine meşru bir zemin arama yolunu seçmektedir.

MÜSİAD ve MAZLUMDER de İslami referanslarla meşruiyet zeminini oluşturan fakat bunu farklı alanlarda sergileyen iki derneği temsil etmektedir. Bu çalışmayı İslami kimlik noktasında buluşan MAZLUMDER ve MÜSİAD konusunda yapmamızdaki amaç, iki derneğin de İslami kimliğe sahip olmasına rağmen aynı siyasal konjonktür içerisinde sergiledikleri farklı davranışların siyasal açıdan ne ifade ettiğini yorumlamak olmuştur. Dolayısıyla her iki STK'nın da söylem veya referanslarında sergiledikleri değişim, siyasi konjonktür göz önüne alınarak ifade edilecek ve yorumlanacaktır. Bu doğrultuda MÜSİAD ve MAZLUMDER'in söylemlerinin AKP iktidarıyla birlikte dikkat çekici bir şekilde farklılaşması tez çalışması için önemli bir noktayı oluşturacak ve partinin potansiyel tabanı hakkında bir ipucu sunacaktır. Ancak bu farklılaşma noktasının AKP iktidarı ile birlikte mi başladığı, başladıysa hangi dönemlerinde ne ölçüde gözlemlenebildiği, Refah Partisi'nin süreç içerisinde nasıl bir rol oynadığı gibi sorulara da dikkat edilecektir. Bunun için ilk önce AKP'nin ideolojik kimliği, RP siyasetinden bir kopuşu temsil edip etmediği ve AKP iktidarı dönemlerine dair literatürde yer alan değerlendirmeler ele alınarak tez çalışmasının ilk bölümü oluşturulacak. Aynı zamanda tez çalışmasının ana odağının neden MAZLUMDER ve MÜSİAD olduğu üzerinde durulacak.

İkinci ve üçüncü bölümler ise MÜSİAD ve MAZLUMDER’i anlama ve tanıma amacı etrafında şekillenecek. İki STK’nın neden kuruldukları, hangi boşluğu doldurmaya çalıştıkları, üstlendikleri misyon, siyasi tutumları, kuruluş amacı ve gerekçeleri ile İslam’ı nasıl bağdaştırdıkları sorularına “Kuruluş ve Misyon” başlığı altında yanıt aranacak. Bunu yaparken de genel itibarıyla şu hususlar üzerinde durulacak: MÜSİAD ve MAZLUMDER’in kurulduğunda ve kuruluş yıllarında muhalif bir kimliğe sahip olmaları, yoğun İslami referansları ve bu referanslar çerçevesinde yarattıkları Batı-İslam kutuplaşmaları, gerek MÜSİAD gerekse MAZLUMDER’in merkezden uzak oluşunu mazlum/ayrımcılığa uğramış olarak betimlemeleri ve bu yüzden de her iki STK’nın da kuruluş ilhamını aslında peygamberin içinde bulunduğu ayrımcılıklara karşı mazlumdandan yana olan Hilfu’l Fudul oluşumundan almaları, dolayısıyla İslami kimliğini ön plâna çıkararak bu ayrımcılığa karşı tepkisel bir duruş sergilemeleri ve seküler alanın dolu olduğunu, bu yüzden kendilerinin İslami boşluğu doldurmak için kurulduklarını belirtmeleri.

“Söylem ve Referanslar” başlığına ayrılan bölüm ise iki derneği tanıma ve anlamlandırmanın ikinci basamağını oluşturacak. MÜSİAD’ın neoliberal ekonomik düzen ile İslam’ı nasıl harmanladığı, MAZLUMDER’in ise sosyal alana yönelik söylemlerinde bunu nasıl gerçekleştirdiği irdelenecek. Yani her iki STK’nın da kendi faaliyet alanlarına dönük temel konulara yaklaşımında İslam temelinde geliştirdiği söylem ve referans arayışları ele alınacak.

Son bölümde ise, MAZLUMDER ve MÜSAD için de önemli dönemler sayılan üç siyasal süreç ele alınacak. Öncelikle iki STK’nın 28 Şubat ile birlikte nasıl bir “korku atmosferine maruz kaldıkları” ve bunun neticesinde muhalif konumlarını giderek uzlaşmaya dönük bir çabaya çevirmeleri, siyasi konulardan ve dini referanslardan uzak durmaya çalışırken İslam dışında hangi meşruiyet arayışlarını geliştirdikleri ele alınacak.

28 Şubat, 11 Eylül ve AKP İktidarının ele alındığı son bölümde, öncelikle MAZLUMDER ve MÜSİAD’ın 28 Şubat’la birlikte İslami kesimin insan hakları ihlaline uğradıkları vurgusundan hareket edilecek. MÜSİAD’ın, 28 Şubat 1997’ye kadar söylemlerinde çok sık yer vermediği –hatta eleştirel baktığı- demokrasi kavramına bu dönemden sonra yoğunlaşmaya başlaması, MAZLUMDER’in de Batı temelli insan hakları ile İslami insan hakları ayrımını bir kenara bırakarak sadece bu

kavramın özüne odaklanmaya başlaması ve iki STK'nın da bu süre zarfında İslami kimliklerini arka plânda bırakması ele alınacak.

“İslam ve Terör” başlığında ise, 11 Eylül olayıyla birlikte geliştirilen İslam ve şiddetin bir arada düşünülemeyeceğine dair savunu ve söylemler üzerinde durulacak. Ve MAZLUMDER'in bu konuya ciddi bir şekilde eğilerek küresel çapta savunma mekanizması oluşturmaya çalışırken MÜSİAD'ın gündeminde bu konunun neden genel olarak “fırsatlar” üzerinden ele alındığı irdelenecek. Ayrıca 28 Şubat süreci ile birlikte MAZLUMDER'in Batı'ya yönelik ılımlı tavrının bu olayla birlikte yerini tekrar cephe almaya bıraktığı ve yine MÜSİAD'da neden böyle bir tavrın gerçekleşmediği değerlendirilecek.

MÜSİAD'ın AKP iktidarı ile birlikte kendi misyonunu siyasi iktidar ya da devletle özdeşleştirerek kuruluş yıllarındaki muhalif kimliğini terk etmesine karşın MAZLUMDER'de muhalif bir duruşun neden söz konusu olduğu üzerinde durulacak. Böylece kuruluş itibarıyla İslamcı muhalefeti temsil eden iki STK'nın 28 Şubat sürecinde nasıl pasifleşerek radikal söylemlerden uzak, Batı eksenli evrensel insan hakları ile demokrasi söylemlerine sarıldıkları, AKP iktidarında ise bu durumun nasıl bir yol izlediği ve bu sürecin MAZLUMDER ve MÜSİAD için barındırdığı farklılıkların sivil toplum ve iktidar arasındaki dinamik ilişkiyi anlamak için yardımcı olan etmenleri üzerinde durulacak.

2. TEZİN AMAÇ VE KAPSAMI

2.1. Literatür Hakkında

2002 seçimleri öncesinde kurulan AKP, kendisini tanımlarken “muhafazakâr demokrat” kimliğe başvurmuş; partinin siyasi danışmanı Yalçın Akdoğan da “AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi” adlı kitapta AKP’nin başvurduğu siyasal kimliği ele almıştır.

Akdoğan, muhafazakâr demokrat kimliğin parametrelerini şu şekilde özetlemiştir: Devrimci değişim anlayışına karşı tedrici ve aşamalı bir değişim anlayışına dayanmaktadır, toplumsal alandaki farklılıkların siyasal alanda dile getirilmesi ancak siyasal alanın uzlaşması temelinde kurulması ile mümkündür, halk egemenliğine dayanan siyasal meşruiyet ile anayasal ve hukuki normlara dayanan hukuki meşruiyeti önemser, sınırlandırılmış ve tanımlanmış bir siyasal iktidardan yanadır; dayatmacı ve baskıcı bir hal alan otoriter ve totaliter anlayışları kabul etmez, devlet asli fonksiyonlarına çekilmiş küçük ama sınırlı devlet olmalıdır, vatandaşın tanımladığı ve şekillendirdiği bir devlet olarak hizmet etmelidir.¹

Yalçın Akdoğan, parti programında ise özellikle demokrasi, hukuk devleti ve insan hak ve özgürlüklerine vurgu yapıldığını, serbest piyasa ekonomisi ve dünya sistemiyle bütünleşen rekabetçi bir iktisadi anlayışın savunulduğunu belirtmiştir. Akdoğan’a göre siyasal İslam çizgisindeki partiler AKP gibi Türkiye’yi dünya sistemiyle entegre olmuş, Avrupa Birliği üyesi, yüzü Batı’ya dönük bir ülke olarak konumlandırmamıştır. Bu yüzden AKP ekonomiden siyasete kadar farklı bir kulvarda yer almış, sistemin lâik karakterini ve demokratik yapısını savunmuştur.² Dolayısıyla Akdoğan, AKP’nin siyasal İslam kategorisinde değerlendirilemeyeceğini sıklıkla vurgulamış, AKP’nin Refah/Fazilet geleneğinin ayrışmasından ortaya

¹ Yalçın Akdoğan, **AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**, 2. bs. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 15-17.

² *age*, 106.

çıkıtına işaret etmiştir. Akdoğan’a göre, AKP Refah çizgisinin Milli Görüş ve Adil Düzen kavramıyla güttüğü örtülü İslamcılıktan uzak durmuştur.

Akdoğan’ın AKP’nin Refah geleneğinden bir ayrışmayı temsil ettiğine dair tespiti, Refah Partisi liderliğindeki koalisyon hükümetinin 28 Şubat 1997’de MGK bildirisiyle devrilmesi ve RP’nin Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmasından sonra Türkiye’deki İslamcı düşüncenin geçirdiği değişimin bir sonucudur. Türkiye’deki İslamcı düşünce bu süreç sonucunda demokrasiye karşı çıkmak yerine ona İslamcı paradigma içerisinde yer bulmaya çabalamıştır.³ Aynı şey siyasal parti söyleminde de belirerek Refah Partisi’nin kapatılmasından sonra ortaya çıkan partiler, amaçlarını insan hakları ve liberal demokrasi temelinde tanımlamaya başlamıştır.⁴ Yine Akdoğan’ın AKP’nin Refah Partisi gündemindeki hatalardan uzak durduğu yönündeki tespitine de bu açıdan bakılabilir. Refah Partisi’nin kapatılması, Erdoğan’a verilen hapis cezası, doğal olarak, AKP’nin sistemle barışık bir harekete yönelmesine neden olmuştur. Buna paralel olarak AKP, siyasal İslam kategorisine girmemek için uğraş vermiş ve muhafazakâr demokrat temelinde tanımlanan siyasal kimlik “İslamcı siyasal hareketin meşru ve mümkün dili”⁵ haline gelmiştir. Yasin Aktay’a göre, İslamcılığı işaret eden partilerin kapanma ihtimalinin olduğu bir ortamda yasal siyasi parti olmaya karar veren AKP, İslamcı bir nitelemeden ısrarla kaçınmış ve hem sistem nezdinde meşru sayılan, hem de kendisiyle halk arasında, anlamı konusunda görünen kadarıyla özel bir mutabakat olan muhafazakârlığı ön plâna çıkarmıştır.⁶

2005 yılında yayınlanan “İnkâr İle İkrar Arasında AK Parti’nin Kimliği” adlı makalede Aktay, muhafazakâr demokrat kimliği üstlenen AKP’nin en azından iktidarının ilk üç yılında muhafazakâr nitelemeyi hak edecek bir girişimde bulunmadığını savunmaktadır. Aktay’a göre AKP, klasik muhafazakârlığın genellikle sergilediği devletçi, resmi ideolojinin taşıyıcısı olma rolünden uzak durmuş; Kürt meselesinde milliyetçi sınırları zorlamıştır. Bu da muhafazakâr kimliğin tanınılandan başka bir gerçeklik olarak resmedilmesine neden olmuştur. Paralel şekilde Aktay, muhafazakârlığın dünyanın her tarafında gerektirdiği,

³ Haldun Gülalp, **Kimlikler Siyaseti Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri**, (İstanbul: Metis Yayınları, 2003), 171.

⁴ **age**, 159.

⁵ Yasin Aktay, “İslamcılıkta Muhafazakâr Bakiye”, **Muhafazakârlık**, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekinil, c. 5, 3. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006): s.350.

⁶ **age**, 350.

Türkiye’de ise dindar kitlelere karşı ödenmesi gereken siyasi bir borç olarak beklenen hiçbir icraatın AKP tarafından gerçekleştirilmediğine dikkat çekmektedir:

“Ne başörtüsünde ne de meslek liselerine uygulanan katsayıda, ne ailenin durumunda ne de genel olarak din eğitiminde (ki bunlar, bir partinin bugünkü durumda muhafazakârlığını sergileyebileceği en önemli alanlardır) hiçbir iyileşmeyi başaramamış olması, hatta giderek bu alanda sistemle bir çatışmaya girmekten özenle kaçınması, AK Parti’nin muhafazakârlığını ancak bir alanda ispatlayabildiğini gösteriyor gibidir: Devletin sınırlarına ve toplumsal istikrar mitolojisine olan bağlılığı alanında.”⁷

Aktay’ın AKP’nin muhafazakârlığın gerektirdiği icraatlara yönelmediğine dair görüşü karşısında Ergün Yıldırım ise meseleye söylem veya icraat yönünden değil de Pierre Bourdieu’nun kullandığı “habitus” kavramıyla yaklaşmayı tercih etmektedir. Buna göre, bir partinin söylemlerine bakarak tanımlamalar gerçekleştirilmesi şüphesiz onun hangi politikalarla siyaset yapacağını bildirmesi açısından katkı sağlamaktadır. Ancak yetiştirdiğiniz çevreler, geldiğiniz sınıf, kültürel mahalleniz daha belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla insanlar temsiliyeti söylemle değil; habitus’la aramaktadır. Seçmenler, hangi politik aktörler gündelik yaşam kalıpları, tüketim kalıpları, eğlence imgeleri, inanç pratikleri bakımından kendilerine daha yakınsa onu tercih etmektedir. Bu bakış açısından hareketle AKP’ye varılınca AKP’nin ne olduğu değil, ne olmadığı hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Örneğin AKP, başörtüsü sorunundan bahsetmemesine rağmen, kızlarının ve eşinin başörtülü olması gerekli mesajın kitlelere verilmesi açısından yeterli olmaktadır.⁸

Yasin Aktay ile benzer şekilde Menderes Çınar da AKP’nin mevcut devlet yapısını koruyarak onun içeriğini İslamileştirme projesinin olmadığını belirtmektedir. AKP’nin işlev ve misyonunu “defansif” olarak tanımlayan Çınar’a göre, AKP iktidar olarak ve iktidarda kalarak devletin muhafazakâr/İslami kesimleri 28 Şubat sürecine benzer şekilde cendere altına alınmasını engellemektedir. AKP bu süreçte RP’nin aksine hiçbir zaman dini ve onun temsil ettiği mutlak doğruyu temsil etme iddiasında bulunmamış; siyaseti dine hizmetin bir aracı olarak görmemiş ve İslami kimliğin başörtüsü sorununa öncelik vermemiş, bu sorunları gündeme getirdiğinde ise kişisel hak ve özgürlükler temelinde dile getirmiştir. Bu şekilde,

⁷ Yasin Aktay, “İnkâr İle İkrar Arasında Ak Parti’nin Kimliği”, Anlayış Dergisi, Aralık 2005, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=31&makaleid=4706> [18.02.2013].

⁸ Ergün Yıldırım, “AKP: Bir Politik Tasarının Sosyolojik Temsiliyeti”, **Birikim Dergisi**, s.163-164 (Kasım –Aralık 2002): 69-70.

diğer İslami grupların varlığını tehdit etmemiş ve onların desteğini almıştır. Ayrıca kullandığı dil ile liberal kesimlerin desteğini de arkasına almıştır. Bunun yanında, Çınar, AKP'nin 2004 yılına kadar izlediği hızlı reformlar sayesinde demokratikleştirici olduğu algısını yarattığına da dikkat çekmekte; ancak sadece bu reformlara odaklanmamak gerektiğinin de altını çizmektedir.⁹ Bu noktada İlhan Uzgel AKP'nin yalnızca demokrasi ve İslam arasında değil; İslam ile neoliberalizm arasındaki buluşmayı temsil ettiğini dile getirmektedir ve AKP'nin ilk döneminin İslamcı hareketin ılımlaştırılmasının bir örneğini oluşturduğunu savunmaktadır.¹⁰

İhsan Dağı'ya göre ise AKP'nin siyasal kimliğini muhafazakâr demokrasi olarak tanımlaması uygun düşmektedir ve bu tanımlama, partinin, İslam'ın siyasal söyleminden çekilmesini simgelemiştir. Muhafazakâr, milliyetçi, İslamcı ve demokrat öğeleri taşıyan AKP'yi milli görüş hareketinin bir evrimi olarak tanımlamıştır. Dağı'ya göre, son yıllarda genelde İslami kesim, özelde ise AKP tarafından İslami kesim ve yapıların temsili yerine toplumsal hayatîyetin devam ettirilmesi yönünde stratejik bir tercih yapılmış ve bu tercih sonucunda Milli Görüş çizgisinden farklılaşan AKP doğmuştur. Ve AKP'nin üstlendiği misyon da "İslam'ın sosyal hayatîyeti üzerine bina edilen muhafazakâr/yerel duyarlılıklarla, kalkınmacı, rekabetçi ve dışa açık modern yapılar arasında bir bağlantı kurmak, sentez yaratmak"¹¹ olmuştur. Dolayısıyla AKP'ye ideolojik kimlik olarak yakıştırılan Müslüman demokrat tanımlaması bu noktada geçerliliğini yitirmektedir Dağı için. Çünkü Müslüman demokrat kimliği partinin toplumsal desteğini kapsamamakta ve Batı nezdinde meşruiyetini sorgulanır kılmaktadır.

Müslüman demokratiğin yanında ılımlı Müslümanlık, Müslüman duyarlılık gibi ifadeler de AKP'nin toplumsal kimliğini açıklamada yetersiz kalmaktadır Dağı'ya göre. Bu yönde kimliklenen parti hem Türkiye'nin demokratikleşme projesini taşımakta yetersiz kalacak, hem de gördüğü geniş desteği muhafaza edemeyeceği gibi muhalif kesimlerin ideolojik ve kurumsal baskılarına karşı koyamayacaktır.¹²

⁹ Menderes Çınar, "AKP ve İslami Hareketler: Defansif ve Dağıtıcı İktidar Kardeşliği", **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, ed. İlhan Uzgel, Bülent Duru, (Ankara: Phoenix Yayınları, 2009): 313-315.

¹⁰ İlhan Uzgel, "AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü", **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, ed. İlhan Uzgel, Bülent Duru, (Ankara: Phoenix Yayınları, 2009): 24.

¹¹ İhsan D. Dağı, "Ak Parti: Müslüman Demokrat mı Muhafazakâr Demokrat mı?", 09.01.2004, http://www.zaman.com.tr/yorum_ak-parti-musluman-demokrat-mi-muhafazakar-demokrat-mi_543.html, [18.03.2013].

¹² age.

AKP tarafından da partiye yöneltilen Müslüman demokrat yönündeki tanımlamalar kabul edilmemekte, bu tanımlamayı seçmemenin konjonktürün zorlamasıyla yaşanan bir durum olmadığı vurgulanmaktadır. Partinin kendisini Müslüman olarak tanımlamamasının farklı mezheplerin, dinlerin ve dini anlayışların bulunduğu bir ülkede ayrışma ve dışlamalara sebebiyet vereceği savunulmaktadır.¹³

AKP'nin muhafazakâr kimlik tanımlamasına başvurmasının Ali Yaşar Sarıbay'a göre iki sebebi bulunmakta: Birincisi, tabandaki dindar kesimle bir bağı olduğunu unutturmama amacı; ikincisi ise, dış dünyaya kurulu düzenin makul bir aktörü olduğunu gösterme amacı. Ali Yaşar Sarıbay AKP'nin politik kimliğini "ismi 'İslam', uygulamaları 'liberal', tutumu 'demokrat', yönü Batı" şeklinde yorumlamaktadır. Ancak her ne kadar AKP kimliğini muhafazakâr demokrat olarak tanımlamasa da Sarıbay'a göre AKP kimliksizliğe mahkûm bir siyasi parti konumundadır:

"AKP'nin şaşırtıcı görünen politik kimlik meselesi, Türkiye'nin reel-politik hayatının doğası dikkate alınırda daha anlaşılabilir hale gelir. 1950'lerden itibaren demokrasinin üzerine inşa edilmek istediği zemin, partilerin politik hayatı kendi ideolojilerine göre yönlendirme olanağını hep sınırlı kıldı. Bunun tersine, politik hayatın "gerekleri" partileri yönlendirdi. AKP bunun istisnası olamadı; dahası olmaması gerektiğini herkesten önce kendisi kabul etti ve ettiğini her vesileyle ispata yöneldi. Bu açıdan, AKP de diğer bütün partiler gibi 'kimliksizliğe' mahkûm."¹⁴

Ahmet Yıldız'a göre de AKP'nin muhafazakâr söyleminin üç adresi bulunmaktadır. Bunların ikisi Sarıbay'ın belirttiği gibi seçmen kitlesi ve dış kamuoyuna muhafazakârlık tanımı ile verilen sıcak mesajdır. Yıldız, üçüncü ve daha önemli bir etmenin de olduğunu belirtmekte ve bunu Kemalist merkeze dönük olarak verilmek istenen "siyasal İslamcılıkla ilişkimiz yok" mesajı şeklinde tanımlamaktadır. Bu mesajın ise iki yüzü bulunmaktadır: "Birincisi lâikliğe dönük sadakat beratı, ikincisi ise laisizmi redde dayalı dönüştürücü tutum."¹⁵

Hakan Yavuz da Kemalist ordu ve bürokrasiden gelen baskılar nedeniyle AKP'nin gündemin yumuşattığına dikkat çekmektedir. Yavuz, "Erbakan'dan Erdoğan'a

¹³ Akdoğan, **age**, 115.

¹⁴ Ali Yaşar Sarıbay röportajı için, bkz. Ruşen Çakır, "AKP Kimliksizliğe Mahkûm", 12.10.2003, <http://haber.gazetevatan.com/0/15666/1/gundem> [19.03.2013].

¹⁵ Ahmet Yıldız, "Muhafazakârlığın Yerleştirilmesi ya da AKP'nin Yeni Muhafazakâr Demokratiği", **Karizma Dergisi**, s.17 (Şubat-Mart 2004): 55.

Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam” adlı kitabında AKP’yi geniş bir çerçevede ele almış ve AKP’nin dini bir parti olarak nitelendirilemeyeceğini sıklıkla vurgulamıştır. AKP’nin devleti ve toplumu din doğrultusunda dönüştürülmesini amaçlamadığını savunan Yavuz, partinin amacının siyasal iktidarını pekiştirmek için sandalye sayısını arttırmak olduğunu ifade etmektedir.¹⁶

İslami bir siyasal hareketin İslami ideolojiyi terk etmesi durumunda artık İslami olmaktan çıktığını savunan Yavuz, bir hareketin İslamiyet temelli siyasal taleplerde bulunması durumunda İslami olarak nitelendirilebileceğinin altını çizmekte ve Türkiye örneğinde karşılaşılan durumun İslamcılık sonrası süreç ya da kimlik politikalarından hizmet partisine geçiş olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla Yavuz’a göre AKP bir kimlik partisi değil, insanlara daha iyi hizmet sunmayı amaçlayan bir partidir. İslamiyet veya kimlik temelli talepler geliştirmemekte ve dillendirmemektedir.¹⁷ AKP’nin siyaseti “hizmet” sağlama aracı olarak gündeme getirmesinden dolayı partinin temel ideolojik ilkesi pragmatizm olmuştur Yavuz’a göre: “AKP’nin gelişen kimliğine pragmatizm hakimdir. Burada toplumsal meselelerde muhafazakârlığın ve ekonomik meselelerde liberalizmin belli belirsiz izleri görülür.”¹⁸

“AKP’nin Siyasal Söylemi Üzerine” adlı makalede AKP’nin ideolojik bir parti olmayarak tüm siyasi yönelimleri içinde barındırdığına dikkat çeken Nermin Pınar Erdoğan, AKP’nin kendisini hizmet partisi olarak ilan eden söyleminin yeni bir devlet anlayışını ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Buna göre hizmet partisi olmak yerel yönetimlerin önemini arttırılması, adem-i merkezileştirme, özelleştirme ve piyasa ilişkilerini düzenlemedeki rolün dönüşümü ve sosyal devlet anlayışından ziyade hayırseverlik üzerinden gelişen bir devlet toplum ilişkisinin kurulduğunu göstermektedir.¹⁹

AKP’nin kimliğinden ziyade AKP iktidarı sürecine dair değerlendirmelere bakılacak olursa iktidarın özellikle son dönemdeki değişim dikkat çekmektedir. AKP hükümetinin on yılını kaybolan güven duygusunun tesisi şeklinde okuyan Ahmet

¹⁶ Hakan Yavuz, **Erbakan’dan Erdoğan’a Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam**, çev. Leman Adalı (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011), 23-24.

¹⁷ **age**, 143.

¹⁸ **age**, 106.

¹⁹ Nermin Pınar Erdoğan, “AKP’nin Siyasal Söylemi Üzerine Biz Hizmet Partisiyiz”, **Birikim Dergisi**, s.283 (Kasım 2012): 68.

İnsel, “AKP’nin etrafında oluşan ve hızla genişleyen koalisyon, siyasal ve iktisadi konjonktürün sunduğu fırsatları değerlendirerek, büyük bir güven pompası işlevi gördüğünü” belirtmektedir. Bu duruma AB sürecine dönük gelişmeler eklenince orta sınıflarda yıllardan beri bastırılan değişim beklentisini AKP hayata geçirmiştir. Böylece AKP, Özal’ın yarattığı dalganın benzerini yaratmış; ancak bu kez karşısında bütünüyle dağılmış bir sağ siyaset olduğu için bu dalga Özal’dan daha kapsamlı bir hal almıştır. Bu da Ahmet İnsel’e göre, toplumun muhafazakâr çoğunluğunun kendine güveninin iktisadi büyüme, dışa açılma, istikrar, Kürt sorununda çatışmanın durulması sayesinde yeniden tesis edilmesini sağlamıştır.²⁰

2003’ten itibaren AKP, AB ile üyelik müzakerelerine başlama tarihini Avrupa Konseyi’nde elde etmek için mobilize olmuş ve bunun hem iktisadi ve siyasal olarak uluslararası planda, hem de Türkiye toplumunun çoğunluğunda güçlü bir güven tesisinin yolu olduğunu görmüştür.²¹ 2007 sonrası ise hem AKP’nin muhafazakâr seçmen tabanında, hem de Recep Tayyip Erdoğan’da özgüvenin tesisi bir özgüven patlamasına dönüşmüştür:

“2007 sonrasında, hem vesayet rejimi güçlerinin üst üste patlayan yargı operasyonlarıyla etkisizleştirilmesi ve tasfiyeleri, hem de AKP’yi destekleyen toplumsal kesimlerin genişlemesi ve yeni karşılıklı ilişki çerçevesinde hızla güçlenmeleri, parti olarak AKP’de, onun muhafazakâr seçmen tabanında ve ondan çok daha fazla, mizaç ve ideoloji olarak buna yatkın olan Tayyip Erdoğan’da güvenin tesisinin bir özgüven patlamasına dönüşmesine yol açtı. AKP iktidarına karşı eski rejimin son savunma kaleesindeki direncin büyük ölçüde kırılmasını, en azından bütünüyle etkisiz hale gelmesini sağlayan Ergenekon davalarıyla TSK birkaç yıl içinde iktidar uyumlu bir ordu konumuna geldi.”²²

Bu aşamada AKP, MAZLUMDER’in de AKP’ye yönelik eleştirilerinde gündeme getirdiği gibi, TSK’nın kurul olarak güçsüzleştirilmesi değil; iktidarla uyumlu hale getirilmesi noktasında durmuştur. İnsel’e göre bu durum demokratikleşme açısından bir normalleşme idi; ancak sadece Türkiye’ye özgü olmayan evrensel geleneksel sağ düşünün içinde kalan bir muhafazakâr demokrasi normalleşmesi idi.²³

İnsel, güvenin özgüven taşmasına dönüştüğü son adımın ise 2010 referandumunda %58 evet oyu alması ve ardından gelen 2011 seçimlerinde oy oranını arttırması ile

²⁰ Ahmet İnsel, “Güvenin Tesisinden Özgüven Patlamasına”, **Birikim Dergisi**, s.283 (Kasım 2012):

16.

²¹ **age**, 16.

²² **age**, 17.

²³ **age**, 18.

gerçekleştirdiğine dikkat çekmektedir. AKP'nin topluma özgüven aşılması politikasıyla birlikte bu özgüvenin yegâne güvencesinin AKP iktidarı olduğu inancı pekiştirilmiştir. Ve buna yönelik muhalefeti itibarsızlaştırma ve muhatap kabul etmeme politikası güdülmüş ve muhafazakâr müdahaleci taleplere otoriter müdahalelerin eklenmesiyle birlikte AKP bir otoriter demokrasi örneğini temsil etmiştir:

“AKP'nin bugün ve öngörülür bir tarihte alternatifinin olmadığı konusunda oluşan yaygın genel kabul, bu özgüven patlamasının kibire, her şeyin en doğrusunu bilme inancına ve sosyal mühendislik arzusunun ön plana çıkmasına yardımcı oluyor. Bu noktada da, cumhuriyet tarihinin geleneksel sosyal mühendislik tavrının salt yukardan emretme, yönetme usulünden farklı olarak, alttan gelen muhafazakâr müdahaleci taleplerle üstten gelen otoriter müdahale ve özelemlerin eklenmesiyle, çoğunlukçu bir görünüm alan bir otoriter demokrasi örneğini AKP temsil ediyor.”²⁴

Bu doğrultuda Menderes Çınar'ın tespiti ise şu yöndedir: 28 Şubat sürecinde iç düşman ilan edilen Milli Görüş Hareketi'nin içinden çıkan AKP kendisini “iktidar dili edasıyla anormalleştiren militarist-lâik muhalefetle” karşılaşmış, muhalefete karşı bir tanınma mücadelesi vermiş ve bu mücadelenin e-muhtıra, kapatma davası gibi aşamalarını atlattıktan sonra 2010 referandumuyla birlikte zaferini ilan etmişti. Yani 2010 referandumuna kadar yaşanan süreç AKP'nin tanınma mücadelesiydi.²⁵ Bu süreçle birlikte gelişen tabloyu Menderes Çınar şu şekilde özetlemektedir:

“Bu on yılın sonunda da AKP'yi ve temsil ettiği İslami kimliği, laik rejimin iç düşmanı olarak kategorize edip, her türlü gayri medeni ve gayri demokratik muameleye reva görenlerin esamisi artık pek okunmuyor. AKP'yi laik rejime bağlılığını gün aşırı sorgulamak artık pek mümkün değil. AKP'ye karşı yersiz ve mesnetsiz bir kapanma davası açmak, AKP'nin davetlerine katılmamak, mecburen aynı ortamda bulunulduğunda AKP liderlerinin elini sıkmamak veya elini sıkarken yüzüne bakmamak da pek mümkün değil. AKP bunu, sanki kendileri iktidarmış gibi iktidar dili ve edasıyla varlığını sorunsallaştıran muhalefetin değil, kendisinin iktidar olduğunu göstererek, iktidar olarak ve iktidarını pekiştirerek başardı. Dolayısıyla AKP'nin kendini normalleştirme süreci bir iktidar mücadelesiydi.”²⁶

Normalleşme ile sonuçlanan bu mücadele, AKP'nin iktidar stratejisi demokratikleşme reformları içerdiği için Türk siyasetinin normalleştirilmesi ve demokratikleştirilmesini sembolize etmişti. Ancak Çınar'a göre var olan şey

²⁴ age, 21.

²⁵ Menderes Çınar, “Kendi Ezberini Bozmayan Parti”, **Birikim Dergisi**, s.283 (Kasım 2012): 30.

²⁶ age, 30.

demokrasiyi daha önceden bastırılmış kimliğin serbestleştirilmesine indiren popülist yaklaşımdan ibaretti. Bu yüzden AKP kendisini ekonomik, siyasal ve kültürel olarak dışlanmış toplum kesimlerinin temsilcisi olarak konumlandırmış ve temsil ettiği bu kesimler devleti ele geçirmiş bir avuç seçkin ve bu seçkinlerin dağıttığı ranttan faydalanan toplumsal azınlık dışında herkesi kapsayarak, “millet” şeklinde ifade edilmiştir.²⁷

AKP’nin “haddini bilen, işaret geldiğinde mobilize olacak STK’lar” dışında bazı kesimlerden gelen eleştiri ve taleplere kulak tıkaması da “millet”ten aldığı güce dayanmaktadır. Bu da Çınar’a göre AKP’nin yandaş sivil toplum kuruluşları ağına dayanan bir iktidar yapısı olduğuna işaret etmektedir.²⁸

AKP iktidarını politik ekonomi perspektiften yorumlayan çalışmasında Ziya Öniş ise AKP’nin, parti saflarına neoliberal küreselleşme sürecinin kazanan ve kaybedenlerini katmak suretiyle, sınıflar arası seçmen ittifakı kurmada başarılı olduğuna dikkat çekmektedir.²⁹

AKP’nin kimliğine ilişkin politik ekonomi yönündeki diğer değerlendirmeler ise partinin neoliberal niteliğine vurgu yapmaktadır. Cihan Tuğal, “Pasif Devrim İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi” adlı kitabında RP’den AKP’ye geçiş sürecinde siyasal İslam’ın dönüşüm sürecini değerlendirmekte ve AKP iktidarını “sadece İslam ile sekülerizmin, din ile demokrasinin, Doğu ile Batı’nın evliliği değil, aynı zamanda sisteme radikal çıkışların massedilmesi”³⁰ olarak yorumlamaktadır.

Tuğal’a göre, MÜSİAD’ın temsil ettiği dindar Müslümanlar RP’nin gerçekçi olmadığını düşündüğü ekonomik vaatlere karşı çıkmışlardı ve yine bazı radikal İslamcı gruplar da İslami ve eşitlikçi taleplerinde net olmadığı gerekçesiyle RP’nin karşısında yer almışlardı. Ancak yine de parti geniş kitlelere hitap etmeyi başarmıştı. 28 Şubat süreci sonrasında RP’nin tasfiyesiyle ayrı bir yapılanmaya giden AKP ise

²⁷ age, 31.

²⁸ age, 34.

²⁹ Ziya Öniş, “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Ekonomi-Politigi”, **Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**, haz. Hakan Yavuz, çev. Ali Yıldız, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010):259.

³⁰ Cihan Tuğal, **Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi**, çev. Ferit Burak Aydar, (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010), 14.

partiyi laik, devletle barışık, Batı ve kapitalizm yanlısı bir örgüt olarak pazarlama yoluna gitmişti.³¹

İslam'ın Batı yanlısı ve piyasa güdümlü bir çizgiyi benimsemesi ve radikalizmden kopuşu AKP'nin hegemonyasını kuruluşundaki önemli öğeler olarak nitelendirilebilir. Ancak Tuğal, bu tespiti yaparken RP'yi neoliberal piyasaya karşı görmektedir.³² Buna karşılık Haldun Gülalp³³, Ayşe Buğra³⁴ ve Ali Ekber Doğan'ın³⁵ çalışmalarında dindar sermaye sınıfı ile RP arasındaki ilişkinin, RP'nin kendi sermaye tabanını yaratma doğrultusunda geliştiği ele alınmaktadır. Menderes Çınar³⁶ da Adil Düzen söyleminden hareketle RP'nin neoliberal piyasa karşıtı olarak nitelendirilemeyeceğine dikkat çekmektedir.

AKP'nin neoliberal kimliğine vurgu yapan Cihan Tuğal'ın yanı sıra İsmet Akça da AKP'nin sahiplendiği muhafazakâr demokrat yaklaşımının neoliberal sosyal ve ekonomik politikaları savunduğuna dikkat çekmektedir:

“Muhafazakar demokrat AKP'nin somut icraatlerine bakıldığında bu yaklaşım açıktır: eğitim, sağlık gibi temel insan ihtiyaçlarının sosyal haklar olmaktan çıkarılıp metalaştırılması, yani sermayenin yeni kar alanlarına dönüştürülmesi, yoksulluğu azaltma kisvesi altında yoksulluğun müsebbibi piyasa mekanizmasını daha da hakim kılan mikro kredi dağıtımına başvurulması, yoksullukla mücadelede din, ahlak ve gelenek üzerinden yapılan sadaka türü yardımlara, iftar yemekleri gibi mekanizmalara başvurulması akla ilk gelenlerdir. Halbuki Türkiye'deki yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik ve sefaletin asıl yaratıcısı neoliberal sosyal ve iktisat politikalarıdır, kurutulması gereken bataklık budur. Bu politikalar değiştirilmeden bu sorunların hiçbirisi çözülemez. Bu politikaların ateşli bir savunucusu ve uygulayıcısı olan muhafazakar demokrat AKP'nin sadaka türü sosyal yardım söylem ve pratiklerinin asıl işlevi bu gerçeğin üstünün örtülmesidir.”³⁷

³¹ age, 16.

³² Özgür Çatıkkaş, “Kitap Eleştirisi”, **İdea Dergisi**, c. 2, s. 2 (2010): 220-225.

³³ Haldun Gülalp, **Kimlikler Siyaseti Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri**, (İstanbul: Metis Yayınları, 2003), 50-58.

³⁴ Ayşe Buğra, “Class, Culture, and State: An Analysis of Interest Representation by Two Turkish Business Associations”, **International Journal of Middle East Studies**, vol. 30, no. 4 (Nov. 1998): 525.

³⁵ Ali Ekber Doğan, “İslamcı Sermayenin Gelişme Dinamikleri ve 28 Şubat Süreci”, **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, ed. İlhan Uzgel, Bülent Duru, (Ankara: Phoenix Yayınları, 2009): 283-315.

³⁶ Çınar RP'nin Adil Düzen söyleminin bir serbest piyasa düzeni olma iddiası taşıdığına dikkat çekmektedir. bkz. Menderes Çınar, **Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2005), 150-151.

³⁷ İsmet Akça, “Neoliberal Kapitalizme Yeni Efsun? Muhafazakâr Demokrasi”, <http://www.halkevleri.org.tr/diger/neoliberal-kapitalizme-yeni-efsun-muhafazakar-demokrasi-ismet-akcaj> [18.06.2013].

MÜSİAD ve MAZLUMDER'in AKP iktidarında gözlemlenen farklılaşmaları iktidar-sivil toplum ilişkisine dair önemli bir fotoğrafı yansıtarak AKP üzerine yapılan bu değerlendirmelere katkı sunmaktadır. Partinin kimliği hakkında yapılan değerlendirmelerin genel olarak AKP'nin muhafazakâr demokrat tanımlaması üzerinden veya İslami siyasal hareketi temsil edip etmediği üzerinden gerçekleştirilerek sınırlı bir tartışma alanı yaratılmaktadır. Bu çalışmada ise neoliberal piyasa yanlısı çizginin MÜSİAD'ı hem RP döneminde hem de AKP iktidarında ortak bir noktada buluşturduğu; ancak MAZLUMDER'i çemberin dışında bıraktığı tespiti ön plâna çıkmaktadır. Bu da AKP'nin RP'den bir kopuşu temsil edip etmediği yönündeki değerlendirmelere, iki partinin de dayandığı potansiyel taban hakkında bir ipucu vererek katkı sunmaktadır.

İslami olma özelliğinde birleşen ve kuruluşlarında aynı İslami referanstan ilham alan MÜSİAD ve MAZLUMDER'in siyasal konjonktür temelinde yaşadıkları farklılıklar, iki derneğin İslami kimlik paydasında buluşuyor olmasının aynı siyasal konjonktür içerisinde benzer evrilmeler gerçekleştireceği anlamına gelmediğini göstermektedir. Bu farklı evrimleler ise siyasi olana dair yorum yapma imkânını yaratmaktadır. Dolayısıyla, bu durum, din temelli bir siyasal hareketi anlamak için dinin değil, siyasetin temel alınması gerektiğini açık bir şekilde göstermektedir.

2.2. Neden MÜSİAD ve MAZLUMDER?

MÜSİAD ve MAZLUMDER'in 90'ların konjonktürünün bir ürünü olması ikisini de yapılanmaya teşvik eden temel dürtüler hakkında yol göstermektedir. MÜSİAD ve MAZLUMDER'in kuruluşu tepkisel bir sürecin sonucudur. MÜSİAD merkeze daha yakın duran ve böylece birikimini arttırma fırsatını elinde tutan TÜSİAD'a karşı, siyasal otorite ile yakın ilişkisi olmayan ve siyasal İslam'ı destekleyen küçük burjuvaziyi temsil etmekteydi. MAZLUMDER ise var olan insan hakları derneklerinin seküler alanı doldurmasına karşın kendisini İslami boşluğu doldurmaya aday bir örgütlenme olarak görmekteydi. Dolayısıyla her iki STK farklı alanlarda da olsa çevreden yükselen ve İslami kesimdeki boşluğu doldurmaya aday bir örgütlenmenin sonucudur.

MÜSİAD ve MAZLUMDER birlikte incelendiğinde her iki sivil toplum kuruluşunun da kuruluş anlarındaki mevcut iktidara muhalif bir çizgide konumlandığını

söylenebilir. Ancak siyasi iktidara muhalif olmaları, siyasi partilerin tümüne eşit mesafede oldukları anlamına gelmemektedir. MÜSİAD, kendi sermaye tabanını oluşturmak isteyen Refah Partisi tarafından desteklenmiş ve –beşinci bölümde aktarıldığı gibi- partiyle olan siyasi bağları da bu çerçeve içerisinde gelişmiştir. MÜSİAD’ın 90’ların başında dile getirdiği ekonomi ve siyasete ilişkin yorumların bütünü tepkisel ve memnuniyetsiz bir algının ürünü iken, 1996 yılındaki Refahyol Koalisyonu ile birlikte bu algı tersi bir yöne evrilmiştir. MAZLUMDER’in muhalif konumunun ise tek bir parti veya iktidara yönelik olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

MAZLUMDER ve MÜSİAD’ın ortak noktalarından biri ise kuruluş yıllarına kıyasla kullandıkları dilin dini referanslardan gittikçe arındırılmasıdır. MÜSİAD özellikle kuruluş yıllarında İslam temelli referanslara sık sık başvurmuş ve bu meşruiyet zeminini kimi zaman Osmanlı ile kimi zaman da Türk kimliği ile sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Genel olarak bu referans arayışlarına baktığımız zaman karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: 1990-1998 yılları arasında İslami vurgu ve referanslar ile MÜSİAD’ın politik konuları işleyişi azımsanmayacak bir niteliktedir. Örneğin, bir ülkeye yardım etmenin arka plânında orada yaşayan halkın çoğunun Müslüman olması neden gösterilmekte, küreselleşmenin gerekliliklerini yerine getirmek ülkeye ve dine katkı olarak algılanmakta³⁸, İslam ülkeleri ile işbirliğinin temeline din vurgusu yerleştirilmekte, nüfus plânlamasına peygamberin yaşamından alınan örnekler ile karşıt argümanlar geliştirilmekte, iş dünyasının içerisine bir homo islamicus prototipi yerleştirilmekte, özel mülkiyet konusunda Kur’an ayetlerinden referans verilmekte ve yine piyasa ekonomisi İslam temelli meşruiyet zemini çerçevesinde olumlanmaktadır (bkz. Dördüncü bölüm). Böylece MÜSİAD hem gerçekleştirdiği faaliyetlere, hem de kapitalizme entegrasyona bir “kutsal” a atıfla meşruiyet yüklemektedir.

28 Şubat süreciyle birlikte ise bu tablonun değiştiğini söyleyebiliriz. Bu değişimin ilk aşaması, Erol Yazar’ın 28 Şubat sürecinden sonraki yazılarında bulunan sitemkâr ve imalı sözlerde kendisini göstermiştir. Erol Yazar’ın bu tavrı ve genel olarak MÜSİAD’ın lâik odaklara muhalif konumunu açıkça ifade etmesi 1997-1998 yılı boyunca sürmüştür. 1999 yılında MÜSİAD Genel Başkanı olan Ali Bayramoğlu ise

³⁸ Erol Yazar, **21. Yüzyıla Girerken Dünyaya Yeni Bir Bakış**, (MÜSİAD, Tarihsiz), 7.

daha ılımlı bir tavır sergilemiştir. Bu dönemde, İslam temelli referans ve vurgular dikkat çekici bir şekilde azalmıştır. Ayrıca –beşinci bölümde detaylandırıldığı üzere- bu dönemde siyasi konulara ilişkin görüşler hiçbir şekilde belirtilmemiş ve daha önceleri siyasi meselelere ilişkin yorumların da yer aldığı Çerçeve Dergisi araştırma raporu şeklini almaya başlamıştır. MÜSİAD’ın siyasi ve İslami konulara yönelik bu çekingen tutumunu, arka plânda yer alan siyasal konjonktüre baktığımız zaman daha net anlayabiliriz. 16 Ocak 1998’de Anayasa Mahkemesi’nin RP’yi yasaklaması ve Erbakan’a beş yıl siyaset yasağı getirmesi, RP’nin İstanbul Belediye Başkanı Erdoğan’ın alıntı yaptığı şiirden dolayı dinsel nefreti kışkırtmakla suçlanması ve on ay hapis cezasına çarptırılması, RP’li birkaç belediye başkanının daha kovuşturulması ve MÜSİAD’a açılan dava bu dönemde MÜSİAD içerisinde var olan çekingen tavrın, dönemin siyasal konjonktürünün bir ürünü olduğu fikrini doğurmaktadır. AKP iktidarıyla birlikte ise bu çekingen tavır çok geçmeden kaybolmaya başlamıştır. 2007-2008 yılları ile birlikte MÜSİAD sanayi, ticaret ve sektörlere ilişkin teknik konulara büyük bir önem vermiştir. Din temelli referans arayışları yerini sanayi hacmi, kâr payı, sektörel dağılıma bırakmış ve MÜSİAD dini terminolojiden giderek uzaklaşmış ve aynı zamanda profesyonelleşmiştir. Buna ek olarak MÜSİAD, Türkiye ekonomisi ve siyasetine memnuniyetini daima dile getirmekle birlikte siyasi meselelere ilişkin görüşlere çok az yer vermiştir. Bu durumu kendisini temsil eden bir partinin zaten iktidara gelerek onun görüş ve düşüncelerini temsil ettiği, dolayısıyla kendisinin de iktidarı sadece onaylamaktan başka bir yöntem benimsemeye ihtiyaç duymadığı şeklinde yorumlayabiliriz.

Bu noktada benzer bir eğilimin MAZLUMDER içerisinde de gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Başlangıçta, Kürt sorunu, başörtüsü, militarizm ya da Kuran eğitimi gibi konulara İslam’ı temel alan çözüm arayışları getirmeye çalışmasına rağmen bu çözüm arayışı dini referanslardan gittikçe uzaklaşmaya başlayarak özgürlük, demokrasi, insan hakları üzerinden meşruiyet arayışlarını sürdürmeye başlamıştır. Bu gelişmenin bir sonucu olarak MAZLUMDER, kuruluş yıllarında sık sık başvurduğu ayet ve hadislerden ziyade uluslararası insan hakları belgelerine dayanarak taraf olduğu sorunlara çözüm arayışı getirmeye çalışmıştır. Böylece, kuruluş yıllarında Batı’nın insan hakları anlayışını eksik bularak Kuran’ı referans gösteren MAZLUMDER, tersi istikamette değişim göstermeye başlamıştır. Buna benzer bir değişim MÜSİAD içerisinde de yaşanmıştır. MÜSİAD’ın AB karşıtı tutumu ve

sadece İslam ülkeleri ile işbirliğine özen gösteren anlayışı AKP dönemi ile birlikte AB yanlısı ve kârını sürdürebileceği ülkelerle ticari entegrasyona açık bir hale dönüşmüştür. Ayrıca bu dönemle birlikte MÜSİAD, sık sık vurguladığı ve üzerinde özenle durduğu küçük ve orta ölçekli girişimci yerine 2000'lerle birlikte büyük sermayedarlara hitap etmeye başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak da kuruluş yıllarında haksız rekabet karşısında dezavantajlı konuma düşmesinden korktuğu küçük işletmeciyi kollayan ve eşit rekabete özen gösteren söylemleri giderek yok olmuş ve sadece rekabeti odak noktasına almıştır.

MÜSİAD ve MAZLUMDER'in benzer eğilimlerine ek olarak, İslami olma paydasında buluşan bu iki STK'nın ayrışma noktaları da siyasi alana dair bir fotoğrafı yansıtmaktadır. 28 Şubat, Refah Partisi'nin yerel ve genel seçimdeki başarıları, AKP iktidarı bu fotoğrafın karelerini oluşturmaktadır. Beşinci bölümde ele alındığı üzere, Refah Partisi'nin yerel seçimlerdeki başarısı MÜSİAD tarafından sıklıkla dile getirilen bir üye patlamasına yol açmış, hatta MÜSİAD bu üye artışını engellemek için çeşitli yöntemlere başvurmuştu. Bu durum Refahyol Koalisyonu sırasında da gündeme gelmişti. 28 Şubat'ta ise MÜSİAD üyelerinin bir kısmı, "İslamcı sermaye" adı altında anılmamak için MÜSİAD'la ilişkilerini kesmişler ya da MÜSİAD'a üye talepleri azalma eğilimi göstermişti. AKP iktidarıyla birlikte ise MÜSİAD'ın yıldızı tekrar parlamaya başlamıştı. Özetle 28 Şubat'ta üyelik taleplerinde ciddi bir azalma gösteren ve MÜSİAD'la anılmak istemeyen üyelerin dernekten ayrılması söz konusu iken, gerek RP'nin seçim başarılarında gerekse AKP iktidarında MÜSİAD'a yönelik yoğun bir ilgiyle karşılaşmak mümkün.

Oysa MAZLUMDER'de tam tersi bir durum söz konusu. MAZLUMDER'e, 28 Şubat sürecinde yoğun bir ilgi oluşmuş ve başörtüsü konusunda yaşanan mağduriyetler bu yoğunluğun başlıca sebebi olmuştu. AKP iktidarında ise başörtüsü, imam hatip meselesi gibi konularda çözümün gerçekleşeceğine dair inanç arttı, bu konularda çözüme inanan kesim beklemeyi tercih etti ve muhtemeldir ki MAZLUMDER'e yönelik ilgi ve yoğunluk bu dönemde azalmaya başladı. MAZLUMDER'in İstanbul Eski Şube Başkanı da bu durumun bireysel ve toplumsal tepkilerde sıkıntıya yol açtığını ifade etmişti:

"2003 Kasım'dan sonra AK Parti'nin iktidarıyla birlikte başta başörtüsü, YAŞ mağdurları, imam-hatip vb. meselelerine ilişkin toplumsal ve bireysel tepkilerde de sıkıntılar var. Bu sıkıntı sivil toplum örgütlerinin bu konulara duyarlılığının azalmasından kaynaklanmıyor, bilakis

camlada mağduriyete uğrayan insanların mağduriyetlerinin sessizce çözüleceğine olan inançlarından, hükümete bakış açılarından kaynaklanıyor. Artık bir başörtüsü mağduru tepki vereceği zaman şöyle düşünüyor; ‘Benim Başbakan’ım ve Cumhurbaşkanı’nın eşi de başörtülü. O da aynı mağduriyeti evinde yaşıyor ve her an benim mağduriyetimin farkında. Her gün onlar da aile olarak bu mağduriyeti yaşadıklarına göre benim şimdi ses çıkarıp bağırma gereği yok, onlar benim sorunlarımı zaten çözecekler.’ Mağdurların bu şekilde düşünmesi bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarını fiktisel değil ama kitlesel desteğini azaltıyor. Yani bu sıkıntı, STK’ların 2003 Kasım’dan sonra söylem değişikliğine gitmesinden değil aksine, STK’ların yaslandığı tabanın ‘biraz bekleyelim, biraz ses çıkarmayalım’ demesinden kaynaklanıyor.”³⁹

Aynı siyasal konjonktür aralıklarında iki İslami sivil toplum kuruluşunda böylesi bir farklılıkla karşılaşmak şunu gösteriyor ki, İslami olma paydasında buluşmak aynı beklenti ve taleplerin söz konusu olacağı anlamına gelmemektedir. Aynı siyasi iktidar döneminde ya da aynı partinin başarı sağladığı dönemde bir STK’nın popülaritesi artarken diğerinin azalması da beklenti noktasında yaşanan farklılığa işaret etmektedir. Nasıl ki 28 Şubat sürecinde İslami sermaye adı altında anılmak ve “mağdur olmak” istemeyenler MÜSİAD’la arasına mesafe koyduysa, tersi bir şekilde, MAZLUMDER yaşanan mağduriyetler için bir hak arama mercii haline gelmiştir. RP veya AKP döneminde ise böyle bir hak arama çabasına gerek kalmayacağını düşünenler MAZLUMDER’e ilgisini azaltmıştır. Ancak RP veya AKP iktidarı ile birlikte yükselen İslami sermaye safında yer almak isteyenler MÜSİAD’a yönelmeye başlamıştır.

Bu çalışmanın MAZLUMDER ve MÜSİAD üzerinden şekillenmesinde bütün bu farklılık ve benzerlikler etkili olmuştur. Kuruluşlarında muhalif kimlikleri ile ön plana çıkan ve 28 Şubat sürecinde İslami kimliklerini temkinli bir şekilde yansıtan MÜSİAD ve MAZLUMDER, AKP iktidarına kadar olan süreçte belirli siyasal süreçlere benzer refleksler geliştirmiştir. Ancak AKP’nin iktidara gelişiyle birlikte başlayan ve ilerleyen süreçte MÜSİAD muhalif konumunu terk etmiştir. MÜSİAD, merkeze yakın bir konuma geçmiş, kuruluşundaki “dışlanmış ve mağdur” kimliğini bir yana bırakmıştır. Ayrıca kuruluşunda gözettiği küçük ve orta ölçekli işletmeciler 2000’li yıllarla birlikte gittikçe arka plâna atılmıştır.

³⁹Dönemin MAZLUMDER İstanbul Şube Başkanı Av. Cihat Gökdemir’in röportajı için bkz: “İslam Dünyasında Tekiz!”, 28.08.2009, <http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/islam-dunyasinda-tekiz/4897>, [8.12.2012].

Oysa iktidar ve sivil toplum ilişkisine dair bu tablo MAZLUMDER’de daha farklı bir görünüm sergilemiştir. MAZLUMDER AKP hükümetinin ilk iki döneminde özellikle başörtüsü sorununda bir çözümün gerçekleşmemesini eleştirmiş ve insan hakları alanında iyileşme yaşanmadığını vurgulamıştır. Son dönemde ise iktidara yönelik muhalefet ciddi bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu muhalefetin kaynağında Kürt sorunu önemli bir paya sahiptir. Özellikle iktidarın Kürt sorununa güvenlikçi yaklaşımı MAZLUMDER’in bu konudaki eleştirilerine zemin oluşturmuştur. Kısaca MAZLUMDER, MÜSİAD’ın aksine muhalif kimliğini kaybetmemiş ve MÜSİAD’a nazaran çeperde yer alan bir sivil toplum kuruluşu olmuştur.

MÜSİAD, AKP iktidarını siyaset ve dış politikada başarılı bularak demokratikleşme adımlarının hızlı bir şekilde gerçekleştiğini savunurken, MAZLUMDER AKP’nin ordu ile yaşamının bir yolunu bulduğunu, bürokrasi ile karşılıklı birbirini dönüştürdüğünü ve nihayet devleti eleştirerek yola çıkmasına rağmen “devletli” olduğu yönünde hükümeti eleştirmiştir. Bu durum AKP iktidarının sermayedar kesim ile sürdürdüğü karşılıklı iyi ilişkilerinin MAZLUMDER için geçerli olmadığını göstermektedir.

3. KURULUŞ VE MİSYON

1990 yılında MÜSİAD'ın, 1991 yılında ise MAZLUMDER'in kurulması aynı siyasal konjonktürün sonucu olmasının yanında, gerek tepkisel gerekçelerin kendi var oluşlarına zemin hazırlamaları gerekse muhalif bir kimlik ile çevreden yükselen İslami bir ses olma niteliği taşımaları itibarıyla ortak bir noktada birleşerek farklı alanlara hitap etme özelliklerini taşımaktadırlar.

MÜSİAD ve MAZLUMDER ilk yıllarında kuruluş referanslarını yoğun bir şekilde İslami unsurlara dayandırmakta ve böylece meşruiyet zeminini din eksenli bir alan içerisinde konumlandırarak İslamcı kimliğini ön plâna çıkarmaktaydı. Kullandıkları yoğun İslami dil ise sadece belli bir kitleye hitap etmelerine olanak verdiğinden MÜSİAD ve MAZLUMDER'in ilk yıllarında genel anlamda cemaat kabuğunu kıramadığı söylenebilir.

İslami olana uygunluk noktasında meşruiyet zeminlerini oluşturmaya çalışmaları ve karşılaşılan sorunlara İslam çerçevesinde aranan çözüm arayışları MÜSİAD ve MAZLUMDER'in Batı'ya karşı cephe alma durumunu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Batı-İslam ikiliği oluşturulmuş ve bu ikilikten hareketle Batı, hem temel hak ve özgürlükler alanında “kusurlu” olanı temsil eden hem de ekonomik alanda İslam ülkelerinin maddi ve manevi değerlerinin çok gerisinde seyrettiği düşünülen bir konumda tanımlanmıştır.

Bu tanımlamanın sonucu olarak Müslümanların kendi içerisinde birlik oluşturması gerektiği düşüncesi hâkim kılınmıştır. Çünkü MÜSİAD ve MAZLUMDER'e göre, Batı da tıpkı Türkiye'de var olan lâik odaklar gibi İslami kesimi dışlama eğilimindedir. Dolayısıyla “içeride” var olan ayrımcılık lâik kesim tarafından gerçekleştirilirken Batı ise bu durumun tüm Müslümanlara yönelik ayrımcılık uygulayan uluslararası boyutunu temsil etmekteydi. Bu sebeptendir ki, her iki STK'nın kuruluş gerekçelerinde “mazlum olma” ve “ayrımcılığa uğramışlık” vurgusu sık sık işlenmiştir. Bu durum ise iki STK'nın da kuruluş gerekçeleri ve

referanslarına yansıyarak kendilerini ayrımcılığa uğramış olma noktasında tanımlamalarına sebep olmuştur. MÜSİAD, lâik burjuvanın devlet destekli ekonomik gelişimi karşısında kendisini ayrımcılığa uğramış olarak tanımlarken MAZLUMDER ise lâik sistem içerisinde Müslümanların çeşitli haksızlıklara uğradığı gerekçesiyle tepkisel bir yaklaşım sergilemiştir.

Bu veriler ışığında MÜSİAD ve MAZLUMDER'in neden kuruldukları, hangi boşluğu doldurmaya çalıştıkları, kuruluş amacı ve gerekçeleri ile İslam'ı nasıl bağdaştırdıkları sorularına yanıt aranacak ve üstlendikleri misyon ele alınarak ekonomi ve sosyal alana yönelik bu örgütlenmelerin kendisini nasıl bir konumda tanımladığı ve bu tanımlamanın İslami kesimin talepleri doğrultusunda ne anlama geldiği bu bölümün konusunu oluşturacak.

3.1. MÜSİAD

3.1.1. MÜSİAD'ın Kuruluş Amacı ve Referansları

1960 ve 70'lerde ithal ikameci politikalara dayalı Türkiye ekonomisi, yerini, 1980 sonrasında liberalleşme politikalarına bırakmış ve ekonominin dış dünyaya açılması ile birlikte, yurt dışı pazarlarına yönelik talebi karşılayacak bağlantıdan ve bu sorunu aşacak yeterli donanımdan yoksun olan küçük ve orta ölçekli işletmeler büyük sermaye karşısında korumasız bir konuma gelmişti. Ayrıca çevrede yer alan bu kesim için devletin kredi ve sübvansiyon olanaklarından yararlanamaması bir başka problemi teşkil etmekteydi.

MÜSİAD, tüm bu problemlere çözüm bulmak -küreselleşen dünyada işverenlerinin yurtdışı pazar arayışları için gerekli bağlantıları kurmak, yaşadıkları sıkıntıları hükümet nezdinde dile getirebilmek ve dolayısıyla da küçük ve orta ölçekli girişimcinin büyük sermayedarlar karşısında haksız bir rekabete girmesini önlemek- amacıyla 1990 yılında bir grup girişimci tarafından kuruldu.⁴⁰ Peki, bahsi geçen sorunlara çözüm bulabilecek hiçbir dernek yok muydu? Ya da bu tür kuruluşlar mevcut idiye MÜSİAD'ı farklı bir yapılanmaya iten ihtiyaç neden kaynaklanmaktaydı?

⁴⁰ "MÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Erol Yazar'la Söyleşi", **Çerçeve Dergisi**, s.1 (Eylül 1992): 34.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ve Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİAD) MÜSİAD'ın kuruluşundan önce var olan ekonomik örgütlenmeler arasındaydı. MÜSİAD'ın 4. Genel Başkanı Ömer Cihad Vardan, bir girişimcinin kanunen TOBB'a bağlı bir odaya kaydolması gerektiğinden ötürü TOBB'un bir STK olarak nitelendirilemeyeceğini vurgulamakta ve DEİK'i de aynı şekilde tanımlamaktaydı. TÜGİAD'ın ise belirli yaş grubunun ihtiyaçlarını gözettiği düşünülmektedir. Vardan, sadece TÜSİAD'ı reel anlamda iş dünyasını temsil eden bir kuruluş olarak görmekteydi ancak birkaç aile tarafından kontrol edilmesi ve üye sayısının sınırlı olmasından ötürü TÜSİAD'ı “zenginler kulübü” olarak tanımlamaktaydı.⁴¹

MÜSİAD Kurucu Başkanı Erol Yazar ise MÜSİAD'ın kuruluşunu “tabii bir ihtiyaç” olarak nitelendirmekte ve ayrı bir örgütlenmeyi iki temel nedene bağlamaktaydı: Karşılaştıkları problemlere hükümetle bağlantı kurarak çözüm bulabilmek ve küreselleşen dünyada işadamlarının dünyadaki teknolojileri takip etmesini sağlayarak uluslararası fuar organizasyonlarına katılımlarını ve temsilcilerini gerçekleştirmek. Böylece sanayicinin karşılaştığı problemleri tespit edecek ve çözüme odaklanmış olacaklardı. Yazar'a göre bu şekilde hedefleri olan başka bir dernek yoktu.⁴²

Kuruluşu oluşturan bu etmenler ekonomik hedefleri oluşturmaktadır. MÜSİAD'ın amacının bu ekonomik hedefleri ahlâki vasıflara sahip üyelerle işbirliği kurarak gerçekleştirmek olduğu, Yazar'ın MÜSİAD'ı tanımlayan ifadelerinden anlaşılmaktadır: MÜSİAD, “dünyadaki ekonomik ve sosyal gelişmeler ışığında; yüksek ahlâki hedef edinmiş işadamlarının bir araya getirerek, tüm insanlığa huzur verecek bir ekonomik altyapının oluşması için çalışan bir organizasyondur.”⁴³ Burada vurgulanan yüksek ahlâklı iş adamı ile ticaretinde dürüst olma, memleketini sevmek, milli ve manevi değerlerine bağlı olma niteliklerine haiz girişimci kastedilmektedir.⁴⁴

Tüm bu etmenler içerisinde STK'ya İslami kimliğini veren özellikler yer almadığı için derneğin kuruluş itibarı ile mi İslami bir kimliğe sahip olduğuna yoksa bu

⁴¹ Ömer Cihad Vardan, **Cihad ve MÜSİAD**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 63-64.

⁴² **age**, 34.

⁴³ Serpil Yılmaz, “Ben Kapitalist Değilim”, **Milliyet Gazetesi**, 17 Ağustos 1993, 7.

⁴⁴ “MÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Erol Yazar'la Söyleşi”, **Çerçeve Dergisi**, s.1 (Eylül 1992): 34.

kimliği sonradan mı kazandığına dair sorular cevapsız kalmaktadır. Bu noktada, şöyle bir soruyu sormakta fayda olabilir: İslam, MÜSİAD'ın kuruluş aşamasında hangi gerekçelerle ve nasıl karşımıza çıkmaktadır?

MÜSİAD'ın kuruluş sırasındaki İslami gerekçeleri ve bu doğrultuda başvurduğu referansları iki örnek üzerinde yoğunlaştırdığını söylemek mümkün: Hilfu'l Fudul (Erdemliler Birliği) ve Medine Pazarı.

Erdemliler Birliği, Peygamber döneminde kurulan ve kendisinin de içinde bulunduğu Mekke'de “zulme uğrayanların haklarını zalimden alıp iade etme amacını taşıyan” bir ittifaktı. MÜSİAD'ın kuruluş gerekçesi ve referansına ilişkin bu ittifaka başvurulmasında en büyük etmenin TÜSİAD olduğu söylenebilir.

MÜSİAD Ekonomi Danışmanı Mustafa Özel'e göre, büyük sermayedarlar tekelden; küçük sermayedarlar ise rekabetten yanadır. TÜSİAD üyeleri de bulundukları sektörlerde tekel veya yarı tekel konuma sahip olmalarından dolayı rekabeti koruma hususunda duyarlı davranmamaktadır. MÜSİAD bünyesindeki işverenler ise (en azından büyüyünceye kadar) rekabeti savunmasına karşın büyük sermayedarların tekeli yöneliminden dolayı haksız rekabete maruz kalmakta ve bu da büyümesine engel teşkil ettiği için sistem içinde söz sahibi olamamaktadır.⁴⁵ Tam da bu koşullar altında kurulan MÜSİAD, Özel'e göre, bir Hilfu'l Fudul örneği temsil etmektedir:

“MÜSİAD ve piyasada gerçek anlamda serbesti peşinde koşan bütün girişimci toplulukları kanaatime göre birer Hilfu'l-Fudul örneğidirler. Cahiliye Mekkesi'nde, piyasa üzerinde baskı kuran ve serbest ilişkilerden yana olanlara zulmeden ekabire karşı kurulan bu ittifak “faziletlielerin işbirliği” anlamına gelmektedir. Fudul (veya fuzul) aynı zamanda marjinal demektir. Bu durumda, Hilfu'l-Fudul köşeye sıkıştırılanların işbirliği demek olur. Kavram her iki çağrışımıyla da modern dünyaya denk düşmektedir. Faziletlielerin veya baskıya maruz kalanların işbirliği.”⁴⁶

MÜSİAD'ın kuruluş gerekçesi olarak Hilfu'l Fudul'a yaptığı atıflarla benzer amacı taşıyan bir başka dini referans da Medine Pazarı'dır. “Medine Pazarı'ndan MÜSİAD'a” başlıklı yazısında Mustafa Özel, bir toplumun ekonomik bakımdan gelişmesiyle birlikte o toplumun tanrılarının diğerleri tarafından benimsendiğini dile getirmekte ve şöyle devam etmektedir: “Hicretten sonra Medine'deki Pazar yerlerini dolaşan Hz. Peygamber, bunların müminler için uygun yerler olmadığını ifade

⁴⁵ Mustafa Özel, **Devlet Ve Ekonomi**, (İstanbul: İz Yayınları, 1995), 12.

⁴⁶ **age**, 13.

etmişti. O pazarların ahkâmına göre hareket etmek adeta pazara egemen olanların ‘tanrılarına’ boyun eğmek gibiydi.”⁴⁷ Özel’e göre, İslam Peygamberinin Medine’de kurduğu bu pazar tekelci yönelişlere ve ilkesizliğe son verecekti. Bunun sonucunda ise haksız rant oluşması engellenecek ve siyasi otorite hiçbir kişi veya topluluğu diğerlerine karşı korumayarak haksız kazancın önüne geçilecekti.⁴⁸

Medine Pazarı’nın bir başka özelliği ise, “fiyatları Allah’ın belirlemesi” idi: “Yani piyasada müdahalesiz oluşan fiyat en doğru, en adil fiyattı. Siyasi otorite olsa olsa dengeleyici, telafi edici bir rol üstlenebilirdi.”⁴⁹ Böylece serbest piyasa ilahi bir düzenin parçasını oluşturmakta dolayısıyla da meşruiyeti “kutsal ve dokunulmaz” bir konumda tanımlanmaktaydı.

Netice itibarıyla, MÜSİAD’ın kuruluşu ile ilişkilendirilen Hilfu’l Fudul ve Medine Pazarı örneği, derneğin, kuruluş gerekçesi ile İslam’ı özdeşleştirirken kendisini nasıl bir konumda tanımladığını da göstermektedir. TUSİAD işverenlerinin ekonomik alandaki kapsayıcılığı karşısında ayrımcılığa uğramış, mazlum olmanın MÜSİAD’ın kuruluşunu tetiklemesi ve bunun da İslam Peygamberi zamanında yaşanan örneklerden alınan ilhamla hayata geçirilmesi derneğin kuruluş amacını adeta kutsallaştırarak meşruiyet zeminini dini yönden de sağlamlaştırmasına imkân vermiştir. Özel’in, serbest ekonomiye ilişkin “Müslümanlar tarafından uygulanıyor olmasa bile İslami sıfatına büyük ölçüde hak kazandığı” yönündeki vurgusu da bu açıdan anlamlıdır.⁵⁰

MÜSİAD’a yönelik tüm bu İslami vurgular, doğal olarak, derneğin kapitalizm ve İslam’ı eklemleme çabalarına ilişkin bir tutumu gündeme getirmektedir. Bu konu hakkında MÜSİAD Kurucu Başkanı, kapitalist ile kapital arasındaki ayrıma dikkat çekmekte ve parasını insanlığın gelişimi için harcayan kişinin kapitalist olmayacağını olsa olsa “kapital” olarak nitelendirileceğine ifade etmektedir. Yarar, kapitalin “ahlâklı patronların elinde olmasını sağlayacak bir düzenin insanın insanı ezmediği” bir anlayışı beraberinde getireceği kanısındadır. Dolayısıyla, MÜSİAD işadamları kapitalist değil; ancak “kapital” olarak tanımlanmalıdır. Yarar, MÜSİAD üyelerinin Bosna’ya yaptığı milyarlık yardımların altını çizerek dernek üyelerinin bireysel

⁴⁷ Mustafa Özel, “Medine Pazarı’ndan MÜSİAD’a”, Anlayış Dergisi, Nisan 2010, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=83&makaleid=2674> [31.03.2012].

⁴⁸ age.

⁴⁹ age.

⁵⁰ age.

çıkarlarını üstün tutan işadamlarından oluşmadığını kanıtlamaya çalışmaktadır.⁵¹ Bu doğrultuda İslami dayanışma mekanizmaları dernek içerisinde büyük bir önem teşkil etmekte ve hayırseverlik vurgusu elde edilen kazancın niteliğini belirleyen unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2. Müstakil/Müslüman İşadamı

MÜSİAD'ın "mü"sü üzerine odaklanan açıklamalar özellikle derneğin kuruluş yıllarında dikkati çekmektedir. MÜSİAD üyelerinin sıkça karşılaştığı soruların bu konuda olması, İslami kimliğe sahip bir STK bünyesindeki iş adamlarının "Müslümanlığının" vurgulanmasına yönelik bir beklentinin olduğunu göstermekteydi. Ancak MÜSİAD'ın "mü"sü üzerine olan açıklamalar, bu beklentilerin sadece MÜSİAD'a sorumluluk yüklediği yönündeydi:

"Bu tabii kamuoyunun bir yakıştırması oldu. Müstakil ve Müslüman baş harflerinin benzetmesinden ortaya çıktı. Bu benzetme aslında bize her zaman söylediğimiz gibi bir yük de yükleyen bir benzetmedir, çünkü iyi Müslüman olmak kolay bir iş değildir. Böyle bir yapı, böyle bir beklentinin bize yöneltmesi bizim bazı konularda hassas davranmamızı beraberinde getirir kanaatindeyim."⁵²

Yine bu konuyla ilgili olarak MÜSİAD Genel Başkan Yardımcısı Ali Bayramoğlu'nun yaptığı açıklama ise, "İslamiyet'le ilgimiz yok biz müstakil işadamlarıyız" şeklinde olmuştur.⁵³

MÜSİAD'ın Müslüman kimliğinden ziyade bağımsız oluşuna yaptığı vurgu, Feroz Ahmad'ın deyişiyle "lâikleri kandırmak içindi."⁵⁴ Ayrıca bu vurgunun, derneğin hiçbir partiden destek almadığını belirtmekle birlikte üye profilinde esneklik payı bırakmak amacını taşıdığı da söylenebilir. Zira kuruluş yıllarında MÜSİAD, TÜSİAD ile üye sayısı ve üyelerinin sahip olduğu işletmelerin büyüklüğü hususunda adeta rekabet halindedir. Hatta TÜSİAD bünyesindeki işverenlerin MÜSİAD'a katılması bu rekabetin bir parçası olarak algılanabilmektedir.⁵⁵

TÜSİAD ve MÜSİAD arasındaki üye hareketliliğinin rekabet olarak tanımlanması iki derneği kutuplaşmış bir çizgide tanımlamaktadır. Ancak bu rekabetin yanında Erol Yazar'ın babası Özdemir Yazar'ın TÜSİAD'ın kurucuları arasında yer alması ya

⁵¹ Serpil Yılmaz, "Ben Kapitalist Değilim", **Milliyet Gazetesi**, 17 Ağustos 1993, 7.

⁵² "MÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Erol Yazar'la Söyleşi", **Çerçeve Dergisi**, s.1 (Eylül 1992): 34.

⁵³ "TÜSİAD'dan Sonra MÜSİAD Da Kuruldu", **Milliyet Gazetesi**, 17 Mart 1991, 6.

⁵⁴ Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde**, 3. bs. (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), 197.

⁵⁵ Bkz: "MÜSİAD, TÜSİAD'dan Adam Çalışıyor", **Ekonomik Trend**, s.24, (19 Eylül 1993): 53.

da Ülker Gıda'nın patronu ve TÜSİAD üyesi Sabri Ülker'in oğlunun MÜSİAD bünyesinde yer alması gibi örneklerle de karşılaşmak mümkündür.

3.1.3. MÜSİAD'da İşbirliği

Kuruluş yıllarında MÜSİAD, uluslararası ticaret ağına eklenmeye çalışırken İslam ülkeleriyle işbirliğini öncelikli bir konumda değerlendirmiştir. Bunun için öncelikle işbirliğinin İslam'daki önemine değinmiş ve kavramın dini boyutuna odaklanarak meşruiyet çerçevesini oluşturmaya çalışmıştır.⁵⁶

Kuran'daki birçok ayette işbirliği kelimesine atfedilen önemi aktardıktan sonra Peygamberin de “müreffeh bir toplum kurmak amacıyla aralarında işbirliği yapma ve birbirlerine yardımcı olma” tavsiyesinde bulunduğu belirtilmiş ve Peygamber döneminde işbirliğine yönelik uygulamalar sayesinde Müslümanların ekonomik ve siyasi açıdan güçlü bir konum edinmelerine dikkat çekilmiştir. Böylece, Peygamber dönemindeki uygulamalar örnek alındığı takdirde Müslüman ülkelerin geçmişteki güçlü konumunu tekrar kazanacağı ve bu gücün onu diğer toplumlardan üstün kılacağı sonucuna varılarak “İslami işbirliği” kavramı din ve ülke çıkarları doğrultusunda faydalanılması gereken bir konumda tanımlanmıştır.⁵⁷

İslam ülkeleri ile işbirliğinin yanında Türkî Cumhuriyetlerle de ticaret ağına özen gösteren MÜSİAD, bunu Türkiye'nin sadece pazarını genişleteceği bir potansiyel olarak görmemekte ve bu ülkelerle gerçekleştireceği iş ortaklıklarında “kültürel, sosyal, dini bağların”⁵⁸ yarattığı ortak paydaya dikkat çekmektedir.

MÜSİAD'ın kuruluş yıllarında, uluslararası ticaret ilişkilerinde İslam ülkeleri ile işbirliği dini referanslarla temellendirilirken, Türki Cumhuriyetler'de ise bu durum hem dini hem de kültürel bağlarla sağlamlaştırılmaktaydı:

“... bazı siyasi ve ekonomik riskler taşısada dini, kültürel, sosyal ortak yönlerimiz olan Türk Cumhuriyetleriyle, Karadeniz ülkeleriyle, İslam ülkeleriyle ve diğer topluluklarla ülke içindeki

⁵⁶“Yüce Kur'an 'taawun' kelimesi ve türevlerinden çeşitli yerlerde bahsetmek suretiyle, gerek birey ve gerekse toplumun sosyo-ekonomik hedeflerini gerçekleştirmesinde etkin bir araç olarak işbirliğinin önemini vurgulamıştır. Bunun ötesinde; İslam, beşeri problemler ve bu problemlerin çözümünde kardeşlik ve işbirliğine özel bir önem atfetmektedir. İnsanların yakın birlikteliğini ifade eden toplum (cem'ia) kelimesi Kuran-ı Kerim ve Hadislerde birçok yerde ve değişik şekillerde kullanılmıştır.” [Haşmet Başar, **İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği**, (MÜSİAD Araştırma Raporları-10, 1994), 9.]

⁵⁷ **age.**

⁵⁸ “MÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Erol Yazar'la Söyleşi”, **Çerçeve Dergisi**, s.1 (Eylül 1992): 35.

bütün kesimlerin ekonomik, sosyal ve siyasi verilere dayanan fikirleri alınarak, ortak stratejiler üretilmeli ülkelerarası menfaat eşitliğine dayanan kalıcı ortak pazarlar aranmalıdır.”⁵⁹

Bu iki kategorinin dışında kalan ülkelere yönelik pazar arayışlarını ise, o ülkenin ekonomik kaynaklarının zenginliği, Türkiye ile yaşadığı problemsiz ilişkiler ya da ekonomik gelişiminin Türkiye ile benzerliği noktasında verilen örneklerle gündeme getirmekteydi. Dolayısıyla ekonomik işbirliğini dini değerlerin yanı sıra milli menfaatlere dayandıran MÜSİAD’ın uluslararası ticaret yelpazesinin olabildiğince geniş tutulduğu söylenebilir.

Ancak bu genişleyen yelpazenin yanında MÜSİAD’ın Batı’ya yönelik mesafeli tutumu da dikkat çekmektedir. MÜSİAD kuruluş yılları itibarıyla hem Batı’ya hem de ekonomik alandaki yönelimlerini İslami bir çizgiden yorumlayarak İslam ülkeleri ve Uzak Doğu ülkeleriyle oluşabilecek ticaret ağına odaklanmıştır. Ve büyük sermayedarların işbirliği içinde olduğu ABD ve AB sermayesinin karşısında yer alarak eleştirel bir tutum sergilemiştir.

Bu eleştirel tutumun temelinde yatan en büyük gerekçe ise büyük sermayedarların yarattığı eşitsiz rekabet koşullarının karşısında bir güç oluşturabilmektir. Tekelleşmiş piyasa şartları karşısında küçük ve orta ölçekli işletmecilerin yaşadığı mağduriyetleri önlemek MÜSİAD’ın kuruluş gerekçesi idi. Böyle bir gerekçe, doğal olarak, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaşadığı problemlere çözüm bulmaya çalışacak ve bu konuya hassasiyet gösterecekti:

“Türkiye genelini göz önüne alırsak derdi olan sanayici, problemini çözemeyen sanayici, yalnız kalmış olan sanayici tipi orta çaplı, küçük sanayici tipidir. Bu açıdan onların sorunlarına daha fazla ehemmiyetle eğiliyoruz. Çünkü üst seviyede büyük şirketler kendi sorunlarını çözecek büyük şirketlere sahipler ve her türden dertlerini üst seviyede halledebiliyorlar.”⁶⁰

MÜSİAD, üyelerinin büyük çoğunluğunu küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturduğu için bu konuya özenle eğilmekte ve onların problemlerine çözüm aramaktaydı. Ancak bir yandan da bu orta sınıfın dışına ulaşmaya çalışmaktaydı. Örneğin MÜSİAD’ın, Çerçeve Dergisi’nin reklamına yer verdiği yayınında “yalnızca seçkinlere ulaşan etkin dergi”⁶¹ ifadesinin yer alması bu durumu doğrular niteliktedir. Yine aynı reklamda, derginin “MÜSİAD üyelerinin dışında

⁵⁹ “MÜSİAD 2. Olağan Kongresi Açılış Konuşması”, **Çerçeve Dergisi**, s.3 (Şubat 1993): 5.

⁶⁰ “MÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Erol Yazar’la Söyleşi”, **Çerçeve Dergisi**, s.1 (Eylül 1992):

35.

⁶¹ “Yatırım Ve İhracat Teşvikleri Paneli”, (MÜSİAD Araştırmalar Serisi-6, 1993), 23.

milletvekilllerine, bürokratlara, üniversite öğretim üyelerine, yöneticilere, basın mensuplarına ve yurtdışı temsilciliklerine ücretsiz gönderileceği” hususu derneğin akademi, siyaset ve medya alanına ulaşma ve böylece farklı alanlar arasında kuracağı ağ sayesinde işlevselliğini arttırma amacına işaret etmektedir. Bu amacının hangi siyasal süreçte gerçekleştiği veya “sekteye uğradığı” konusu ise “Söylemsel Değişim ve Siyasal Konjonktür” bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınacak.

3.2. MAZLUMDER

3.2.1. Neden Kuruldu?

Küreselleşme ile birlikte vatandaşlık kavramı ulus-devlet kavramının ötesinde yeniden tanımlanmış, kamusal alanın etnik, dinsel ve kültürel farklılıklara açılması sürecine olanak vermiştir. 1980 darbesi ile birlikte ise bir yandan kontrol altında tutulmaya çalışılan İslam ile rejimi kaynaştırma çabası sürerken diğer yandan etnik temelde gerçekleşebilecek başkaldırlara yönelik önlem alınmıştır. Tutuklama ve işkencelerle birlikte insan hak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlama ve ihlaller ciddi bir boyuta ulaşmış, bu durum 1982 anayasasıyla anayasal ve kuramsal seviyede pekiştirilmiştir.

1990'lara gelindiğinde ise, Türkiye'nin iç sorunlarının temelinde otoriter yönetim, ekonomide liberalleşme, gerilla savaşı ve ayaklanmaya karşı mücadele yer almaktaydı. Devlet kurumlarına duyulan güvensizlikle birlikte ekonomik ve siyasi yakınmalar İslamcı ve Kürt milliyetçiliği terminolojisiyle ifade edilmeye başladı ve dolayısıyla 1980'lerdeki yeniden yapılanma ile birlikte kontrol altında tutulacağı düşünülen toplumsal çatışmalar yükselişe geçti.⁶²

1991 yılında kurulan ve kısa adı MAZLUMDER olan İnsan Hakları Ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği'nin kuruluş sebebi ise yukarıda bahsedilen siyasi ortam içerisinde dini ve etnik faktörlerden dolayı mağduriyete uğradıkları düşünülen kesime ulaşma ve onların sorunlarına İslam'ı referans alarak çözüm bulma amacını taşımaktaydı. Bir de bu faktörlerle bağlantılı olarak Kurucu Başkan Mehmet Pamak'ın siyasi geçmişi dolayısıyla değinilmesi gereken ve yine MAZLUMDER'in kuruluşuna etki eden bir etmen daha vardı: Ülkücü hareket içerisindeki İslamcı kadrolarla siyasi birliktelik ve bunun ardından gelen yol ayrımı.

⁶² Jung Dietrich ve Wolfango Piccoli, *Yol Ayrımında Türkiye*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 133.

12 Eylül sonrasında İslamlaşma olgusu, ülkücü hareketin siyasal yöneliminde, söyleminde, ideolojisinde ve alt-kültür yapısındaki değişim sürecinde belirleyici olmuştur.⁶³ Bu İslamlaşma süreci hem özgül etmenler hem de global İslami yükselişle ilgili idi. Bu bağlamda ülkücü hareketin İslam’a eklemelenme çabası pragmatik bir hamle olarak görülebilirdi.

Muhafazakâr Parti’nin Kurucu Genel Başkanı (ve aynı zamanda 1991’de kurulacak olan MAZLUMDER’in Kurucu Başkanı) Mehmet Pamak, üniversite öğrenciliği döneminde ülkücü harekete İslami kimlik kazandıran kesimin içinde yer almıştı. 12 Eylül’den sonra Danışma Meclisi’ne üye olarak giren Pamak, burada kız öğrencilerin başörtüsü takma hakkını savunarak gündeme gelmişti:

“Ekim 1981 de başlayan meclis serüvenimde ilk aylarda, milliyetçi ve Türkçü konuşmalar yapıyordum ve mecliste büyük destek ve takdirle, alkışlarla muhatap oluyordum. Galiba Aralık ayındaydı Emekli General olan MEB Hasan Sağlam İmam Hatip Liselerinde başörtüsünü yasaklayan bir uygulama başlattı. Ben de Meclis’te gündem dışı söz alarak kürsüye çıktım, Ahzab ve Nur surelerinin ilgili ayetlerini de hatırlatarak, ‘Allah’ın başörtüsünü tıpkı namaz, oruç ve hacc gibi farz kıldığını’ ifade ederek başörtüsünü savunan ve yasağı protesto eden bir konuşma yaptım. Tüm meclis konuşmamı protesto için sıra kapaklarına vurarak yuh çekerek büyük tepki gösterdi. Böyle bir süreçten sonra yalnızlığa itildim.”⁶⁴

Danışma Meclisi üyeliğinden sonra Pamak, MP’nin kuruluşu için irtibat halinde olduğu Alparslan Türkeş’ten Genel Başkanlık için onay almıştı. Ancak Pamak’a göre, Necmettin Erbakan’ın milliyetçi ve muhafazakâr bir partide birleşme önerisinde bulunması fakat bunu gerçekleştirmeyip ayrı parti kurmasından dolayı Muhafazakâr Parti kapsayıcılığını yitirmiş ve sadece MHP kesiminin partisi haline dönüşmüştü. MP’deki İslami eğilimli kanatın ayrılmasıyla da Pamak’ın ifadesiyle partiye “kuru Türkçü kanat” hâkim olmaya başlamıştı. Ayrıca Mehmet Pamak, MP’nin gerek başörtüsü konusundaki tutumunu gerekse Kürt sorununa yaklaşımını samimi bulmuyor, İslami bir dilden uzak oluşunu eleştiriyordu. Çünkü ona göre İslamiyet’ten uzak bir milliyetçilik anlayışı insan hakları konusunda yetersiz kalacaktı.⁶⁵

⁶³ Tanıl Bora, Kemal Can, **Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket**, 7. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 281.

⁶⁴ Mehmet Pamak, “MHP Kurucu Başkanlığından İslami Kimliğe”, 08.11.2009. <http://www.haksozhaber.net/mhp-kurucu-genel-baskanligindan-islami-kimlige-13041yy.htm> [10.04.2012].

⁶⁵ age.

“Görülen odur ki, İslami açıdan batıl da olsa, İslam ile sentezlenen “milliyetçilik” bir grileşmeyi temsil edip ılımlılaşmakta, İslamsız “milliyetçilik” ise seküler ulusalcılıkla örtüşerek daha despot bir faşizme doğru yol almaktadır. Çünkü “milliyetçiliğe” kimi İslami duyarlılıkları ve ahlaki değerleri katanlar, insani, fitri erdem ve değerler alanında ılımlılaşmakta, tam anlamıyla İslami ilke ve ölçüleri esas almasa da, bu sentezle gelen değer ve erdemler hiç değilse fitri insan haklarına saygıyı kolaylaştırıcı bir etki yapabilmektedir.”

1980’lerin sonlarında yaşanan başörtüsü meselesine ülkücülerin “İslamcıların sorunu” şeklinde yaklaştığı ve yine aynı tarihsel aralıkta yükselişe geçen Kürt sorununa ise ümmetçi değil de “kavmiyetçi” bir çözüm sunduğu düşüncesinden ötürü Mehmet Pamak, ülkücü hareketle yolunu ayırmıştır. Ve temel olarak bu iki sorun etrafında yaşanan mağduriyetlere eğilmek için 1991 yılında MAZLUMDER’i kurarak Müslümanların yaşadığı sorunlara çözüm arayışı bulma amacını taşımış, mazlum ve zalim vurgusundan hareket ederek “zulmün karşısında mazlumdan yana olma” ilkesinin temel prensibi olduğunu söylemlerinde sık sık dile getirmiştir. Yaşadığı bu değişimi ise “cahiliye” döneminden kurtulup gerçek dine dönmek şeklinde tarif etmiştir.

MAZLUMDER de tıpkı MÜSİAD gibi kendi faaliyet alanında var olan dernekler içerisinde örgütlenmemiş, yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duymuştur. 1986 yılında kurulan İnsan Hakları Derneği (İHD) ve kuruluş aşamaları neredeyse MAZLUMDER ile aynı döneme tekabül eden Temel Hak ve Hürriyetler Derneği (THHD) bu alanda faaliyet gösteren örgütlenmeler arasındaydı.

MAZLUMDER’in muhtemelen İslami kimliğine yönelik vurgusundan kaynaklanıyor olacak ki, Recai Kutan’ın başkanlığında, ANAP ve DYP’den milletvekillerinin de bulunduğu THHD bünyesinde faaliyet göstermesi beklenmekteydi. Ancak, Kurucu Başkan Mehmet Pamak’ın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bir partilinin başkanlığında kurulacak dernekten kaçınılması ve bütün Müslümanları kucaklayacak bir şekilde hareket edilmesi gerektiği düşüncesi MAZLUMDER’i THHD’den ayrı bir yapılanmaya sevk etmişti:

“... çeşitli sağ partilerdeki bazı kişilerin oluşturduğu ‘Temel Hak ve Hürriyetler Derneği’ var. Bunlar da tercih ettikleri metodların neticesi olsa gerek, ortaya İslami hassasiyeti olan, zulme ve mazluma bu hassasiyetle yaklaşan bir yapılanma çıkaramamışlardır. Tercihlerinin doğal bir sonucu olarak ‘sağcı’ diye nitelenebilecek bir yapılanma çıkmıştır ortaya. Partili olmayan müslümanların gördükleri zulüm ve işkencelere ilgisiz kalan, tepki göstermeyen bir pratiğe süratle sürüklenmişlerdir. Kendilerine sempati ile bakan bir gazetenin bu derneği müjdelerken

verdiği haberin başlığı ilginçtir: Bu kuruluş partilerin koalisyonu, ‘sağ partiler koalisyon oluşturdular’ şeklinde duyurmuştur.”⁶⁶

MAZLUMDER’in son yıllarda birlikte birçok rapor, bildiri ve eylem çalışmalarında bulunduğu İHD’de de, derneğin kuruluş aşamasında aynı STK bünyesinde yer almaktan kaçındığı kuruluşlardan biri olmuştur. MAZLUMDER’in İnsan Hakları Derneği içerisinde yer almama gerekçesini, Mehmet Pamak’ın ifade ettiği üzere, İHD’nin daha çok solcuların sorunları ile ilgilendiği düşüncesi oluşturmaktaydı: “Solcular tarafından oluşturulan İnsan Hakları Derneği’nin tatbikatları sadece solcuları insan kabul etmek ve sadece onların hakları ile ilgilenmek şeklinde bir pratik kazanmıştır”⁶⁷ Bu gerekçe aynı zamanda İHD’nin İslami kesimden uzak oluşu düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Ve bu yüzden Pamak’a göre, MAZLUMDER’in kurulmasıyla birlikte insan hakları alanında faaliyet gösterecek İslami kimliğe sahip bir STK “ihtiyacı” karşılanmıştır: “Biz MAZLUMDER’i kurarken seküler insan hakları alanı zaten doluydu, İHD kurulmuştu. Boşluk vahye dayalı insan hakları alanındaydı. İşte biz Müslüman olmanın doğal gereği olarak bu alana talip olduk.”⁶⁸

3.2.2. Kuruluş Referansları

MAZLUMDER’in kuruluşuna ilişkin yukarıdaki satırlarda yer alan açıklamadan da anlaşılacağı üzere, derneğin kuruluş amacını tamamen İslami gerekçeler oluşturmaktaydı. Dolayısıyla bu amaçla kurulmuş bir dernek hem kuruluş referanslarını “İslami olandan” alacak hem de insan hakları alanındaki düşünce ve pratiklerini İslam ile bütünleştirip yaşanan problemlere dine uygun bir çerçevede yanıt aramaya çalışacaktı.

Başörtüsü konusunda yaşanan mağduriyetler ya da yükselen Kürt sorunun çözümsüzlüğü karşısında, “mazlum müslümanların” haklarını koruyan MAZLUMDER’in en önemli referans noktası Hilfu’l Fudul (Erdemliler Birliği) idi. Bu referansın çıkış noktası ise öncelikle “müstekbir” ve “mustaz’af” kavramlarına dayanmaktaydı. Kurucu Başkan Mehmet Pamak’a göre, “insanların haklarını gasp eden ve “Allah’ın koyduğu sınırları aşanların tümü” müstekbir kavramı içerisinde

⁶⁶ “Bütün Zalimlere Karşı, Bütün Mazlumlarla”, **Yeryüzü Dergisi**, s.1 (15 Aralık 1990): 4.

⁶⁷ **age.**

⁶⁸ “27.10.2007 Tarihinde yapılan MAZLUMDER İstişare Toplantısında Mehmet Pamak’ın Yaptığı Konuşmanın Tam Metni”, http://www.islamvehayat.com/5012_Mehmet-Pamak,-Mazlum-Der-in-donusum-surecini-degerlendirdi.html [10.04.2012].

tanımlanmaktaydı. Müstekbirler karşısında kötü muameleye muhatap olanların tümü ise “mustaz’af” idi. Ve insanlar Müslüman oldukları için adeta muztaz’af konumundaydılar. Bir de hem Müslüman olup hem de etnik kökeni açısından baskıya maruz kalanlar vardı ve Pamak onların durumunu şu şekilde ifade etmekteydi:

“Bu insanlar iki, hatta üç katlı bir mustaz’aflık zincirindedirler. İktisadi güçsüzlükleri ve müslümanca yaşamak istemelerine ek olarak ana dilleri ve kültürleri de baskı altındadır. Bu insanların mağduriyetlerini de insan hakları ihlali olarak düşünmek gerektiğine inanıyorum.”⁶⁹

Tüm bu hak ihlallerine maruz kalan insanlar için İslam hayatından ilham alınan referans noktası Erdemliler Birliği idi ve bu referans MAZLUMDER’in hareket noktasını oluşturmaktaydı. Bu noktada, MÜSİAD’ın tekeli piyasa karşısında haksız rekabete uğrayarak mağdur olan küçük işletmeciyeye bir çıkış noktası sunmak için İslam hayatından verdiği örneğin, MAZLUMDER’de insan hakları ihlaline uğradığı savunulan Müslümanların yanında yer almak için verildiği görülmektedir. Dolayısıyla MÜSİAD’ın ekonomi alanında, MAZLUMDER’inse insan hakları alanında kendilerini mazlum/mağdur olarak tanımlayan ve bu mağdurluğa sebebiyet verdiklerini düşündükleri güç odaklarına karşı tepkisel bir kuruluşu gerçekleştirdiği söylenebilir.

MAZLUMDER’in kuruluşuna kaynaklık eden tüm unsurları İslam dininden alması MÜSİAD’da olduğu gibi Batı’ya yönelik tepkisel yaklaşımı beraberinde getirmiş ve bu doğrultuda MAZLUMDER, Batı’nın temel hak ve özgürlükler konusunda “kusurlu” bir yaklaşıma sahip olduğunu ifade etmiştir. “Kim olursa olsun zalime karşı mazlumdur yana”, “mazluma kimliği sorulmaz” kuruluş mottosuna karşın insan hakları alanını sadece İslam dini üzerinden tanımlayarak özellikle Müslüman bireylerin sorunlarına eğilmiştir. Bu durum da MAZLUMDER’in hitap ettiği kesimin Müslümanlarla sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Ancak, özellikle 28 Şubat sürecinden sonra değişime uğrayan bu tutum zamanla yerini Batı eksenli insan hakları kavramına ve uluslararası anlaşmalara bırakmış, hatta MAZLUMDER’in kuruluş referansları bu çerçevede yeniden düzenlenmiştir. (Bu konu ise beşinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınacak.)

⁶⁹ “Bütün Zalimlere Karşı, Bütün Mazlumlarla”, **Yeryüzü Dergisi**, s.1 (15 Aralık 1990): 5.

4. SÖYLEM VE REFERANSLAR

MÜSİAD ve MAZLUMDER'in kendi faaliyet alanları içerisinde yer alan konulara İslam temelinde geliştirdiği söylem ve referans arayışlarının ele alınacağı bu bölümde, MÜSİAD'ın serbest piyasa ekonomisi ile İslam'ı nasıl harmanladığını, MAZLUMDER'in ise sosyal alana yönelik söylemlerinde bunu nasıl gerçekleştirdiği irdelenecek. Özetle her iki STK'nın da faaliyet alanları ile İslami kimliğinin bulunduğu nokta, dini referans ve söylemleri bağlamında değerlendirilecek.

Müslüman'ın iktisadi hayata yön verebilmesi ve bununla birlikte “İslam medeniyetini canlandırma” projesi, MÜSİAD'ın söylemlerinde var olan asıl amacı oluşturmuş ve böylece İslami ilkelerin ekonomik ve sosyal alanda uygulanabilir kılacağı öngörülmüştür. MAZLUMDER'in de söylemlerinin temel amacını “vicdana hapsedilen bir din” değil; İslami ilkelerin hayata geçirilebileceği bir düzen oluşturmuştur. Dolayısıyla iki dernek de İslam'ın kamusal alanda görünür kılınmasını savunmuştur.

MÜSİAD'ın Batı'ya yönelik mesafeli tutumu ile birlikte, ülkeyi İslami ve iktisadi açıdan kalkındırma amacına hizmet eden söylemleri hem milli hem de dini referanslardan beslenmiştir. Bu durum MÜSİAD'ın özellikle ticari ilişkilerinde zaman zaman esneklik sağlamasına olanak vererek avantaj yaratmıştır.

MÜSİAD'ın Hıristiyanlığa ya da Avrupa ülkelerine işaret etmek için kullandığı Batı söylemi, MAZLUMDER'de sekülerizme işaret etmek için kullanmıştır. Bunun sonucunda ise MAZLUMDER, “Tanrı'yı unutmak” olarak nitelendirdiği Batılı hakların karşısında yer almış ve temel haklara yönelik söylemlerini salt dini bir yaklaşım üzerinden gerçekleştirmiştir.

MÜSİAD, söylemlerine ekonomi dünyasındaki insanı temel alarak referans gösterirken, MAZLUMDER özellikle başörtüsü ve Kürt sorunundan mağdur olduğunu düşündüğü kesimi temel alarak İslami referans arayışlarını geliştirmiştir. MAZLUMDER'in başörtüsü konusuna eğilmesinden dolayı olacak ki, özellikle

kuruluşunun ilk on yılında üyelerinin yüzde yetmişini kadınlar oluşturmuştur. Daha sonraki yıllarda ise üye profilindeki kadın ve erkek sayısı gittikçe eşit duruma gelmiştir. Esnaf, memur, ev hanımları, akademisyenler ve öğrenciler MAZLUMDER'in tabanını oluşturmuştur.⁷⁰

4.1. Ekonomik ve Siyasal Alanda İslam Temelli Referans Arayışları

MÜSİAD'ın neo-liberal ekonomik yapılanma ile dini eklemlenme çabası, serbest piyasa ekonomisine ilişkin yaklaşımını İslami ilkeler ölçüsünde değerlendirmesi ve yorumlamasını beraberinde getirmiştir. Dernek, ticari ilişki ve pratiklerinde İslam kaynaklı argümanlardan beslenerek ekonomi dünyasının ve bu dünyadaki ilişkiler ağının nasıl olması gerektiğine dair değerleri “Müslüman adam” prototipi çerçevesinde oluşturmaya çalışmıştır.

Böyle bir yönelim, MÜSİAD üyelerinin hangi vasıflara sahip olacağına, ticari işbirliğini hangi ülkelerle gerçekleştireceğine, nasıl bir “meşru kazanç” tanımlamasına başvurduğuna, işçi-işveren ilişkilerinde öncelikle neyi sorunsallaştırdığına dair görüşlerinde belirerek ekonomi ve siyasal alana ilişkin bütünsel anlamda bir analiz sunma imkânı vermiştir.

1994 yılında MÜSİAD'ın yayınladığı “İş Hayatında İslam İnsanı (Homo Islamicus)” adlı kitapla birlikte ekonomik hayat ve iş dünyasında “İslam insanı” geniş kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Tabii bununla birlikte derneğin düzenli yayın organlarında da bu konuya yer verilmiş ve MÜSİAD'ın serbest ekonomi temelli istemlerinin İslami ölçütlerle ne tür bir eklemlenme sürecine girdiğinin anlaşılmasını sağlamıştır.

Ancak bu eklemlenme süreci MÜSİAD'ın söylemlerine her zaman aynı derecede yansımamış, sosyo-politik gündemin seyrinde bir gelişim ve değişim izlemiştir. Kuruluş yıllarından itibaren İslam temelli referanslara ve söylemlere ağırlık verip siyasi konularda da bu yaklaşımı sergilerken, 28 Şubat sonrasında İslam temelli radikal söylemleri yavaş yavaş yerini lâik sistemle sorun yaratmayacak uzlaşmacı bir tavra bırakmıştır. İslam temelli atıflar da giderek cılızlaşarak bütүнleştirici özelliğini milli ve tarihi referanslarda görünür kılmaya başlamıştır.

⁷⁰ “Cüneyt Sarıyaşar ile Röportaj: MAZLUMDER Üyelerini Dinleyecek”, 25.05.2012, <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basinda-mazlumder/10/cuneyt-sariyasar-ile-roportaj-mazlumder-uyelerini-dinleyecek/9087> [25.05.2012].

Kendisini Batı karşıtı bir çizgide konumlayan MÜSİAD, bu karşıtlıkla birlikte “Batı’nın hâkimiyetini kırma” ve İslam medeniyetini yüceltme misyonunu üstlenmiştir. Kastedilen Batı kavramı ise kimi zaman Hristiyanlığa kimi zamansa Avrupa Birliği ülkelerine işaret etmiştir. Tanım net bir çerçevede kullanılmasa da, ya ekonomik ve teknolojik gelişmişliğe vurgu yapıldığından ya da “yozlaşmış ahlâka” vurgu yapıldığından, Batı’ya yüklenen sıfatlar belli kategorilere ilişkin olmuştur. Dolayısıyla MÜSİAD’ın siyasal ve ekonomik alana yönelik referans arayışları ile söylemleri, hem ahlâki hem de iktisadi ilerlemeyi gerçekleştirebilme amacı etrafında şekillenmiştir.

4.1.1. Batı

“Batı’ya karşı İslam medeniyetini canlandırma” amacı MÜSİAD’ın Avrupa Birliği ile entegrasyona temkinli yaklaşmasına sebep olmuştur. İslam ve Hristiyan medeniyeti gibi tanımlamalardan yola çıkılarak zıtlık temelinde inşa edilen bu ilişki, bir medeniyetin diğerini hâkimiyetine alma çabası olarak görülmüş ve İslam medeniyetinin canlanmasının hem dini hem de milli bir zafere öncülük edeceği savunulmuştur. Bu doğrultuda “İslam aleminin kurtuluşu için bilgiyi ve maddeyi yönlendirecek insan gücüne ihtiyaç olduğu” yönündeki vurgular sık sık dile getirilerek Müslüman ülkelerin ekonomik ilerlemesini gerçekleştirecek bir çözüm yolu olarak sunulmuştur:

“Müslümanlar kendilerinin maddi ve manevi bakımdan doğru istikamette olup olmadığını kontrol etmeliler, çünkü Müslümanlar manevi bakımdan güçlü fakat maddi bakımdan yeteri kadar güçlü olmadıkları için dünyanın her tarafında ezilen, horlanan insanlardır. Bunun için Müslümanlar eğitime gerekli önemi vererek, ekonomik bakımdan kalkınarak bu pozisyondan kurtulabilirler.”⁷¹

İslam ülkelerinin ekonomi ve teknoloji alanındaki konumunu iyileştirmesi durumunda ise Müslümanlık, “İslam kanına susamış canı” olarak nitelendirilen Batı karşısında zayıflamayacaktı. Yani ekonomi alanındaki cihat İslam dininin güçlenmesine vesile olacaktı. Dolayısıyla MÜSİAD’ın İslam ülkelerinin ilerlemesi için sergilediği çaba bir nevi tebliğ vazifesini görmekteydi. Uzun yıllar Çerçeve Dergisi’nin editörlüğünü yapmış ve yazılarına yer vermiş olan Mehmet Yıldız’ın ifadeleri de bu duruma işaret etmekteydi:

⁷¹ “Yarar: Batı Bize Gülüyor”, **Selam Gazetesi**, 16 Ağustos 1997, 11.

“Anlamak mümkün değil billahi. İnsan geçinen bu müsveddeler üzerlerine insan maskeleri geçirmiş birer canavar. Fikirleri de kendileri gibi sahte. Şairimizin dediğine ilave ile ‘Çok dışı kalmış Canavar’lar bunlar. Eveet! Şimdi biz inanlar olarak meskenetten, basiretsizlikten, bedbinlikten, bilgisizlikten, tarihsizlikten, taassuplardan, nemelâzımcılıktan..... kurtulmak zorundayız. Çünkü bizi yiyip bitirmek istiyorlar. Kana susamış (tabii ki İslâm kanına) caniler. Aslında korkunç bir çöküş geçişin sinyalleridir onları böyle canavarlaştıran. Kendi ülkelerinde kiliseler kimse gitmediği için satışa çıkarılıyor. Müslümanlar tarafından satın alınıp Camiye çevrilmesidir onları çılgına çeviren. Uzun lafa ne hacet, Ey inananlar! Ey inanan işadamları!, sanayicileri!, fikir adamları! gelin MÜSİAD’ın organizasyonu çerçevesindeki ekonomik, kültürel, ilmi dış faaliyetlere katılın!. Çok büyük bir güç yumağı oluşturun! Biz güçlü olursak emredilen değil, aksine emreden oluruz. Basit bir kuraldır bu. Ecdadımızı güçlüymüş emredermiş, batı sadece emridinlermiş..... Biz tebliğ görevimizi yapıyoruz, lütfen bir an evvel icabet ediniz.”⁷²

MÜSİAD’ın Batı’ya ve bununla paralel olarak Batı sermayesine mesafeli duruşu derneği, İslam ülkeleri ve -“aile değerleri, toplumsal uyum, millet olma benliği, kanun ve nizam”⁷³ yönünden örnek aldığı- Uzak doğu ülkeleriyle oluşabilecek ticaret ağına yöneltmiştir. Böylelikle büyük sermayedarların işbirliği içinde olduğu AB sermayesinin karşısında yer alarak ticari ağını geliştirmeye çalışabilmiştir.

4.1.2. Homo Islamicus

MÜSİAD’ın ekonomik faaliyetlerinde temel aldığı “Müslüman adam” ölçütü, Batı kapitalizminin homo-economcusuna karşı homo islamicusu temsil etmiştir. Yani homo islamicus, homo-economicusun kapsayıcılığına bir tepki olarak doğmuş ve kendi kültürel, dini değerleri ile harmanlanan Müslüman ekonomi insanını yaratmıştır:

“İslam ekonomisinde düşünülen insan, Allah’ın emir ve yasaklarına, kitabı olan Kuran-ı Kerim’e, Peygamberimizin sünnetine, alimlerin ortak kanaati olan İcma-ı Ümmet’e ve büyük alimlerin içtihatları sonucunda tavsiye ettiklerine ve İslam devletin İslam’a uygun emirlerine göre yaşayışını ve davranışını düzenleyen insandır; bu insan homo-economicus değildir. Kur’anın emrine göre ‘Allah’ın ipine sınıksız sarılıp ayrılmayan Müslüman insandır.”⁷⁴

MÜSİAD Kurucu Başkanı Erol Yazar’a göre, kapitalizmin geldiği nokta sosyal ve ekonomik çözümleri içerisinde barındırmaktaydı. Bu durumu aşmak için ise İslami yaklaşım ciddi bir alternatif oluşturmaktaydı ancak Batı iktisat modeline küçük

⁷² Mehmet Yıldız, “21. Yüzyıl’a 7 Kala...”, **Çerçeve Dergisi**, s.5 (Haziran 1993): 2.

⁷³ Erol Yazar, **21. Yüzyıla Girerken Dünyaya Yeni Bir Bakış** (MÜSİAD, Tarihsiz), 22.

⁷⁴ Sabahattin Zaim, “Ekonomik Hayatta Müslüman İnsanın Tutum ve Davranışları”, **İş Hayatında İslam İnsanı (Homo Islamicus)**, ed. Hüner Şencan (MÜSİAD Araştırma Raporları-9, 1994), 101.

İslami motifler eklemek yerine mevcut model bütünüyle gözden geçirilmeli, İslami kültür ve tarih ile birlikte ele alınmalıydı. Böylece “İslami bir paradigmanın oluşmasında ve sosyal ilişkilerin buna dayalı olarak gerçekleştirilmesinde temel dayanak, İslami değerlerle mücehhez olarak yetişmiş ‘İslam insanı’ olacaktı.”⁷⁵

MÜSİAD’ın maddeci olarak nitelendirdiği homo economicus’un en önemli eksikliği olarak düşünülen manevi değer ve ahlâki ölçütlerin bu modelde gündeme getirilmesi dernek üyelerinin sadece ekonomik alanda değil, dini ve kültürel alanda da gerek davranış gerek yaşam biçimi yönünden ortak paylaşım alanını genişletme çabasını göstermekteydi. Çünkü İslam iktisat teorisi bireyi iktisadi hayatta serbest bırakmakta; ancak “fitri ve nefsanî” arzulara serbest bırakmayan ahlaki bir modeli oluşturmaktaydı. Bu yüzden “çocuğun rüşt çağına kadar inançlarında serbest bırakılması söz konusu olamazdı. Onun, İslami prensiplere göre eğitilip İslami cemiyetin bir unsuru olabilecek şekilde yetiştirilmesi, cemiyet hayatına iyi bir Müslüman olarak hazırlanması gerekmekteydi.”⁷⁶ Bu gerekliliğin altında ise Müslüman kesimin iktisadi hayata yön vermesine dair istek ve çaba yatmaktaydı. Böylece toplumun yalnızca ekonomik açıdan değil; ahlâki açıdan da gelişeceği şeklinde bir meşruiyet dayanağı oluşturulmakta ve İslami ilkelerin ekonomik ve sosyal yaşamda uygulanabilir kılınması için çaba harcanmaktaydı. Dolayısıyla homo islamicus gelirin nasıl kazanılacağından nasıl harcanacağına ve bireyin çalışma hayatında nasıl bir rol üstleneceğine dair bir rehber niteliği taşımaktaydı.

4.1.2.1. Üretici ve Tüketici Zincirinde “Müslüman Adam”

“Müslüman adam”ın üretici veya tüketici vasfının gerektirdiği davranış kalıpları İslam’ın ona yüklediği sorumluluklar çerçevesinde belirlenmektedir. Müslüman’ın üretici yönüne, birikimini nasıl değerlendireceğine, tüketirken nelere dikkat edeceğine dair kriterler İslami davranış kalıplarının birer parçasını oluşturmaktadır. Müslüman bireyin hangi meslek olursa olsun çalışıp üretme ve bunun kutsallığına inanma, çalıştığını “meşru” bir şekilde harcama, birikimini atıl tutmayarak yeniden yatırıma yönelme ilkelerine riayet etmesi beklenmektedir. Çünkü Müslüman’ın bu ilkelere uyması halinde hem kendi dini ve dünyevi kurtuluşunu sağlayacağı hem de

⁷⁵ Erol Yazar’ın önsözü için, bkz. **İş Hayatında İslam İnsanı (Homo Islamicus)**, ed. Hüner Şencan (MÜSİAD Araştırma Raporları-9, 1994).

⁷⁶ Sabahaddin Zaim, **age**, 102.

İslam ülkelerinin ahlaki ve iktisadi açıdan gelişimine katkıda bulunacağı kanısı hâkimdir.

MÜSİAD’a danışmanlık yapmış olan Sabahhattin Zaim’e göre, bir üretici olarak “Müslüman adam” sadece homo economicus değil aynı zamanda Allah’ın yeryüzündeki halifesidir. Dolayısıyla “Ahiret için hemen ölecekmiş gibi, dünya için hiç ölmeyecekmiş gibi çalışan ve namaz bittiğinde yeryüzüne dağılarak rızkınızı arayın emrine uyması gereken” bir şekilde yaşamını sürdürmelidir.⁷⁷ Bu bakış açısı Müslüman bireyin çalışıp üretme faktörünün ibadet ile eşdeğer bir öneme sahip olduğunu göstermenin yanı sıra çalışmayı kutsallaştırmak için sıklıkla başvuru referans noktasını oluşturmaktaydı.

Çalışma hayatı bir yandan kutsallaştırılırken diğer yandan da Müslüman bireyin hem doğuştan gelen yetenekleri hem de kazanılmış yetenekleri doğrultusunda kendisine en uygun mesleği seçmesi adeta bir zorunluluk olarak addedilmekteydi. Bu durum üretim ve çalışma ilişkilerinde doğabilecek aksaklıkların önlenmesi açısından bir gereklilik olarak yorumlanabileceği gibi, çalışanın sürekli kendini geliştirmesi için bir nevi motivasyon aracı olarak da yorumlanabilir.

Bir tüketici olarak Müslüman insanın davranışları ise ihtiyaç, tasarruf ve yeniden üretim döngüsünde tanımlanmaktadır. Müslüman, öncelikle ihtiyaçlarını temin için tüketen insandır. Bu ihtiyaçlar ise İslami ilkeler çerçevesinde çizilen “meşru ihtiyaçlar”dır: “Müslüman adam, tüketim harcamalarında bulunurken gelirini, içkiye kumara, gayrimeşru kadın ilişkilerine harcamayacaktır. Harcama sahaları İslami meşruiyet çerçevesi ile sınırlandırılmıştır.”⁷⁸

Zaim’e göre, Müslüman bireyin ihtiyaçlarını karşılamaya öncelik vermesi ve İslami ilkelere uygun bir şekilde yapacağı harcamalar onu tasarruf yapmaya yönlendirecektir. Tasarrufunu sürekli arttırdığı takdirde ise “Müslüman adam”ın karşısına iki İslami ilke çıkacaktır: Birincisi İslam’ın “yığmayı” önleyici prensibidir. Bu prensibe göre kişi, birikimini atıl tutmamalıdır. Çünkü tasarruf miktarı büyüdükçe Müslüman birey İslam’ın diğer prensibi olan zekât ile karşılaşacak ve birikim oranına göre belli bir miktarı zekât olarak ödeyeceği için Zaim’in ifadesiyle nakdi duran serveti eriyecektir. Dolayısıyla “akıllı bir Müslüman adam, hem Allah’ın emrine uymak hem de menfaatini savunabilmek için nakdi servetini atıl tutmak

⁷⁷ age, 102.

⁷⁸ age, 106.

istemeyecektir.”⁷⁹ Bu durumda Müslüman adamın yapacağı rasyonel davranış, nakdi gelirini yatırıma harcamaktır. Böylece yeniden üretim ile İslami ilkelerin dışına çıkılmamış olacak ve iktisadi canlanmanın sağlanmasıyla Müslüman ülkeler kalkınabilecektir.

Bireyin sahip olduğu birikimin işletilmesinden veya zekât olarak belli bir miktarının verilmesinden İslami prensip olarak bahsedilmesine rağmen, rasyonel davranmak bu iki prensipten hangisinin öncelikli olduğunu belirlemektedir. Bir başka ifade ile zekâtın, paranın erimesi şeklinde nitelendirilmesi diğer bir İslami prensip olan yeniden üretime yönelmenin temel gerekçesini oluşturmaktadır. Bu davranış biçimiyle hem iktisadi canlanmanın sağlanacağı hem de İslami ilkelerin dışına çıkılmayacağı savunulmakta ve İslam temelli referansların yeniden üretimi teşvik için nasıl bir rol oynadığına işaret edilmektedir.

4.1.2.2. İşçi-İşveren İlişkisinde “Müslüman Adam”

Homo Islamicus, bir üretici ve tüketici olarak nasıl ki dini açıdan belirli yükümlülöklere tabiyse çalışma ilişkilerinde de belli sorumluluklar taşımaktaydı. Bu sorumluluklar çalışma hayatının sadece dünyevi boyutu temsil etmemesi gerektiğı mesajını vermekte ve bu yüzden uhrevi dünyadaki kurtuluş için anahtar rol oynamaktaydı.

Bir süre İslam Kalkınma Bankasında çalışan ve MÜSİAD’a danışmanlık yapan Yusuf Balcı da kutsallığı ön plâna çıkararak çalışmanın ibadetle eşdeğer olduğunu vurgulamakta ve çalışmanın ahlaki ve uhrevi niteliğine dikkat çekmekteydi: “... seküler sistemlerden farklı olarak taraflar için çalışmak ve kazanç elde etmek salt dünyevi bir iş olmayıp, hesabı âhirette görölecek bir hak meselesi olup aynı zamanda bir ibadettir. Bu bakımdan ilişkinin ahlaki boyutu çok önemlidir.”⁸⁰

Çalışma kutsal olduğu gibi ondan elde edilen kazancın fazla olması için farklı yerlere göç etmek de hicret niteliğı taşımaktaydı. “Allah yolunda göç eden kimse yeryüzünde gidecek çok yer ve genişlik bolluk bulur” ayeti referans gösterilerek Müslümanların kendilerine uygun ve kazanç getiren mesleğı seçmeleri için “suni sınırlarla” yetinmemeleri tavsiye edilmekte ve bu durumun hem dini açıdan tasvip edildiğı hem de milli refah için gereklilik arz ettiğı üzerinde durulmaktaydı:

⁷⁹ age, 108.

⁸⁰ Yusuf Balcı, “İslâm’da Çalışma İlişkileri”, **İş Hayatında İslam İnsanı (Homo Islamicus)**, ed. Hüner Şencan (MÜSİAD Araştırma Raporları-9, 1994): 116.

“Allah’ın kitabındaki birçok âyet, inananlardan ekonomik standartlarını geliştirmek için hicret etmelerini ve böylece millete refah getirmelerini emretmektedir. Bunu Resulullah, ashâbı ve takipçileri de uygulamış ve sonuçta Hicaz nüfusunun çoğunluğu zamanla daha zengin ve münbit olan Irak, Suriye, Mısır topraklarına daha sonra da Ceva, Sumatra, İspanya, Tunus, Faz, Cezayir, Sudan ve Habeşistan gibi sınırlara hicret etmiştir.”⁸¹

Ayet ve hadislerin yanında peygamberlerin hayatlarından verilen örneklerle de çalışmanın kutsallığına atıf yapılmakta ve çalışma yaşamına dair bir örnek oluşturulmaktaydı: “Gelmiş, geçmiş peygamberlerin geçimlerini bir meslek ifa ederek, bedeni-fikri emek sarfederek kazandıklarını, Hazreti Davut’un gömlek dokuduğunu, peygamberimizin çobanlık yaptığını, bilir.”⁸² Burada, -hangi koşullarda olursa olsun- işçinin geçimini temin sürecinde peygamberlerin yaşamı motive edici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde, Müslüman’ın hayatını idame ettirebilmek için fikri ve bedeni emek sarf etmekten gurur duyması gerektiği vurgusu da bu motivasyonun bir parçasıdır.

İslam için merkezi bir öneme sahip olan çalışma hayatı işçi ve işveren davranışlarında ise emir-itaat ve sabır-şükür çizgisinde seyreden ve sadakat sınırını aşmayan bir yolu telkin etmektedir. Böyle bir telkin ise bu çizginin dışına çıkacak herhangi bir davranış kalıbının çalışma hayatına yansıyacak aksaklıkları beraberinde getireceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışma ilişkilerinde bir işçi olarak Müslüman’ın davranışları irdelendiği zaman, atıfta bulunulan İslam’ın, çalışan bireyi sadakate, itaate, sabra yönelttiğine dair söylemlere sıklıkla başvurulduğu söylenebilir. İslam temelli referanslarla oluşturulan bu söylemler, Müslüman çalışana uhrevi anlamda bir kurtuluşu müjdeleyen ayet ve hadislerle desteklenmekte ve dolayısıyla dünya hayatında çalışarak tatminkâr bir konum elde edemeyen bireyin diğer dünyada mükâfatını alacağı vurgulanmaktadır.⁸³ Böylece her koşulda çok çalışma olumlanmakta, -dolaylı yoldan da olsa- doğması muhtemel bir işçi hareketi tasvip edilmemektedir.

İslami çalışma ilişkilerinin temel unsurunu oluşturan karşılıklı güven ve sadakat ağı, işçinin kendi işini “İslam’ın kardeşlik dayanışması içinde benimsemesi” prensibine

⁸¹ age, 117

⁸² “Homo Islamicus”, **Milliyet Gazetesi**, 27Aralık 1994, 16.

⁸³ Bu konuda referans gösterilen ayetler: “Çoluk çocuğunun geçimini temin için çalışan Allah yolundadır”, “Kim helal aramaktan yorgun gecelerse affedilmiş olarak geceler”, “Hakikaten insan, kendi sarfettiği emekten başka hiçbir şeye sahip değildir ve muhakkak sarfettiği bu emek yarın (kıyamette) kendisine gösterilecek, sonra ona en değerli mükâfat verilecektir.” Bkz. Sabahaddin Zaim, age, 103.

dayandırılmaktadır. Çünkü işçinin sahip olduğu haklar ancak işverene olan “sadaikat ve verilen görevi yerine getirme borçlarına” karşılık kazanılmaktadır. Bu haklar, işçinin ücretinin vaktinde ödenmesini ve İslami görevlerini yerine getirebilmesi için sahip olduğu haklar olarak nitelenen namaz, oruç gibi ibadetlerini yapabileceği şekilde molaların düzenlenmesi ve Cuma günlerinin ücretli izin sayılmasını kapsamaktadır.⁸⁴ Toplu sözleşme, grev, sendika gibi haklara ise temkinli yaklaşılmaktadır. Sanayi Devrimi sonrası toplumun ahlâki yapısının değiştiğini ve dinden uzaklaşma eğilimi olduğunu savunan Balcı’ya göre⁸⁵, sendika ve toplu pazarlık Sanayi toplumuna geçişle birlikte ortaya çıkmıştır. İslami çalışma ilişkilerinde ise işçi ve işverenin dinen karşılıklı hak ve yükümlülükleri bulunduğundan yola çıkılarak “emek ve sermaye sınıfları arasında çatışmanın İslam toplumunda” görülmesinin imkânsız olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla grev, sendika ve toplu sözleşmeye İslami çalışma düzenini ile bağdaşmayacağı savunulmaktadır:

“Sanayi toplumu güçlerin farklılığına ve bunların çatışma neticesinde dengelenmesine dayanan bir üst sistem ortaya çıkarmıştır. Sosyal ve siyasi hayatta olduğu gibi çalışma ve endüstri ilişkileri de bu sistemi esas alır. Bu bakımdan iki toplumun yapısı ve dolayısıyla meseleleri ele alış ve sorunları çözüm tarzı bakımından tamamen farklılık arzeder. Bu sebeple modern sendikacılık ile grev ve lokavtlı toplu pazarlığı İslami bir sistem içerisine yerleştirmek oldukça güçtür.”⁸⁶

Grev, işçinin haklarını alabilmek için işverene yönelik güç kullanma biçimi olarak tanımlanmakta ve greve yol açan sorunların İslam’ın sosyal adalet düzeni içerisinde çözülebileceği savunulmaktaydı. Çünkü İslami ilkeler çerçevesinde görev ve sorumluluklarının bilincinde olduğu düşünülen işveren, bir haksızlığa mahal vermeyecek ve dolayısıyla doğması muhtemel herhangi bir problem söz konusu olmayacaktı.

Çalışma hayatında işverenin talimatlarını yerine getiren, itaat sınırlarını aşmayan, işini eksiksiz ve süratli yapan, sağlık ve emniyet tedbirlerine riayet eden Müslüman işçi, Zaim’in ifadesiyle, “Bütün bu çalışması sonucunda aldığı ücret (gelirden) dolayı Allah’a şükretmesini bilir; başkalarının kazancına göz dikip haset etmez. İşverene

⁸⁴ Yusuf Balcı, **age**, 120.

⁸⁵ Yusuf Balcı, “Geçmişten Geleceğe Çalışma İlişkileri”, **Çerçeve Dergisi**, s.17 (Mayıs-Temmuz 1996): 81.

⁸⁶ Yusuf Balcı, “İslâm’da Çalışma İlişkileri”, **İş Hayatında İslam İnsanı (Homo Islamicus)**, ed. Hüner Şencan (MÜSİAD Araştırma Raporları-9, 1994): 124.

kinle bakmaz. ‘Mihnete sabır ve nimete şükürde Rabbimizin’ bize ‘büyük bir imtihanı’ olduğunu bilir.”⁸⁷ Yani çalışan birey nasıl ki çalışma koşullarına ilişkin sabır ve itaat sınırlarında bir davranış kalıbını sergiliyorsa, karşılığında alacağı ücrete de kanaat etmeli ve şükretmelidir. Bu davranışın temelinde ise işverenin sahip olduğu kabul edilen görev bilinci yatmaktadır. Çünkü İslami ilkeler çerçevesinde Müslüman işverene düşen en önemli görevin, çalışanın emeği/hakkı ölçüsünde ödeme yapması olduğu öne sürülmektedir.

Müslüman işverenin sorumluluğu sadece ücret konusunda değildir; sahip olduğu mülk ve bu mülkün devir hakkı da önemli bir sorumluluğu teşkil etmektedir ve homo islamicus’un “İslam’ın miras yarasını eksiksiz uygulaması” gerektiğinin altı çizilmektedir. Böylelikle Müslüman birey edindiği servetin çocuklarına miras kalmasından emin olacak ⁸⁸ ve geleceğe yönelik bir kaygı taşımadan birikim edinmeye devam edecektir. Ancak her şeyden önce Müslüman işveren sahip olduğu birikimin sadece kendi çalışmasının ürünü olmayıp Allah’ın takdiri ile gerçekleştiğine inanması gerektiğinin altı çizilmektedir Aynı şekilde fakirlik de Tanrı’nın takdiri ile ilişkilendirilmektedir. Tam da bu noktada sınıfsal farklılıklar İslami telkinlerle giderilmeye çalışılmakta ve fakirlikte sabır, zenginlikte ise şükür sıklıkla işlenen bir motivasyon aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁹

4.1.3. Gelir Eşitsizliğini Dengelemede İslami Mekanizma

İşçi kendisine verilen ücrete kanaat etmesi konusunda telkin edilirken, sermaye sahibi birey sürekli yeniden yatırım ve kârını arttırma konusunda teşvik edilmektedir. Bu konuda İslam’ın “bir lokma bir hırka” anlayışı ile yorumlanışının karşısında yer alarak, bu anlayışın, İslam topluluklarının ekonomik ve toplumsal açıdan gelişmesine imkân vermediği savunulmuştur. İslam’ın refahı, zenginliği savunduğu ve bunu topluma yaymayı görev olarak nitelendirdiği düşüncesi ön plâna çıkmıştır.⁹⁰ İslam’ın zenginliği olumlamasına rağmen bu zenginliğe erişemeyenlerin ise şükretmesi gerektiği vurgulanmıştır.

⁸⁷ Sabahaddin Zaim, **age**, 104.

⁸⁸ “Eğer bu Müslüman kişi, işveren ise; özel teşebbüs erbabı olup tarım ticaret, hizmet veya sanayi kesiminde çalışıyorsa “mülkiyet hakkının devletçe güvenlik altına alındığını, çalışması sonucunda elde ettiği meşru malların çocuklarına miras olarak kalacağından emin olarak devletin iktisadi faaliyete müdahale etmeyeceği güveni içinde geleceğe emniyetle bakar, geçimini helal yollardan sağlamanın şart olduğunu, bilir.” Bkz. Sabahaddin zaim, **age**, 104.

⁸⁹ Mustafa Özel, “Adam Zengin Olur mu?”, **age**, s. 6-13.

⁹⁰ Bu konuda dönemin İzmir MÜSİAD üyesinin görüşleri gayet açıklayıcı olmuştur. bkz. Abdülkadir Karaman, “Bin Lokma, Bin Hırka”, **Çerçeve Dergisi**, s. 7 (Ocak-Şubat 1994): 33-35.

“Mümin kendi toplumu için bin lokma bin hırka ister, ancak bir lokma bir hırkaya da razı insandır. Peygamberimiz ve ashabı zaman zaman aç kalmışlar, karınlarına taş bağlayarak açlıklarını geçiştirmeye çalışmışlardı. Bu onların hedefi değildi ancak zaruret halinde bir lokma bir hırkaya da şükretmişlerdi.”⁹¹

Ayrıca fakirlik geçici olup sabrı gerektiren bir sınanma durumu olarak tanımlanmış, zenginlik de servetin doğru ve “helal” şekilde harcanmasıyla ilişkilendirilerek sınanmanın bir diğer parçası olarak nitelendirilmiştir. Bu harcama içerisinde sadaka ve zekât unsuru ise sık sık işlenmiştir.

Ahlâklı kapitalizm bağlamında vurgulanan yardım ve zekâtlar, İslami normlara uygun olan zenginleşmenin de ön koşulunu oluşturmaktadır. Böylelikle gelir eşitsizliklerine İslami dayanışma mekanizmaları çerçevesinde çözüm sunulmaya çalışılmaktadır. Zekât veya yardım ile zengin kişinin yoksula ulaşacağı ve onun gözünde itibarının artacağı düşünülmekte, böylece sınıfsal mücadelenin gündeme gelmeyeceği ifade edilmektedir. Zaim’in ifadesiyle:

“Müslüman adam gelirini hayra sarfedince, fakirin nezdinde itibarı artmış olur. Sınıf mücadelesi ve nefreti, yerini insanlararası ahenk ve sevgiye bırakmış olur. Bu arada bu zengin Müslüman, yardıma muhtaç insanlar, dara düşmüş tüccarlar, borç isteyen Müslümanlarla karşılaşır.”⁹²

Böyle bir bakışı açısı, sosyal sorunların çözümünü din temelli geleneksel uygulamalara bırakmakta ve İslami görevleri neticesinde kazandığını meşru bir şekilde harcayıp belli bir miktarını yoksula aktaran “zengin Müslüman” sosyal adalet için başlıca aktörü oluşturmaktadır.

4.1.4. Ticaret, Serbest Piyasa ve İslam

Bir önceki bölümde değinilen MÜSİAD’ın kuruluşuna ilişkin dini referanslar, derneğin serbest piyasa ekonomisi için oluşturduğu İslami zemini net bir şekilde göstermektedir. Gerek Hilfu’l Fudul, gerekse Medine Pazarı serbest piyasa için başvuru başlıca referansları oluşturmaktadır. Hilfu’l Fudul, girişimcinin eşit rekabet koşullarına dair bir yapılanmaya atıfta bulunurken, Medine Pazarı da müdahalesiz bir piyasa ekonomisi için İslami hayattan aktarılan bir örneği teşkil etmektedir.

⁹¹ age, 35.

⁹² Sabahattin Zaim, age, 110

İslam'ın hiçbir şekilde rekabeti reddetmediğini savunan MÜSİAD ekonomi danışmanı Mustafa Özel, peygamberin serbest piyasa ekonomisi üzerindeki baskıları engellediğini; maliyet artışını önlemek ve canlı bir rekabeti oluşturmak amacıyla pazar yerlerinden alınan vergileri kaldırdığının altını çizerek İslami hayatın piyasa ekonomisini teşvik ettiğini vurgulamaktaydı.⁹³

İslami hayattan alınan örneklerin yanında Kuran'ın kendisinin de ticari bir gramere sahip olduğuna dair görüş İslam'ın piyasa ekonomisi ile eklemlenebilmesine zemin sağlamaktaydı. Özel'e göre, Medine'nin tarıma elverişli bir coğrafi yapıya sahip olmaması, ticaret yollarının üzerinde önemli bir uğrak olması, Kabe'nin varlığından ötürü güvenli bir belde olması ve bu güvenliğin ticari ilişkileri kolaylaştırmasından dolayı insanların büyük bir bölümü ticaretle uğraşmaktaydı. Vahiy ise indirildiği toplumun temel vasfına uygun olarak ticari bir gramere sahipti. Özel, bu argümanını desteklemek için C. Torrey'den şu tespiti yer vermektedir:

“Dini düzleme aktarılan ticari terimlerin sayısı dikkate şayandır. İnsanların amelleri bir kitapta kayıtlıdır; yargılama, hesap görmedir; mizan kurulur ve ameller tartılır; her can işlediği ameller karşısında rehin tutulur; amelleri uygun bulunursa, ücretini alır; Resul'un davasına destek olmak Allah'ın davasına destek vermektir.”⁹⁴

Kuran'ın yoğun bir şekilde ticari terimler içerdiği görüşü İslam'ın ticari faaliyetlere ilişkin hükümlerinin olabileceğini içerdiği gibi ticari faaliyetleri kutsayan bir nitelik de taşımaktaydı. Bu tespitin ardından Özel'in “İman etmek, karlı bir alışveriş yapmaktır”⁹⁵ ifadesi dini yaşam biçimi ile ticaretin ne denli iç içe olduğu kanıtlama çabasıdır. Benzer şekilde, MÜSİAD 3. Genel Başkan'ı Ömer Bolat'ın aşağıda yer alan ifadeleri de bu çabanın bir ürünüdür: “Bizim inancımızda ‘Ticaret’in, kültür ve geleneğimizde ise ‘çarşı’nın büyük önemi vardır. Yüce dinimiz İslam bize, ‘Rızkın onda dokuzu ticarettir’ diye buyurmakta, faizin haram, meşru ticaret ve kârın ise helal olduğunu bildirmektedir.”⁹⁶

Peygamber ve eşinin tüccar olması⁹⁷ ve bu durumun İslam'a has bir özelliği içerisinde barındırdığına yönelik vurgu da serbest piyasa ekonomisi için İslam hayatından verilen bir başka örneği teşkil etmekteydi. Sıklıkla başvurulmuş bu örnek

⁹³ “MÜSİAD’ın Alternatif Raporu Panelleri Tanıtıldı İslam İnsanına Muhtacdır”, **Milli Gazete**, 25 Aralık 1994, 6.

⁹⁴ Mustafa Özel, **age**, 3-4.

⁹⁵ **age**, 4.

⁹⁶ Ömer Bolat, “Perakende ‘Organize’ Olmalı”, **Çerçeve Dergisi**, s. 38 (Mart 2006):6.

⁹⁷ Mustafa Özel’in Röportajı için, bkz. Hüseyin Kahraman, “Dr. Mustafa Özel İle MÜSİAD ve Türkiye’de Girişimcilik Üzerine...”, **Çerçeve Dergisi**, s.35 (Mart 2005): 95.

hem tüccarlığın dini önem ve meşruiyetine yönelik bir söylemi içinde barındırıyordu hem de bu açıdan “ayrıcalıklı” olduğu varsayılan İslam ülkelerinin, Batı ülkeleri ile değil, kendi içerisinde işbirliği kurmasına dini bir meşruiyet dayanağı oluşturuyordu.

4.1.5. İslam Ülkeleri İle İşbirliği

İslam ülkeleri ile işbirliği kuruluşundan bugüne MÜSİAD’ın önemli bir amacını oluşturmaktadır. Bu amaç değişmemiş, ancak amaca yönelik referanslar koyu bir dini tonla başlamasına rağmen bu dini ton giderek kaybolmaya başlamıştır. Kuruluş yıllarında MÜSİAD, işbirliğine -özellikle Müslümanlarla olan işbirliğine- ayet ve hadis temelli yaklaşım ve referanslarla meşruiyet oluşturmuş, bu meşruiyet noktasını oluşturamadığı durumlarda ise milli menfaat unsurunu ön plâna çıkarmaya çalışmıştır.

Dini ve milli menfaate dayandırılarak MÜSİAD’ı Müslüman işbirliğine yönlendiren birçok gerekçe söz konusu. MÜSAD’ın İslam ülkeleri ile ticaret ağının geliştirilmesinin sık sık dile getirilmesi derneğin İslam medeniyetini “yüceltme” misyonundan kaynaklanmaktaydı. Müslüman ülkelerin sanayileşmiş ülkelerin gerisinde olması, eğitim seviyesinin düşük olması, teknolojik girdileri kullanacak bilgi ve donanımdan yoksun olması gibi sorunlara çözüm bulmak için dernek çeşitli girişimlerde bulunmuş ve İslam ülkeleri ile işbirliğini yardımlaşma olarak nitelendirilerek bu ülkelerin ticari işbirliği için öncelikli tercih olması önerilmiştir.⁹⁸ Böylece İslam medeniyetinin canlanmasını sağlanarak sanayileşmiş ülkelerin dünya ticaretindeki hâkimiyetinin kırılacağı ve İslam ülkelerinin Batı sermayesine bağımlılığının azalacağı öngörülmektedir.

Müslümanlık haricindeki dinlerde mesleği tüccar olan bir başka peygamberin olmaması ve yine peygamberi takip eden sahabenin tüccar olması gibi örneklerin Müslümanları, diğer dine mensup insanlardan farklı kıldığı ve ekonomik birliktelik için dini gerekçe oluşturduğu düşünülmektedir.⁹⁹

İslam ülkeleri ile ticari potansiyelin geliştirilmesine yönelik kullanılan bu dini referanslar, söz konusu potansiyel Müslüman ülkeler dışında var olduğu zaman ise farklı vurgularla ön plâna çıkarılarak işlenmekteydi. Örneğin 1997 yılında

⁹⁸ Erol Yazar, “İslam Âlemi, Dünyanın En Büyük İktisadi Gücü Olabilir”, **Çerçeve Dergisi**, s.48 (Ekim 2008): 40-41.

⁹⁹ **age**, 37.

MÜSİAD'ın "Amerika İş Gezisi" adlı raporu ABD'de dernek bünyesindeki işadamlarına hangi bölgede, hangi yatırım kanallarına yönelebileceğine dair bir araştırma sunmaktaydı. Araştırma raporunda ABD'de bulunan Müslümanların varlığına, ziyaret edilen camilere, kılınan Cuma namazlarına da en az ekonomik ve ticari meseleler kadar yer verilmekteydi. Kuruluşundan 2000'li yıllara kadar MÜSİAD'ın ABD ve AB sermayesinin karşısında yer alan bir tavır sergilediği aşikârdı. Bu karşıtlığa rağmen ABD sermayesine yönelmesinin temeline yine din eksenli gerekçeler sunulmuş ya da ABD'nin mevcut durumunun din ile bağdaşır bir konumda olduğu vurgulanarak meşru bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştı:

"Yüce dinimizin temel prensipleri içerisinde yeralan temel insan hakları ve hürriyetleri olarak kabul gören düşünce, ifade seyahat, inanç ve ibadet ile teşebbüs ve üretim hürriyetleri geniş bir çerçevede ABD'de mevcuttur. Bu durum fertlerin üretkenliklerini ve verimliliklerini, katılımcı olabilmelerini arttırmaktadır."¹⁰⁰

Aileye ve dine bağlılık da ABD'yi, MÜSİAD'ın karşısında yer aldığı Batı'dan ayırarak farklı bir konumda değerlendirilmesi için önemli kriterlerdi: "ABD toplumu sanıldığıının aksine muhafazakâr bir toplum. Aile bağlarına önem veriliyor. ABD gerek aile bağları gerekse dine bağlılık yönünden Avrupalı devletlerden çok daha fazla gelenekselci ve muhafazakâr bir toplum yapısına sahip."¹⁰¹

ABD'nin bazı eyaletlerinde Müslümanların yoğun olması ve bu Müslümanların "iş hayatında aktif olması, toplumda saygın bir yer elde etmesi" gibi argümanlar¹⁰² ise bir yandan İslam ülkesi olmayan bir yerde Müslüman işadamlarının başarısını gurur kaynağı olarak göstermekte diğer yandan da bu gururu devam ettirecek potansiyeli kendine atfederek gelecek vaat etmekteydi. Öte yandan milli vurgular da ABD ile gelişebilecek ekonomik ilişkiler için önemli bir konuma sahipti. Türklerin Amerika'da Yunan lobisine karşı korumasız kalması, Türk girişimcinin Amerika'ya yönelmesi ve Türklere destek olması gibi örnekler işbirliği için büyük önem taşımaktaydı.

Dini referanslara dayanılarak kurulan işbirliği söylemleri, İslam ülkelerinin kalkınmasına yönelik söylemlerle meşruiyet dayanağını oluşturmaktaydı. ABD örneğinde olduğu gibi, İslam ülkeleri dışındaki ticari potansiyel ise ya daha esnek

¹⁰⁰ Ömer Bolat, **MÜSİAD Amerika Birleşik Devletleri Gezi Raporu**, (MÜSİAD Araştırma Raporları-24, 1997), 8.

¹⁰¹ **age**, 11.

¹⁰² **age**, 12- 37.

dini atıflarla gündeme gelmiş ya da milli referanslarla ön plâna çıkarılmıştır. Ancak temelde var olan Batı karşıtlığından kaynaklanan İslam medeniyetini yüceltme misyonu -en azından 2000'lere kadar- önemini hep korumuştur.

4.1.6. Yüksek Ahlâk, Yüksek Teknoloji

MÜSİAD'ın teknolojik ilerleme ve yüksek ahlâkı ön plâna çıkaran söylemleri hem Batı'ya karşı mesafeli ve eleştirel tutumdan hem de İslam'ın yanlış yorumlandığına dair tepkisel bir yaklaşımdan kaynaklanmaktaydı.

Bu yaklaşıma göre, İslam'ın “bir lokma bir hırka” anlayışı ile yanlış yorumlanması bireylerin aza kanaat etmesine yol açmış ve bireyin çok çalışıp üretime dönük faaliyetlerde bulunmasını engelleyen bir faktör olmuştur. Dolayısıyla Müslüman ülkeler kendi içerisinde ekonomik ittifak gerçekleştiremeyerek, teknolojiyi Batı'dan temin etmiş ve “Batı'nın yozlaşmış ahlâkını” alma problemiyle yüz yüze kalmıştır. Müslüman ülkelerin kendi teknolojisini kendisinin üretebileceği seviyeye ulaşması için ise daha çok çalışması ve kazancını sürekli arttırması gerekmektedir. “Bir lokma bin hırka” ile özetlenen bu durum, Müslüman bireyin –dolayısıyla Müslüman ülkelerin- zenginleşmesini, ekonomik alanda Batı'ya bağımlı olmamasını, böylece İslam ülkelerinin kendi içerisinde işbirliği yaparak kalkınmasını hedeflemektedir. Özetle, ileri teknoloji ve yüksek ahlâka ilişkin söylemlerin temelinde Batı'ya İslam medeniyetinin üstünlüğünü kanıtlamak için Müslüman ülkelerin kalkınması ve çağın gelişimlerini yakalayabilmesi gerekliliği yatmaktadır.

“İslam ümmetinin ekonomik bağımsızlığı oluşmadan siyasi bağımsızlığına kavuşamayacağı” fikrinden hareketle Müslüman'ın sanayi ve ticarete önem vererek bilgiyi İslamileştirmesi gerektiği savunulmakta¹⁰³ ve bir nevi ekonomik cihad ilan edilmekteydi. Böylece Müslüman zenginlerin “helal kazancı” ile hem ülkesi kalkınarak gelişmiş ülkelere bağımlı kalınmayacak hem de İslami kimliğin gereklilikleri yerine getirilecekti.

MÜSİAD, nasıl ki uluslararası arenada Batı ve Müslüman ülkeleri karşıt cephelerde tanımlayarak Batı'nın hâkimiyetinin kırılması ve İslam medeniyetinin yükselişe geçerek üstünlüğünü kanıtlaması gerektiğini savunuyorsa, benzer yaklaşımı Türkiye özelinde ise farklı bir formda devam ettirmektedir. Türkiye özelinde karşıt

¹⁰³ “Bilgi ve Teknolojisiz Olmaz”, **Akit Gazetesi**, 4 Şubat 1996, 11.

cephelerde tanımlanan işadamı tipi Yazar'ın ifadelerinde somutlaşmaktadır. Yazar'a göre, bir tarafta “kokteyl salonlarında şen kahkahalar atan ensesi kalın köşeyi dönmüş sanayici tipi” vardır, diğer tarafta ise “milletine ve memleketine ekonomik katkıları, teknolojik gelişmeler ile öncülük eden yüksek ahlâklı bilgi çağını yakalayan işverenler” vardı.¹⁰⁴ Türkiye'nin menfaatine uygun –özünde ise işadammının menfaatine uygun- girişimci profilini ikincisi –yani homo islamicus- oluşturduğundan diğerinin hâkimiyetinin kırılması gerektiği savunulmaktadır.

4.1.7. Nüfus Planlaması, Aile ve Kadın

MÜSİAD'ın Batı karşıtı tutumu nüfusa dair söylemlerinin içerisine de nüfuz ederek üremeyi ve çoğalmayı Batı karşısında daha güçlü bir İslam medeniyeti yaratma amacı ile eşdeğer tutmasına yol açmıştır. Dolayısıyla doğum kontrol yöntemlerine din temelli referanslara başvurularak karşı çıkılmış, kadın manevi değeri güçlü evlatlar yetiştiren ve ailenin –dolayısıyla da toplumun- hem manevi hem de iktisadi açıdan kalkınmasına vesile olacak “inançlı-ahlâklı fertler” olarak tanımlanmıştır.

MÜSİAD'ın nüfus söylemindeki en belirgin tavır “Türk ve Müslüman nüfusun çoğalmasını tehlike olarak gören dış mihraklar” üzerinden gerçekleştirilmiştir. Örneğin MÜSİAD'a danışmanlık yapmış olan Zaim ve Balcı'ya göre, gelişmiş ülkeler doğrudan fetih hareketine girmemiş; ancak kendi ülkeleri dışındaki nüfus sayısını kontrol altına almaya çalışarak bir fetih politikası uygulamaya çabalamıştır.¹⁰⁵ Bu söyleme göre, Batı kendi içerisinde nüfus arttırıcı politikalar izlerken diğer ülkelerde tam tersi uygulamaya yönelik önlemler geliştirmiştir. Çünkü İslami bir toplumda, İslam ahlâkına uygun bir şekilde yetiştirilmiş bir nüfus potansiyelinin önemli bir gelişme kaynağı olacağı görüşü hâkimdir. Ancak bununla birlikte nüfusun iktisadi boyutunun da bir ülkenin gelişim potansiyeli açısından önemine dikkat çeken Balcı, nüfusun niteliğini “üretici özelliğinin tüketiciliğinden fazla olması” ile ilişkilendirmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Erol Yazar, “Yüksek Ahlâk, Yüksek Teknoloji”, **Çerçeve Dergisi**, s.10 (Temmuz-Ağustos 1994): 5.

¹⁰⁵ Sabahattin Zaim, “Nüfusun Sayısı Değil, Kalitesi Önemlidir”, **Çerçeve Dergisi**, s.11 (Eylül-Ekim 1994): 18; Yusuf Balcı, “Tartışılan ve Tartışılmayan Yönleriyle Nüfus Meselesi ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı”, **Çerçeve Dergisi**, s.16 (Ocak-Nisan 1996):108

¹⁰⁶ Yusuf Balcı, “Tartışılan ve Tartışılmayan Yönleriyle Nüfus Meselesi ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı”, **Çerçeve Dergisi**, s.16 (Ocak-Nisan 1996): 107-109.

MÜSİAD'ın birçok yayınına katkısı bulunan Haşmet Başer de nüfus kontrolüne dair politikaları “dış mihrak” senaryosuna başvurarak yorumlayan isimler arasında: “Nüfus artışının önlenmesi yönünde Batı'nın çıkarlarını gözeten başka bir olay da çok uluslu ilaç şirketleridir.”¹⁰⁷

İslami ilkeler ölçütünde yetiştirilecek gençlerin, ülkenin iktisadi ve ahlâki gelişimine büyük katkı sağlayacağı endişesinden dolayı Batı ülkelerinin nüfus artışına yönelik önlemler aldığı yönündeki görüş, MÜSİAD'ın nüfus politikasına ilişkin yaklaşımının özeti niteliğindeydi. Bu duruma karşıt olarak geliştirilen nüfus artışını teşvik yönündeki hamleler ise dini referanslardan beslenmekteydi: “Müslümanların nüfusunun artması övünülecek bir şey ve fakirlik korkusu ile önlenmemeli. Hz. Muhammed bir hadisi şerifinde, kıyamet gününde ümmetinin sayısının fazlalığıyla iftihar edeceğini belirtmişti.”¹⁰⁸ Bu yüzden doğum kontrol yöntemlerine olumlu bakılmamakta, kürtaj ise gayrı meşru bir tedbir olarak görülmekteydi. Bu noktada kadına önemli görevler düşmekteydi. Kadın, bir yandan toplumun manevi değerlerinin taşıyıcısı olarak görülen ailenin kuvvetli bağlara sahip olmasını sağlayacak, diğer yandan da toplumun üretici niteliğini arttırarak bireylerin ülkenin ahlâki ve iktisadi gelişiminde büyük rol oynamasına vesile olacaktı. Yani ülkenin kalkınmasında anahtar role sahip olan kadındı. Bu rolünü de ancak aile bağlarını korumak için çabalarsa gerçekleştirebilecekti. Dolayısıyla aile bağlarını güçlendirecek önlemler alınmalı ve kadına sağlanan haklar bu amaca zeval getirecek nitelikte olmamalıydı.¹⁰⁹

4.2. MAZLUMDER'in Söylem ve Referansları

MAZLUMDER'in kuruluş amacı ve referansına yansıyan İslam ağırlıklı söylemin doğal bir uzantısı, derneğin faaliyet alanına yönelik konuları İslami cepheden yorumlaması ve bu alanla ilgili problemlere yine İslami açıdan çözüm arayışları sunması olmuştur.

¹⁰⁷ Haşmet Başer, “Doğum Kontrolü Olayından Çokuluslu İlaç Şirketleri Karlı Çıkmaktadır”, **Çerçeve Dergisi**, s.11 (Eylül-Ekim 1994): 23.

¹⁰⁸ Balcı, **age**, 108.

¹⁰⁹ Nitekim Yazar'ın ifadeleri de bu durumun altını çizmektedir: “Ailenin temelini oluşturan kadınlarımızın haklarının savunuyor gibi görünen, fakat sadece kadının nasıl hızlı ve çabuk boşanabileceğini tartışan, ailesiz bir yaşantıyı çağdaş gösteren, dünya gerçeklerinden habersiz fikirlere karşı aile sistemini güçlendirmeliyiz.” Bkz. MÜSİAD, **21. Yüzyılda Türkiye'nin Hedefleri** (İstanbul: MÜSİAD Yayınları, 1994), 11.

Batı'nın insan hakları konusunda eksik/kusurlu bir yaklaşıma sahip olduğu savunulmuş ve seküler insan hakları kavramının Tanrı'yı göz ardı ettiği kaygısından hareketle İslam temelli hak ve özgürlükler gündeme getirilmiştir. Dolayısıyla Batı, seküler olanı ifade etmek için kullanılmış, insan hakları konusunda yaşanan problemlerin temeline “Tanrı'yı unutmak” yerleştirilmiştir. Bu yaklaşım doğal olarak derneği ya dini alanda yaşanan ihlallere duyarlı kılmış ya da yaşanan ihlalleri sadece İslami kaygılarla dile getirmesine neden olmuştur.

Bu başlık altında incelenecek olan şehit kavramı, vicdani ret, Kürt sorunu ve eşcinselliğe ilişkin konular da İslam'ın çizdiği sınırlar çerçevesinde ele alınmış ve İslami kaygılarla dile getirilmiştir. Ayrıca “seküler Batı”ya cephe alarak başvuru olan “İslami insan hakları”, Kürt sorunu, askerlik ve başörtüsü konularında ise Kemalizm ve laikliğe cephe alarak yeniden şekillenmiştir.

4.2.1. Temel Hak ve Özgürlükler

MAZLUMDER -özellikle kuruluşunun ilk yıllarında- özgürlük ve insan hakları kavramlarını Batı ve İslam ölçütleri şeklinde bir kıyaslama zemini oluşturarak tanımlamaktaydı. Bu kıyaslamada Batı “kusurlu ve eksik” hak tanımının merkezinde yer alırken, İslam ise kusursuz olanı temsil etmekteydi.

1991 yılında MAZLUMDER'in yayımlamış olduğu “İnsan Hakları ve İşkence” adlı raporda, Kurucu Başkan Mehmet Pamak tarafından insan hakları kavramına geniş bir yer ayrılmıştı. Temel hak ve özgürlükleri Batı ve İslam eksenli olmak üzere iki ayrı/karşıt cephede tanımlayan Pamak, bu karşıtlığın temeline beşeri ve ilahi olarak nitelendirdiği unsurları yerleştirmekteydi. Pamak'a göre, Batı'da temel hak ve özgürlükler hükümdar ve yöneticilerin kendi aralarındaki çekişmeler neticesinde ortaya çıkmıştı ya da “herhangi bir filozof veya hukuk uzmanının aklının ürünüydü.” Dolayısıyla beşeri olarak nitelendirilen bu haklar devletin güvenliği söz konusu olduğunda askıya alınabiliyordu.

Oysa İslam'ın, bu alanda ilahi hükümler içerdiği savunulmaktaydı. Sadece hukuki bir boyutunun değil ahlâki boyutunun da ön plâna çıkarıldığı insan hakları kavramı, Pamak tarafından “vahiy” olarak nitelendirilmekte ve ilahi yönünün altı çizilmekteydi: “Doğrudan doğruya Cenab-ı Hakk'ın (c.c) yarattıklarına bir lutfu ve

ihsanı olarak O'nun katından peygamberleri aracılığıyla gönderilmiştir. Yani bu hakların kaynağı bir takım beşeri mücadeleler veya akıl değil, 'vahy'dir."¹¹⁰

Vahiy olarak nitelendirilen temel hak ve özgürlükler konusunda İslam'ın sosyal ve siyasal alana dair çok kapsamlı hükümlerinin olduğu belirtilmekteydi. Pamak, İslam referanslı temel hakları şu şekilde özetlemekteydi:

“Yaklaşık 14 asır önce Kur'an'da belirtilen Temel hakların başlıcaları anabashklar halinde şöyle sıralanabilir; can güvenliği, mal güvenliği, namus güvenliği veya namusu korumak, özel hayat mahremliği, kişisel özgürlüğün korunması, başkalarının amelinden berat, zulmü protesto hakkı, ifade özgürlüğü, vicdan, düşünce, inanç ve din özgürlüğü, yasalar karşısında eşitlik hakkı, adaleti (Hak) arama ve bulma hakkı, ekonomik güvenlik hakkı, gūnahtan kurtulma hakkı, örgütlenme ve toplantı hakkı, siyasi hayata katılma hakkı, serbest dolaşım ve oturma izni, ücret ve maaş hakkı, aklın korunması (Doğruyu bulabilmesi için dış etkenlerden baskılardan korunması).”¹¹¹

“Batılı uygulamalar” karşısında İslam referanslı temel hakların kaynağı olarak görülen Kuran, devlet ve vatandaşın taraf olduğu bir sözleşme niteliği taşımamaktaydı Pamak'a göre. Yani devlet ve vatandaş sadece Allah'ın sınırlarını çizdiği hak ve özgürlük alanına sahipti. “Devletin işi bu hakları belirlemek değil, hakimiyetin tek kaynağı tarafından belirlenmiş bu hakları vermek ve uygulanmasını gözetmekti.”¹¹² Oysa Batı bu kaideyi unutup kendisini ilahlaştırdığı ve bu neticede gerçek tanrıyı unutup kendisine yapay tanrılar edindiği için temel haklar konusunda başarısızlığa uğramıştı.¹¹³

“Gerek Temel Hakların tanınması ve tanınan bu hakların korunması konusundaki uygulamalar batıda başarısız olmuştur. Çünkü; batı insanı ve batılı düşünce mensupları, asıl en üstün olanın varlığını ve konumunu değiştirmişlerdir. İtaati ve bağlılıkları için seçtikleri yapay ve sahte tanrılar bugün onları bağlamakta ve haklarını kendi ayakları altına almaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'e göre insan ilk anlaşma ve sözleşmesini kendi yaratıcısı, efendisi ve tüm kainatın gerçek hakimiyle yapmıştır ve bu anlaşma uyarınca herkes bağımsız ve hür iradeleri ile söz vererek yalnız Allah'ın büyük ve üstün varlık olduğunu, O'nun dışında hiçbir Rabb ve hükmeden bulunmadığını, onun varlığına, vasıflarına ve iktidarına başka kimseyi ortak koşmayacağını ifade etmişti. İşte bu sözleşme ve şahitliğe dayanarak Yüce Allah (c.c.) İnsanı, eşrefi mahlûkat olarak ve mükemmel bir hayat nizamıyla birlikte dünyaya göndermişti. İnsan burada, yanında getirdiği hayat nizamıyla ve En Büyük Hakim'den zaman zaman gelen

¹¹⁰ “Bütün Zalimlere Karşı, Bütün Mazlumlara”, **Yeryüzü Dergisi**, s.1 (15 Aralık 1990): 4.

¹¹¹ Mehmet Pamak, **İnsan Hakları İhlalleri ve İşkence** (Ankara: MAZLUMDER, 1991), 12.

¹¹² “Bütün Zalimlere Karşı, Bütün Mazlumlara”, **Yeryüzü Dergisi**, s.1 (15 Aralık 1990): 4.

¹¹³ Pamak, **age**, 10.

peygamberler, ilahi kitaplar ve vahyin yardımıyla bireysel ve toplumsal sorunlarını çözecek, işlerini yürütecekti.”

Pamak’a göre, insan Tanrı’yı unuttuğu, yani kulluk durumunu unuttuğu yerde kendi ilahlığını ilan etmeye başlamış ve kendi hâkimiyetini kurmaya çalışarak “yapay tanrılar” edinmiştir. Bunun sonucunda baskı ve zulme dayanan politikaları hâkim kılmıştır. Hâlbuki “insanın yaratıcısı ve efendisi, doğal yaşantısı için rüzgâr, su, yiyecek, aydınlık ve diğer zaruri şeyler gibi imkânları nasıl sağlamışsa, toplumsal yaşantısı için gerekli olan bir hayat kanunu ve nizamnamesi de vermiştir.” Hatta Pamak’ın ifadesiyle, “insan bu Dünya’ya gönderilmeden kendisine haklar ve sorumluluklar bilinci verilmiş, hayatın zaruri ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra hayatına çeki düzen vermesinin kuralları da öğretilmiştir.” Dolayısıyla insanların maruz kaldığı baskı ve zulümden kurtulmanın çözüm yolu “Allah’ın hâkimiyetini kabul edip, insanın kendi kulluk konumuna dönmesi” ve O’nun koyduğu kurallar çerçevesinde kendi hak ve sorumluluk alanını belirlemesi şeklinde sunulmuştur.¹¹⁴ Böylece insan haklarına yönelik yaşanan ihlallerin çözümünde Tanrı’ya itaat unsuruna anahtar bir rol verilmiştir.

Tanım çerçevesini ilahi olandan alan temel hakların herhangi bir etnik ayrım gözetmeyeceği varsayılarak İslam temelli hak ve özgürlüklerin kapsamlı bir nitelik taşıdığı da vurgulanmaktaydı. Buna karşılık Batılı ülkelerin “beşeri nitelik taşıyan haklar kavramı ırksal, bölgesel ve ideolojik taassuplarla dolu olacaktı.”¹¹⁵ Dolayısıyla “ilahi olan haklara” göre beşeri hakların, her ülkenin kendi sosyal ve siyasal şartlarıyla ilintili olup tüm insanların sorunlarına cevap bulmada yetersiz kaldığı savunulmaktaydı.

“Batı düşüncesinin hakimiyetinde haklar, daimi ve kalıcı değerler durumunda değildir. Daimi, sürekli ve evrensel kaynak ve ölçülere de dayandırılmamaktadır. Haklar konusundaki kaynakların tümü ya hayalidir ya da , mahkemeye çıkarılmadan hapse atılmama, Magna Carta, Haklar Kanunu, Fransız İnsan Hakları Beyannamesi ve ABD’nin Anayasasındaki 10 değişiklik gibi İngiltere, Fransa ve Amerika’nın kendi özel siyasi ve toplumsal şartlarının ortaya çıkardığı yerel mahiyetteki bazı belge ve geleneklerden ibarettir. Ve bu haklar hükmedenlerle yönetilen halk arasındaki yetki paylaşımına ilişkin uzun süreli mücadeleler neticesinde ortaya çıkan,

¹¹⁴ age, 9-10.

¹¹⁵ age, 6.

beyannameler, seçim bildirgeleri, yasalar ve siyasi düşünürlerin ileri sürdüğü görüşlerin ürünlerinden ibarettir.”¹¹⁶

4.2.2. Kürt Sorunu

MAZLUMDER’in yöneldiği başlıca sorunlardan biri Kürt meselesi olmuş ve dernek kuruluş yıllarında bu soruna ümmetçi anlayış içerisinde çözüm bulmaya çalışmıştır. Böyle bir çözüm arayışı ise Kürtlerin Müslüman olduğuna dair vurgunun sık sık gündeme getirilmesine yol açmıştır. Kürt ve Türk varlığı ise ayetlerle kutsallaştırılarak esasında farklı etnik kökene sahip insanların tanışmasının ibadet ile eşdeğer olduğu düşüncesinden hareket edilmiştir. Ancak -aşağıdaki satırlarda detaylandırılacağı üzere- MAZLUMDER’in Kürt sorununa çözüm arayışında başlangıçta var olan yoğun İslami ton, Ayhan Bilgen’in başkanlığı döneminde kırılmaya uğramıştır. Bu durum dernek içerisinde muhalif bir kesim yaratmıştır.

29 Kasım 1992’de MAZLUMDER’in düzenlediği Kürt Forumu’nda konuşan Kurucu Başkan Mehmet Pamak, “mazlum Kürt halkının uğradığı haksızlıkların bir Müslüman gözüyle değerlendirilişini” kamuoyunun dikkatine sunmak istemişti. Pamak, tebliğinin “Kürtlerin Mazlumiyeti Karşısında Müslümanların Sorunları” şeklinde ifade edilmesinin uygun olacağı kanaatindeydi. Başlıktan anlaşılacağı üzere Kürt sorununa Kuran ölçütleri çerçevesinde çözüm bulmaya çabalamak temel amaç idi. Bu sorunun ivedilikle çözülmesi Kürt sorunu sebebiyle “adil ve izzetli İslam dininin gölgelenmesine”¹¹⁷ son vermek olacaktı. Özetle, Kürt sorunun varlığı İslam’ın algılanışı açısından problem oluşturmaktaydı. Bu problemin çözümü aynı zamanda dinin yanlış imajından arındırılmasına vesile olacak ve problemin çözümüne katkıda bulunanlar aslında dine büyük katkıda bulunuyor olacaktı. İslam dinini gölgeleyen en büyük etmen ise Pamak’ın ifadesiyle “Kemalizm dini” olarak görülmekteydi:

“Bu ülkede totaliter, baskıcı, kan dökücü, (Kemalizm dinini topluma dayatan) teokratik, zalim Kemalist kadroların hakimiyetindeki yönetimler 70 yıldır deolojik ve ekonomik boyutlu zulümlerini tüm ülke insanı ve özellikle Müslümanlar üzerine amansızca hakim kılmıştır.”¹¹⁸

Pamak’a göre, Kemalist kadroların uyguladıkları bu zulümler tüm Müslümanlara uygulanmaktaydı. Ancak Kürtlere hem Müslüman oldukları için hem de etnik

¹¹⁶ age, 6.

¹¹⁷ Mehmet Pamak, **Kürt Sorunu ve Müslümanlar** (İstanbul: Selam, 1996): 9-12.

¹¹⁸ age, 12.

kimliklerinden dolayı diğerleri ile mukayese edilmeyecek derecede baskı ve zulümler uygulanmaktaydı. Her şeyden önce ilköğretimde her sabah okutulan “Andımız” bu zulme örnek teşkil etmekteydi:

“Bu sözler müslümanın amentüsüne aykırı olup, tüm Müslümanları (kürtüyle, türküyle, arabıyla, çerkeziyle) böyle bir haramı işlemeye zorlamak gayet tabii ki en büyük zulümdür. Ancak ne var ki, kürt ve diğer kavimlerin çocuklarını ‘Türküm...varlığım Türk varlığına armağan olsun.. Ne mutlu Türküm diyene’ diye bağırarak zorunda bırakmak ise ikinci büyük zulümdür. Kürt insanını ve Türk olmayan diğer insanları daha çocukluktan itibaren yalan söylemeye ikiyezlülüğe, şahsiyet zafına zorlamaktır.”¹¹⁹

Etnik kimliğinden ötürü zulme maruz kalanlar sadece Kürtler değildi; “Bosna Hersek’te yaşanan katliamlar, Yunanistan’da yaşayan Türkler’in dışlanması, Ermeni komitacıların haksız saldırılarına maruz kalan mazlum Azerbaycan halkı, Filistin’de yaşanan mazlumiyet” zulmün örneklerini teşkil etmekteydiler Pamak’a göre. Ancak asıl mesele Türkler’in bu zulümlere gösterdiği duyarlılığı Kürtler için de ortaya koyamamasıydı.¹²⁰ Eleştirisine bu noktadan temel oluşturan Pamak, Kürtler’in yaşadığı mazlumiyete duyarlılığı arttırmak için Müslümanlık kriteri üzerinden savunmasını gerçekleştirmekteydi:

“...bazı Müslümanlar şunu diyorlardı; ‘abdestsiz, namazsız kürtlere mi yardım yapıyorsunuz? Halbuki dünden beri ifade ediliyor ki, kürtlerin %70’i beş vakit namazını kılar. Bosna Hersek’teki mücadele ile çok yakından ilgili olup Viyana’da bulunan bir müslümanın yine Almanya’daki bir panelde yaptığı açıklamaya göre bu oran Boşnaklar için %10’un altında, Azerbaycan ve Bulgaristan Türkü açısından ise muhtemelen %5’lerin dahi çok altındadır.”¹²¹

Kurucu Başkan Pamak’ın üzerinde durduğu bu nokta aslında bir diğer iddiası için temel oluşturmaktaydı: PKK “%70’i Müslüman olan Kürtleri ümmet bilincinden ve iman bağından koparmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla PKK’nın “Kemalist TC yönetiminden” bir farkı yoktur aslında. Çünkü Pamak’a göre, Kemalist kadro nasıl ki “Müslüman Türkler’i dini bağlarından koparmaya çalışıp zulüm uyguluyorsa” PKK da aynı yöntemi “Müslüman Kürtler” üzerinde uygulamaktadır:

¹¹⁹ age, 14-15.

¹²⁰ Benzer bir durum Filistin için de söz konusuydu. Filistin halkının mücadelesine destek verilmesi de yine İslam zemini üzerinden değerlendirilmekte ve bu durum Filistin’i ayrıcalıklı kılmaktaydı: “Gerçi bilinçli Müslümanlar açısından, ilk kıblemizin Filistin’de bulunması ve çevresi rabbimizce mübarek kılınmış Mescid-i Aksa’nın önem sebebiyle Filistin’in bir ayrıcalığı söz konusudur. Ve böyle de olmalıdır.” Bkz. Mehmet Pamak, age, 19.

¹²¹ age, 26.

“Nitekim laikliğin, ulusalcılığın ve islamdışılığın, Kemalizm adı altında öncülüğünü yapan ve 70 yıldır da hem kendi halkından hem de kürt halkından yüzbinlerce insanı katleden TC yönetimlerinden dolayı türk halkını dışlıyor muyuz? Hem de türk halkının çok büyük ekseriyetinin yıllardır ve halen oylarıyla TC yönetimlerine, Kürtlerin PKK’ya verdiğinden çok daha büyük oranda destek verdiklerini bildiğimiz halde.”¹²²

Pamak’a göre gerçek bir Müslüman ulusalcılığı reddetmeli ve sadece ümmet bilinci etrafında birleşmeliydi. MAZLUMDER’in Kürt sorununa yaklaşımında klavuz olarak gösterdiği ölçütler kaynağını ayet ve hadislerden almakta ve derneğin bu sorunu çözmek için hangi yöntemi kullanacağını belirlemekteydi. Bu doğrultuda dini metinlerin Kürt sorunu çerçevesinde nasıl yorumlandığı sorusuna cevap bulmak için referans olarak gösterilen ayet ve hadisleri incelemek faydalı olacaktır.

MAZLUMDER öncelikle kavmiyetçiliği reddetmekle soruna yaklaşılmaktaydı. Çünkü kavimleri yaratan Allah’tı ve zaten insanların birbirleriyle tanışmasına vesile olması için kavimleri yaratmıştı. “ Ey insanlar; biz sizi bir erkek ve bir dişiden (Adem ve Havva’dan) yarattık. Sonra sizi tanışasınız diye soylara ve kabilelere ayırdık.” şeklinde ifade edilen Hucurat suresinin 13. ayeti bu konuda sık sık referans verilen metni teşkil etmekteydi. Pamak, bu ayeti referans göstererek şu şekilde yorumlamaktaydı:

“...Yani kavim gerçeğine rabbimizin yüklemiş olduğu fonksiyon, sadece ‘tanışmaya vesile olmaktır.’ Yaratıcının insan topluluklarını uluslar (kavimler), soylar , kabileler şeklinde düzenlemesi, onların arasında tanışma ve doğuştan gelen yardımlaşmanın, bir kargaşaya meydan vermeden gerçekleşmesi içindir. Rabbimiz lütfederek kavmi yaratmış ve biz kullarını tanımak, bilmek konusunda düşeceğimiz muhtemel kaostan kurtarmıştır.”¹²³

Dolayısıyla bir ulusun diğerini reddetmesi, asimile etme çabaları Allah’ın ayetlerine karşı savaş açmak anlamına geldiği için özellikle Müslümanların bu tür politikalara karşı muhalif tavrını göstermesi gerekmektedir.

MAZLUMDER’in bu noktada üstlendiği misyon Müslüman kimliği ile “Allah’ın ayetlerine karşı savaş açanların” karşısında yer alarak Kürt sorununa çözüm bulmaya çalışmaktı. Bu durum MAZLUMDER’i aynı sorunla ilgilenen diğer derneklerle birlikte faaliyet göstermekten kaçınmasına sebep olmaktadır. Öte yandan Kürt

¹²² age, 23-24.

¹²³ age, 60.

sorununa İslam ilkeleri esas alarak çözüm aramayan kuruluşlar, MAZLUMDER için bir tehdit oluşturmaktaydı:

“Ve bugün mazlum kürt halkının hakları bakımından belli ölçütlerde de olsa bizimle aynı şeyleri söylüyor gibi görünen bu tip kuruluşların, o gün TC ile işbirliği halinde bize ve bizim İslami mücadelemize birlikte cephe alabileceği şüphesizdir. Çünkü laiklik, demokrasi ve materyalizm onların ortak paydalarıdır. Bizim ise bu rejim ve onun yönetimiyle hiçbir ortak paydamız yoktur Elhamdülillah.”¹²⁴

MAZLUMDER Kürt meselesine yaklaşımında nasıl ki söylemlerinde sık sık “lâik TC yönetiminin” karşısında yer aldığını vurguluyorsa bu yönetime tabii “lâik diyanete” karşı da mesafeli bir tutum sergilemekteydi:

“Laik ırkçı rejim gerek kendi meşruiyetini, gerekse yaptıklarının haklılığını kanıtlayabilmek için ise, kendi emrinde ve laik çizgide oluşturduğu diyanet teşkilatını kullanmaktadır. Bilgisiz geniş mustaz’af (mazlum) kitleleri susturabilmeyi, uyutabilmeyi bu kuruluşun güdümlü hutbeleri, vaazları ile sağlamaya çalışmaktadır.”¹²⁵

Diyanet Pamak’a göre, resmi/ulusal dine¹²⁶ meşruiyet kazandıran bir araçtan ibaretti ve bu yüzden ümmet bilincini değil ulusalcılığı aşıl原因arak toplumu bölen bir kurum niteliği taşımaktaydı.

Pamak’ın -MAZLUMDER Kürt Forum’unda dile getirdiği- farklı etnik kimlikleri İslam çatısı altında birleştirmeye yönelik bu görüş ve düşünceleri dava sürecini de beraberinde getirmişti. Pamak’a ve Kürt sorunu kapsamında Pamak’la aynı görüşlere tebliğinde yer veren MAZLUMDER Genel Başkan Yardımcısı M. İhsan Arslan’a (kendisi Pamak’tan sonra Genel Başkanlığı devralmıştır) bölücülük propagandası yapmak suçundan Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığınca dava açılmış ve bu dava beraatla sonuçlanmıştır.

¹²⁴ age, 33.

¹²⁵ age, 170.

¹²⁶ Pamak, “resmi din” olarak tanımladığı diyanetin işleyişini şu şekilde aktarmaktadır: “Allah’ın ayetlerinin bir kısmı hiç anlatılmamakta, bir kısmı ise sistemin arzusuna göre yorumlanıp saptırılmaktadır. Böylece Allah’ın dininden bazı motifler taşıyan, Allah’ın ayetlerin bir kısmının, yorum farklılığı yapılarak içinde yer aldığı yeni bir din oluşturulmuştur ki, bu artık İslam dini olmaktan çıkmış, ‘resmi din’ haline gelmiştir.”

...
“Resmi dinin veya ‘ulusal dinin’ bakış açısına göre, ülkede yaşayan herkes türk’tür. Resmi din’de önemli olan İslam kardeşliği değil, soy kardeşliğidir. Ulusal birlik ve beraberlik çağrıları önplandadır. TC devletinin bekası için, Kürtlerin Türkleştirilmesi, asimle edilmesi, haklarının gasbedilmesi mübahtır. Devlet ilah devlettir. Onun uğrunda her türlü zulüm, işkence ve katliam bile meşruiyet kazanır.” Bkz: Mehmet Pamak, age, 170.

Kürt sorununa çözüm arayışında ümmetçilik fikrine karşı ilk çatlak ise Ayhan Bilgen'in Genel Başkanlığı sürecinde oluşmuştu. Ayhan Bilgen bir röportajında, "İslami çevrelerde 'Kürt ya da Türk kimliğine vurguya ne gerek var? İslam kimliği hepimize yeter' diyen tehlikeli bir söylem de var. Kürt-İslam sentezinden çok daha kötü bir yere götürür bizi bu"¹²⁷ ifadesini kullanarak etnik farklılıkları İslam çatısı altında eritmenin tehlikeli bir söylem olduğunu dile getirmiş ve İslam'ın kimlikleri, farklılıkları, dilleri reddeden bir algılama gibi servis edilmesinin faşizan bir din anlayışını beraberinde getireceğini vurgulamıştı.¹²⁸

Bilgen, bu ifadelerinden dolayı İslamcı yazarlar tarafından sert bir şekilde eleştirilmişti. (Aynı zamanda Özgür Gündem'de yazıyor olması da bu eleştirilerin dozunun artmasına sebep olmuştur.) Bu röportajından bir süre sonra, 2007 yılında, Konya'dan bağımsız milletvekili olan Bilgen'e DTP'den destek verilince MAZLUMDER içerisinde –özellikle İstanbul Şubesi'nden- gelen tepkileri üzerine çekmeye başlamıştı. Bilgen bunun üzerine istifa etmiş, yeni Genel Başkan Halit Çelik ise İstanbul şube yönetimini görevden almıştı. MAZLUMDER İstanbul Şubesi ise yaşanan gelişmelerden dolayı Ayhan Bilgen'i suçlamaktaydı.¹²⁹ Bilgen'in hali hazırda Konya'dan bağımsız milletvekili adayı olması ve DTP'nin listesinde ismine yer vermesinin üzerine bir de Yeni Şafak'taki yazısında¹³⁰ STK'ların siyasetten bağımsız olmayacağına dair görüşü eklenince İstanbul Şubesi Bilgen'i dernek misyonunu siyasette aktif rol oynamak amacıyla değiştirdiğini iddia etmişti. Hatta MAZLUMDER İstanbul Şubesi "Emanetinize Sahip Çıkn" başlıklı bir yazısını tüm üyelerine mail yoluyla ulaştırmış ve derneğin güncel siyaset ve politik kurumlara mesafeli durma misyonunu yerine getirmediğini dile getirmişti. Aynı yazıda etnik farklılıkları İslam çatısı altında eritmenin tehlikeli olduğunu savunan Bilgen'in ifadelerine karşılık, İslam medeniyetinin kuşatıcılığına dikkat çekilmişti.¹³¹

¹²⁷ "Kürtler Kendilerine Bir Türk Lider Arıyor", 26.05.2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=191224> [12.10.2012].

¹²⁸ **age.**

¹²⁹ "Bağımsız Aday Ayhan Bilgen'e DTP Desteği Mazlumder'i Böldü", 08.06.2007, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=549137&keyfield=6D617A6C756D646572> [12.10.2012].

¹³⁰ "Sivil Toplum Siyasetten Kaçamaz", 19.01.2007, <http://yenisafak.com.tr/Yorum/?i=25203> [12.11.2012].

¹³¹ "Bir derneğin kendi kökleri üzerinde yeni açılımlar yapması, vizyon geliştirmesi elbette arzulanan ve bu güne dek de MAZLUMDER'in yapageldiği bir şeydir. MAZLUMDER'in tarihini bilenler bu tarihin bir tekâmül içerdiğini iyi bilirler. Ancak on yedi yıllık bir derneğin, hiçbir kurumsal aktivite sonucu olmaksızın, salt genel başkanının kişisel eğilimleri/telakkileri doğrultusunda misyon ve vizyon

MAZLUMDER İstanbul Şubesi'nin Genel Başkanlık tarafından feshedilmesinin ardından yaşanan gelişmelerden anlaşılacağı üzere, dernek içerisindeki bu gergin süreç sadece bir MAZLUMDER Başkanının siyasette aktif rol oynaması ile ilintili değildi. Asıl problem dernek başkanının Kürt sorununa yönelik çözüm arayışlarında İslam'ı ortak payda olarak sunmaktan kaçınması ve hatta bu yöntemi tehlikeli olarak görmesinden kaynaklanmaktaydı. MAZLUMDER'in Kürt sorunu için yıllardır kullandığı dili değiştirdiği için Bilgen'in yaklaşımı dernek içerisinde muhalif tavrın oluşmasına ortam hazırlamış ve İstanbul Şubesi'nin Genel Merkezi eleştiren yazısında "MAZLUMDER'i var eden" Hilful Fudul'a atıfla uluslararası güçlere karşı İslam medeniyetinin herkesi kucaklayan anlayışına vurgu yapması, derneğin İslami kimliği baz almadan Kürt sorununa çözüm aramaya karşı tepkisel olduğunu göstermekteydi. Yani dernek Kürt sorunu konusunda görüş ayrılığı yaşamakta, bir kısım İslam'ın kuşatıcılığında çözüm yolunu aramaya çabalarken diğer kısım ise farklı etnik kimlikleri dini bir paydada buluşturmaya çabalamanın sakıncalı olduğunu savunmaktaydı. Bu görüş ayrılığında Bilgen'in istifası, Genel Merkez'in İstanbul Şubesi'ni feshetmesi, ardından şube yönetiminin Bilgen hakkındaki ifadeleri Kürt sorununa yaklaşımda bir uzlaşma zemini oluşturulamadığının örneğini teşkil etmektedir. Bu durum ise, Kürt sorununda İslam'ı temel almayan çözüm arayışlarına kapalı olan bir kesimin MAZLUMDER içerisinde var olduğunu göstermektedir.

4.2.3. Kemalizm, Lâiklik ve Şehitlik

MAZLUMDER'in kuruluş referansında Hilfu'ul Fudul'a yapılan atıf derneğin kendisini dışlanmış ve mazlum olarak tanımlamasından kaynaklanmaktaydı. Derneğin kuruluş gerekçesini, dini ve etnik temelli ihlallerin yarattığı mazlumiyet oluşturmakta ve bu duruma sebebiyet veren tek unsur ise hiç şüphesiz Kemalizm olarak görülmekteydi. "Kemalist devletin kendi idamesini sağlamak için" dini terminolojiye başvurarak şehitliği ön plâna çıkarması ise önemli bir karşı çıkış noktasını oluşturmaktaydı.

değişikliğine icbar edilmesi, nevzuhur bir dernek görünümüne sebep olduğu gibi, tarihini hiçe sayması geçmişiyle barışık olmadığı anlamını da içeriyordu. Oysa MAZLUMDER'i var eden, önemli kılan Hilful Fudul (Erdemliler Sözleşmesi) anlayışı ve o doğrultuda gerçekleştirdiği mücadele idi. Bu kavram Uluslararası güçlere karşı, İslam Medeniyetinin tüm insanlığı kucaklayan sahil bir değeri olarak köklerimiz, zeminimizi oluşturmakta, MAZLUMDER binasının en temel taşlarından biri olarak yer almaktaydı. Bütün insanları Ademin çocukları olarak yaratılıştan eşit ve kardeş görmesi, kuşatıcı evrensel bakışını oluşturmaktaydı." Bkz. "Mazlum-Der'de İşler Karıştı", Zaman Gazetesi, 07.06.2007, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=548896&title=mazlumderde-isler-karisti&haberSayfa=1> [12.11.2012].

MAZLUMDER Kurucu Başkanı Mehmet Pamak’a göre, şehit kavramı dini bir tanımlama olmaktan çıkarılıp “Kemalist devletin kendi idamesi için savaşımların ölümüne” meşruiyet sağlama amacı taşımaktaydı. Dolayısıyla din tahrif edilmekte ve bu sebeple Müslüman kesim zulme uğramaktaydı. Pamak şehit kavramının gerçek tanımına ise şu şekilde açıklık getirmekteydi:

“Allah (c) yolunda, ‘Allah’ın dinini egemen kılma, Allah’ın kelimesini, Kur’an’ı dünyaya hakim kılma, Allah’ın ismini yüceltme uğrunda müminlerin mallarıyla ve canlarıyla yapmaları farz olan mücadeleyi ve savaşı’ cihad olarak nitelemiş ve Allah ve Resulü ancak böyle bir cihad sonucu öldürülenlerin ‘şehid’ olacaklarını kesin ve anlaşılır ifadelerle hükme bağlamışlardır.”¹³²

Dolayısıyla askerde ölenlerin şehit olarak nitelendirilmemesi gerekmektedir. Kaynağını hadis ve ayetlerden alan ve dini bir mücadele söz konusu olduğu zaman kullanılacak bu kavramın “lâik devlet” tarafından gündeme getirilmesi hatalı bir yaklaşımın ürünüydü. Çünkü söz konusu bir cihad ortada yoktu ve Pamak’a göre, dini baskı altında tutan Kemalist ideoloji askerde ölenler için açıklama getiremediği noktada dini terminolojiye sığınmaktaydı:

“Laik Kemalist ideoloji, dünya hayatı da dahil tüm kainata hakim olan tek ilah inancını dışlayan, cennet ve cehennemi olmayan bir beşeri ideoloji oluşu sebebiyle insanların beklentilerine ve ihtiyaçlarına cevap verememiş, uğrunda ölenlerin ‘Öldükten sonra ne olacağız?’ kaygılarını giderememiştir. Allah yolunda değil de, 80 yıldır Allah’ın yolunu yok etmeye yönelik savaş veren kendi ideolojisi yolunda, laik Kemalist sistem uğrunda ölmeye çağırdıklarına, öldükten sonra ne vereceğiz sorusuna cevap bulamamıştır. ‘Ben senin sistemin uğrunda öleceğim, sen ise çıkar düzenini ayakta tutup, sömürü ve talanına devam edeceksin öyle mi?’ sorusunun uyanmasına engel olacak bir cennet vaadine ihtiyaç duymuştur.”¹³³

Hâlbuki bir insan hem lâik hem Müslüman olamazdı Pamak’a göre. İslam’ın sadece bir din değil aynı zamanda bir hayat pratiği olduğunu ifadelerinde sık sık dile getiren Pamak, İslam’ın hukuki, ekonomik, siyasi, sosyal alanlarda düzenleyici bir işlev gördüğünü savunmaktaydı. “İslam’ı vicdana hapsetmeye çalışan Kemalizmin” ise bu işlevi görmezden geldiğini vurgulamaktaydı. Üniversiteye başörtüsü ile giremeyen öğrencilerden ve dindarların ordudan tasfiye edildiğine dair örneklerden hareketle argümanını geliştiren Pamak, Kemalist kadroların İslam’ı irtica ile eşdeğer tuttuklarını ve topluma “resmi din”i dayatarak dini özgürlükleri baskı altına almaya

¹³² Mehmet Pamak, **Kemalizm, Laiklik, Şehitlik** (İstanbul: Ekin Yayınları, 2004): 164-165.

¹³³ **age**, 161.

çalıştıklarını gündeme getirmekteydi. Ancak bir taraftan da Kemalistlerin bu tutumla tezat bir pratik sergilediğini ifade etmekteydi:

“Kur’an ve sünnet değil mi ‘şehidlik’ kavramını ortaya koyan? Kur’an’a ve sünnete bakalım. TC Devleti’nin matbaalarında basılan Kur’an’a bakalım. Diyor ki: ‘Allah yolunda (savaşanlar ve) ölenler.’ E... şimdi, hanımı başörtülü se subay ordudan atılacak, şeriatçılar birinci öncelikli tehdit ilan edilip, İslam şeriatını isteyenler hapslere tıklılacak, (başörtülü öğrenciler üniversite önlerinde coplanacak, üniversitelere İHL’lere sokulmayacak, Allah’ın vahyini, ayetlerini hayata geçirmek, yaşamak isteyen bu öğrencilere asker, polis copla saldıracak, yerlerde sürükleyecek) ve böyle inanan (böyle uygulamalar yapan) bir ordu (ya da silahlı güçler) içerisinde savaşp ölen insan da o ordunun değerlerine göre, o ordunun inancı, dini, lâikliği, kimliği, ideolojisi, onu nereye oturtuyorsa, kendisi bilir. Ama Kur’an oraya girmez. Çünkü onlar Kur’an’ı istemiyor ki. Kur’an’ın hayat modelini istiyorlarsa o zaman şehiddirler. Kim ki, Allah’ın hükümlerini bir toprakta egemen kılmak istiyor ve onun için ölüyorsa o şehiddir. Kim olursa olsun ben ayırım yapmıyorum.”¹³⁴

“Kuran’ın hayat modelini isteyen” başörtülü öğrenciler şehit olarak nitelendirilmiş ve bununla paralel olarak, başörtüsü için verilen mücadele de “cihad” olarak sunulmuştur. Başörtüsü mücadelesinin “Allah’ın dinini savunma” ile eşdeğer tutulması başörtülü öğrencilere ağır bir dini sorumluluk ve misyon yüklemiştir. Çünkü bu mücadele nasıl ki “Allah’ın dinini savunmak” olarak nitelendiriliyorsa, mücadeleyi terk etmek de bu savunmadan vazgeçmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla başörtülü öğrencilere yüklenen bu sorumluluk ve misyon, mücadelenin esas direniş noktasını ve sürekliliğini oluşturmaktadır.

4.2.4. Vicdani Ret

Şehitliğe ilişkin yukarıdaki ifadeler, MAZLUMDER’in vicdani ret konusunda ne tür bir yaklaşım izlediğini de açıklar. Pamak’ın yaklaşımına göre, eğer gerçek anlamda bir cihad –yani din uğruna girilen bir savaş- söz konusu ise, o zaman şehit kavramı hakiki tanımına ulaşmış olmaktadır. PKK ile girilen silahlı mücadelede ise hiçbir tarafın şehit statüsünde olmadığı ve bu durumun devletin kendi devamlılığını sağlamak için bir “kılıf” niteliği taşıdığı vurgulanmakta ve dinin istismar edildiği sonucuna ulaşılmaktaydı. Dolayısıyla Pamak’ın ifadelerinin askerliği din temelli bir argümanla reddettiği gayet açıktır.

¹³⁴ age, 182-183.

MAZLUMDER 3. Genel Başkan Yılmaz Ensaroğlu da “Din Özgürlüğü ve Bize Özgü Lâiklik” başlıklı makalesinde lâiklik ilkesinin gerekçe gösterilerek dini pratiklere müdahale edildiğini ve bu durumun vicdani reddin yasadışı olduğu bir toplumda, özellikle 28 Şubat sonrasında her erkeğin askerlik döneminde dini pratiklerinden vazgeçmeye zorladığına değinmiştir:

“Kışla ve yatılı askeri okullarda rütbeli personel ve sivil memurlarla işçilerin mescitten yararlanmaları yasaklanmıştır. Bu kişiler için mescit dışında namaz ibadetinin zaten yasak olduğu dikkate alındığında, öğle tatilinde bile namaz kılmanın yasaklanmış olduğu anlaşılmaktadır. Dahası bu durum, Türkiye’de askerliğin zorunlu ve vicdani retçiliğin yasadışı olduğu gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde, 28 Şubat sonrası dönemde, namaz kılmak isteyen her erkek vatandaşın, askerlik döneminde bu özgürlüğünden vazgeçmek zorunda kalması anlamına gelmektedir.”¹³⁵

MAZLUMDER askerliğe dini gerekçelerle karşı çıkanların yanında yer aldığı gibi, vicdani veya felsefî nedenlerle karşı çıkanların da yanında yer almış, gerek basın açıklamaları gerekse vicdani ret kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerle askerliği reddettiği için çeşitli güçlüklerle karşılaşan bireylerin durumuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu sebepten yargılanan bireylerin davalarını takip etmesi ve desteklemesi derneğin başlıca faaliyet alanlarından birini oluşturmuştur.

Vicdani ret meselesi aynı zamanda MAZLUMDER’in AKP iktidarına muhalif bir tutum sergilemesine neden olan unsurlardan birini teşkil etmiştir. Özellikle son zamanlarda iktidar tarafından gündeme getirilen bedelli askerlik mevzusuna dernek tarafından eşitlik ve adaleti zedelediği gerekçesiyle tepki gösterilmiş, hatta CHP’nin askerliğe alternatif olarak sunduğu zorunlu kamu hizmetinin daha kabul edilebilir bir yaklaşım olduğu dile getirilmiştir:

“Hem de, anayasadaki eşitlik ilkesine, adalet ve vicdan duygumuza uymayacak bir formatta. Yani "kutsallaştırılan" askerlik görevini, 30 yaşından gün almış iseniz ve 30.000-TL.lik bir cüzdana sahip iseniz, satın alabiliyorsunuz, yapmayabiliyorsunuz. Ama yoksul iseniz, aynı koşullara sahip olsanız bile bu imkanına sahip olamıyorsunuz. CHP önerisindeki buna yönelik maddi imkanı olmayanların askerlik yerine kamu hizmeti yapabilmeleri olanağı bile, eşitlik ilkesine ve adalete çok daha yakın durmaktadır.

¹³⁵ Yılmaz Ensaroğlu, “Din Özgürlüğü ve Bize Özgü Lâiklik”, 19.07.2004, <http://www.mazlumder.org/yayinlar/detay/makaleler/8/din-ozgurlugu-ve-bize-ozgu-laiklik/934> [15.10.2012].

Siyasi irade konu bedelli olunca "kutsallaştırdığı" askerliğin paraya dönüştürülmesinde sakınca görmez iken, konu "vicdani red" olunca birden kamusal tartışmayı engellemek amaçlı "kutsallık söylemini" öne çıkarmaktadır. Bu ise yaman bir çelişkidir."¹³⁶

Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı üzere MAZLUMDER askerliğe yüklenen kutsallığın tamamen karşısında yer almıştır. Dinin yanı sıra felsefi, siyasi gerekçelerle de askerliğin zulüm ürettiğini vurgulayan MAZLUMDER, bu gerekçelerden dolayı askere gitmeyi reddedenlerin vicdani ret hakkına sahip olması gerektiğini açıklamalarında sık sık dile getirmiştir.

4.2.5. Eşcinselliğe Yaklaşımı

MAZLUMDER, nasıl ki Kürt sorununa, başörtüsü meselesine İslam temelli yaklaşım geliştiriyorsa ve İslam'ı referans göstererek mazlumin yanında yer alıyorsa, yine İslam'ı temel alarak da belli kesimleri dışlama eğilimi göstermektedir.

Bu eğilim, dönemin Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın "Eşcinsellik bir hastalıktır" ifadesi üzerine gündeme gelmiş ve MAZLUMDER bu ifadeye destek vererek eşcinselliğe yaklaşımını ortaya koymuştu. Aliye Kavaf'a verilen destek metninde MAZLUMDER'in de içinde bulunduğu yirmi bir STK'nın imzası bulunmaktaydı. Metinde şu ifadeler yer verilmişti:

"Bütün ilahi dinler eşcinselliği bir bozulma, sapma, gayri ahlaki bir tutum, tabii olanın dışına çıkma ve günah olarak görür. Birçok İslam ülkesinde de "eşcinsellik" yasal olarak yasaktır ve bu yasaktan amaç toplumun ve insan neslinin korunması ile bu anomalinin yaygınlaşmasının önüne geçilmesidir. Tarihte bu tür sapkınlıklar yaşayan topluluklar, ilahi kitaplara göre 'çirkinlik ve kötülük üzere oldukları, saptıkları' için azap görmüş ve helak edilmişlerdir.

Müslümanların -İslam barış ve müsamaha dini olmakla beraber her iki normun da sınırları vardır- ve diğer ilahi inanışlara sahip insanların, inanışlarına göre ayıp ve günah olana karşı durmaları çok normal ve sorumlulukları gereği olup bu sorumluluk sadece Müslüman toplumlar için değil tüm insanlık içindir. Bu nedenle ahlaki olmayanın ve günahın hukuki kural olmasına ve meşruiyet kazanmasına asla destek verilemez."¹³⁷

¹³⁶ "Vicdani Ret Hakkı Bir An Önce Tanınmalıdır!", 03.12.2011, <http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/vicdani-ret-hakki-bir-an-once-taninmalidir/2053> [15.10.2012].

¹³⁷ "STK'lardan Selma Aliye Kavaf'a Eşcinsellik Açıklaması İle İlgili Açık Mektup", 22.03.2010, <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/stklardan-selma-aliye-kavafa-escinsellik-aciklamasi-ile-ilgili-acik-mektup/1230> [15.10.2012].

MAZLUMDER Genel Başkanı Ahmet Faruk Ünsal da eşcinselliği normal dışı bir durum olarak görmekle beraber eşcinselliğin, Batı’da üretilen değerlerin evrensel değerlermiş gibi bütün dünyaya dayatılması ve pazarlanması olduğunu savunmaktadır. Ünsal’a göre, eğer eşcinsellik normalleştirilmeye çalışılırsa bu eğilim yüzünden kendisini değiştirmek isteyen insanların tedavi olması engellenmiş olmaktadır. Bu da Ünsal’a göre bir hak ihlali doğurmaktadır.¹³⁸

Ünsal, eşcinsel bireyin mağdur olması durumunda, dernek olarak yanlarında olacaklarını belirtmekte; ancak eşcinselliği normal bir durum olarak göremeyeceklerinin altını çizmektedir.¹³⁹ MAZLUMDER’in eşcinselliğin normalleştirilemeyeceğine ilişkin bu görüşü, İslam’ın eşcinselliği onaylamamasından kaynaklanmaktadır. Ve dolayısıyla dernek, İslami açıdan olumlanmayan konulara kendisi de olumlu yaklaşmamaktadır.

¹³⁸ Ahmet Faruk Ünsal röportajı için bkz: Hazal Özvarış, “Kemalistler de 29 Ekim’in Ardından Mazlum Kategorisine Girdi...”, 04.11.2012, <http://t24.com.tr/haber/kemalistler-de-29-ekimin-ardindan-mazlum-kategorisine-girdi/216673> [04.11.2012].

¹³⁹ **age.**

5. SÖYLEMSEL DEĞİŞİM VE SİYASAL KONJONKTÜR

MÜSİAD ve MAZLUMDER'in kuruluş döneminde kendisini nasıl tanımladığı, hangi misyonları üstlendiği ve faaliyet alanları ile İslami kimliklerinin hangi referanslarla kesiştikleri önceki bölümlerde ele alındı. Bu bölümde ise MÜSİAD ve MAZLUMDER'in söylem ve referansları siyasal konjonktür içerisinde değerlendirilecek.

Bu değerlendirme, RP ve AKP döneminin yanı sıra, lâiklik ve İslam kutuplaşmasının had safhada olduğu ve MÜSİAD ile MAZLUMDER'in bu kutuplaşmanın odak noktalarından biri haline geldiği 28 Şubat sürecini ele almaktadır. Bu süreçte her iki STK da kendilerini mağdur ve dışlanmış bir şekilde konumlandırırken bir yandan da bu durumu aşmak için çeşitli manevralar geliştirmişlerdir. İki dernek de İslami kimliklerini geri plâna çekmeye başlamıştır. Bunun yanında MÜSİAD cephesinde demokrasi ve insan hakları vurgusu çok önemli bir yer kaplamaya başlarken, MAZLUMDER de kuruluş yıllarında yaptığı Batılı ve İslami insan hakları ayrımını bir kenara bırakarak kavramın kendisine odaklanmıştır. Yani İslami kesim, taleplerini demokratik haklar olarak ortaya koymuş ve bu süre zarfında MÜSİAD ekonomik alanda, MAZLUMDER ise temel hak ve özgürlükler alanında Batı ile aralarına koydukları mesafeyi kaldırma sinyalleri vermiştir.

Henüz 28 Şubat süreci İslami kesim üzerindeki etkisini yitirmemişken 11 Eylül olayı meydana gelmiş ve küresel düzeyde İslam ile şiddet bağlantılı görülmeye başlamıştır. MÜSİAD ve MAZLUMDER bu algının karşısında durmuş ancak söz konusu algıyı aşmak için farklı yöntemlere başvurmuştur. MÜSİAD 11 Eylül'ün İslam'ı zedeleyici etkisini göz ardı etmemiş; fakat bu sürecin yarattığı “avantajlara” daha çok odaklanmıştır. Nihayetinde MÜSİAD “fırsata dönüşen ortamda” Batı karşısında terörizm ile birlikte gündeme gelen İslam algısını yıkmayı tercih etmiş ve bunun için Müslüman işadamına önemli bir misyon yüklemiştir. MAZLUMDER ise -28 Şubat

sürecinde Batı ile arasına koyduğu mesafeyi kaldırma çabasının aksine- Batı'ya tamamen cephe alarak bu süreci aşmaya çabalamıştır.

Özetle MÜSAD, MAZLUMDER gibi Batı'ya cephe alarak bu süreci aşmaya çalışmamış; tam tersine Batı'nın sahip olduğu Müslüman algısını değiştirmeye çalışmıştır. Belki de sahip olduğu bu algıdan dolayı MÜSİAD, AKP'nin AB ile entegre olma çabalarına MAZLUMDER'e nazaran daha iyi uyum sağlayabilmiştir. Dolayısıyla genel anlamıyla İslam ve terörizm konusu MÜSİAD ve MAZLUMDER'in ayrışma noktasını oluşturmaktadır denilebilir. Ancak bu ayrışma noktası fotoğrafın sadece ufak bir bölümünü oluşturmakta; asıl ayrışma AKP iktidarı döneminde daha rahat bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Tabii bu durumun AKP'nin iktidara gelişiyle birlikte gerçekleştiği söylenemez. Zamanla ilerleyen bir süreçti ve hatta RP döneminde dahi birtakım sinyalleri görebilmek mümkündür. Bu yüzden süreci Refah Partisi döneminden almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

5.1. Refah Partisi Dönemi

MAZLUMDER'in kuruluş yıllarında Recai Kutan başkanlığında, DYP, ANAP milletvekillerinin de içinde bulunduğu Temel Hak ve Hürriyetler Derneği'nde yer almaktan kaçındığı ve ayrı bir örgütlenmeye ihtiyaç duyduğu belirtilmişti. Kurucu Başkan Mehmet Pamak, THHD'nin "İslami hassasiyeti olan, zulme ve mazluma bu hassasiyetle yaklaşan bir yapılanma çıkaramadığını" savunmuş ve "sağcı" olarak nitelendirilebilecek bir yapılanmanın ürünü olduğu hususunda eleştirmişti. Pamak'a göre bu tür dernekler partili olmayan Müslümanların gördükleri zulüm ve işkencelere ilgisizdi. Ayrıca THHD kurulduktan sonra Türkiye'de yaklaşık 100'e yakın Müslüman çeşitli vesilelerle gözaltına alınmış ve işkence görmüştü. Bu olayların THHD'ye intikal ettirilmesine rağmen duruma ilgisiz kalınması Pamak'ı ayrı bir örgütlenmeye teşvik etmişti.¹⁴⁰ MAZLUMDER'in kuruluş yıllarında Recai Kutan'ın teşvikiyle kurulan dernek bünyesinde İslami hassasiyetlere duyarlı olmadığı gerekçesiyle yer almaması, MAZLUMDER ve RP ilişkisi hakkında bir ipucu vermektedir. MAZLUMDER, "partili olmayan" bir insan hakları örgütlenmesine başvurmuş ve siyasi partilerden bağımsız bir yapılanmanın sinyallerini vermişti.

¹⁴⁰ "Bütün Zalimlere Karşı, Bütün Mazlumlarla", **Yeryüzü Dergisi**, s.1 (15 Aralık 1990): 4.

Her ne kadar MAZLUMDER kurucu Başkanı MHP ile başlayan siyasi bir geçmişten gelmiş ve Necmettin Erbakan'ın milliyetçi muhafazakâr bir partide birleşme önerisine sıcak bakmış olsa da dernek bünyesinde siyasi gelişmelere dair yorumlara yer verilmemiş; tarafsız bir tutum sergileme endişesi içerisinde siyasi partilere ilişkin açıklama yapılmaktan kaçınılmıştı. Aşağıdaki satırlarda aktarılacağı üzere, MÜSİAD da siyasi partilerden bağımsız olduğunu söylemlerinde sık sık dile getirmesine rağmen RP'nin seçimlerde yakaladığı başarı ile birlikte dernek, kendisinin de yükselişe geçtiğine, üye sayısının artmaya başladığına dikkat çekmeye başlamıştı. Benzer bir yaklaşımın MAZLUMDER cephesinden gelmemesi ise ya MAZLUMDER'in gerçekten siyasi partilerden bağımsız bir çizgiyi benimsediğine işaret etmekte, ya da MÜSİAD ve RP'nin yakaladığı iyi ilişkilerin MAZLUMDER için geçerli olmadığı anlamına gelmektedir. Bu da RP'nin sermayedar kesim ile kurduğu bağı, temel olarak Kürt sorunu ve başörtüsü hassasiyetini taşıyan kesimle kuramadığını göstermektedir. MÜSİAD ve RP ilişkisi detaylı bir şekilde incelendiğinde de partiyle olan ilişkisinin MAZLUMDER'den farklı bir seyir izlediği görülecektir.

1990 yılında kurulan MÜSİAD, kendisini devlet destekli girişimciye nazaran kendi imkânları dâhilinde gelişme çabaları içerisinde gören girişimciyi temsil etmekteydi. İslami bir yaklaşımı söylemlerinin temeline yerleştirmekte, bunun yanı sıra milli referanslara yönelik vurguyu da ihmal etmemekteydi. Ve böylece muhafazakâr burjuvazi, meşruiyetini iki kaynaktan besleyerek oluşturmaktaydı; ancak dindar tabana karşı dini; devlet elitlerine karşı ise milli argümanları kullanmaktaydı.¹⁴¹

MÜSİAD'ın “mü”sü üzerine olan tartışmalar da bu argümanların farklı kesimlere yönelik kullanımının bir ürünüydü. Derneğin ismi beklenildiği gibi “Müslüman” vurgusunu taşımakta ancak lâik kesimden kaynaklanan çekincelerden dolayı müstakil vurgusu ön plâna çıkarılmaktaydı. Tabii bu vurgu aynı zamanda MÜSİAD'ın siyasi partilerden bağımsız bir kuruluş olduğuna dikkat çekme amacını da taşımaktaydı. Ancak MÜSİAD, gelişme ivmesini Özal döneminde uygulanan ihracatı teşvik, İslami bankacılık sisteminin getirilmesi gibi politikalardan almış ve bilhassa RP'nin parlamenter siyasetteki yükselişiyle birlikte gelişme dinamiği

¹⁴¹ Ömer Demir, “Anadolu Sermayesi ya da İslamcı Sermaye”, **İslamcılık**, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, c. 6, 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005): s.877.

yakalamıştı.¹⁴² Bu gelişimin diğer halkası ise, 2002 yılında iktidara gelen AKP hükümeti ile birlikte oluşturulmuştu. Vardan'ın ifadesiyle:

“MÜSİAD hareketinin başlangıcının, 8. Cumhurbaşkanımız rahmetli Turgut Özal'lı zamanlara kadar gitmekte olduğunu biliyoruz. Kuruluşta, daha sonra Başbakan olacak muhterem hocamız rahmetli Prof. Dr. Necmettin Erbakan ve bugünkü Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın da yer aldığı söyleniyor. Hatta daha sonra MÜSİAD'ın ilk şeref üyesi Sayın Erdoğan oluyordu ve onun ağzından da bunu duyuyordum. Kuruluşun sonra rahmetli Özal'ın birçok kereler işadamlarına MÜSİAD'a üye olmaları yönünde tavsiyede bulunduğu da ifade ediliyordu.”¹⁴³

Refah Partisi'nin 1994 yerel seçimlerinde yükselişe geçmesi ile birlikte MÜSİAD'ın üye sayısında ciddi bir artış meydana gelmişti. Yarar, üye sayısını bir süre için durdurma kararı aldıklarını belirtmişti. Bu durum ise, MÜSİAD'ın RP'li belediyelerle olan ideolojik yakınlıktan yararlanmak isteyenlere karşı önlem geliştirmeye çalışması şeklinde yorumlanmıştı.¹⁴⁴

RP'nin iktidara gelmesi ile gelişen siyasal süreçte ise MÜSİAD'da net olarak gözlemlenebilen bir değişimden söz etmek mümkün. Bu değişim, özellikle kuruluş yıllarında MÜSİAD'ın ekonomik ve siyasi alana dair muhalif, karamsar ve memnuniyetsiz tavrının RP iktidarı ile birlikte yerini iyimser bir havaya bırakmasıdır.¹⁴⁵ Çünkü MÜSİAD, devletin kaynaklarının adaletli bir şekilde dağılmadığı için eşit rekabetten yoksun bir yarışın içerisinde olduğunu düşünüyordu. Özel sektör, Ankara'ya bağımlı idi ve kendi zenginlerini yaratmaktaydı:

“Türkiye 1980'li yılların ortalarına kadar dünyaya entegre olamamış bir ekonomik yapının içindeydi. Özel sektörü tamamen Ankara'ya bağımlı , adeta Ankara'nın icazetine mahkum ve Ankara ile paralel çalışan bir yapıdaydı. Bunlar ‘Ankara zenginleri’ydiler. Girişimcilikten ziyade rant ve imtiyazın ürünüydüler.”¹⁴⁶

Bu durum –“Kuruluş ve Misyon” bölümde ele alındığı gibi- derneğin kendisini dışlanmış/mağdur bir tanım içine yerleştirmesine neden olmuş ve böylece kuruluş referans ve hedeflerini bu tanımlama çerçevesinde belirlemesine yol açmıştı.

¹⁴² Ali Ekber Doğan, “İslamcı Sermayenin Gelişme Dinamikleri ve 28 Şubat Süreci”, **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, ed. İlhan Uzgel, Bülent Duru, (Ankara: Phoenix Yayınları, 2009): 303.

¹⁴³ Ömer Cihad Vardan, **Cihad ve Müsiad**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012): 65.

¹⁴⁴ “MÜSİAD 30 Üyesini Ahlaksızlıktan Attı” Milliyet Gazetesi, 26 Ekim 1994, 7.

¹⁴⁵ “Yeni Hükümet Ümit veriyor”, **Milli Gazete**, 1 Temmuz 1996, 6; “MÜSİAD, Gelişmeler Olumlu”, **Milli Gazete**, 2 Ağustos 1996, 10; “Refahyol Hükümetinin Ekonomi Karnesi”, **Çerçeve Dergisi**, s.20 (Ekim 1997): 9.

¹⁴⁶ Erol Yarar'ın Röportajı için bkz: Şukrullah Dolu, “Teknik Girişimciliği Geliştirmeliyiz”, **Çerçeve Dergisi**, s.35 (Mart 2005): 83.

MÜSİAD'ın kurulması bu sürecin tepkisel bir ürünü olmuş ve aynı zamanda sermayenin dindar ve dindar olmayan şeklinde ayrıştığını net bir şekilde göstermişti.

4. Genel Başkan Vardan'ın ifadeleri de bu durumu özetler niteliktedir:

“Zira MÜSİAD, iş dünyasında tek taraflılığın, tek sesliliğin ve belirli bir kesimin hükümlerinin tedavülünden kalkmasına vesile oldu. 1990'dan sonra, o ana kadar kenara itilmiş, belki itibar edilmeyen, özgüveni hiç oluşmamış iş dünyasının daha sonra ülkeyi yönetecek iradeye ulaşmasına kadar olan dönüşümün başlangıcını yaptı.”¹⁴⁷

...

“Daha ziyade, mütedeyyin işadamlarının, belki bir tepki, belki bir karşı koyma ve belki kendini bir platformda ifade etme arzusu şeklinde MÜSİAD çatısı altında bir araya gelmeye başlaması, ülkede oyunun yeniden kurulmasına yol açtı. Hatta MÜSİAD'ın kurulmasından hoşnut olmayanlar da oldu. Çünkü MÜSİAD'ın faaliyetleriyle beraber eskiden oyuna sokulmayan birileri pastadan pay almaya başlamışlardı. Artık işler eskisi gibi yürümüyor, sözde, birileri arı kovanına çomak sokuyordu.”¹⁴⁸

Bu tepkisel duruş ve “dışlanmışlık” vurgusunun ılımlı bir havaya dönüşmesinin ilk basamağını RP'nin belediye seçimlerinde artan yükselişi oluşturmuştur. MÜSİAD'ın partiye yakın ilişkisinin olmasından dolayı çok sayıda işadamlarının derneğe üye olmak için başvurduğu, bu ilişkiden yararlanmaya çalışan işadamlarının olduğu, hatta derneğin bu gibi sorunlar için çözüm geliştirmeye çalıştığı Yazar'ın konuya ilişkin ifadelerinden anlaşılmaktadır:

“Müslüman işadamlarıyla yakınlaşmaya çalışan Musevi cemaatten bile işadamları var. Türkiye'de haksız kazanç sağlamaya çalışmış büyük bir işadamı kesimi bulunuyor. Bunlar belediye başkanlarının rantlarından yararlanmayı umuyorlardı. Bunlar kolay kazanmaya alışmışlardı. RP'ye yakın olan bazı işadamlarına ‘aman bizim işimizi halledersen biz de sana şunu veririz’ türünden tekliflerle yaklaşıyoruz. Belediyelerle yakın ilişkilerde bulunduklarına inandığımız insanları derneğe almama eğilimindeyiz. Mesela inşaatçılara çok dikkat edeceğiz.”¹⁴⁹

Bunun yanında, MÜSİAD RP ile her ne kadar özdeşleştirilmek istemese de, Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreteri Kahraman Emmioğlu ve Başkan Yardımcısı Mustafa Açıkalın yakın bir zamana kadar MÜSİAD yönetiminde görev almışlardı.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Vardan, **age**, 63.

¹⁴⁸ **age**, 66.

¹⁴⁹ “Şimdi MÜSİAD Moda”, **Milliyet Gazetesi**, 6 Nisan 1994, s.4.

¹⁵⁰ “MÜSİAD'a Üyelik Zor”, **Milliyet Gazetesi**, 25 Ekim 1994, 6.

Yani MÜSİAD zaman zaman RP'nin kadro kaynaklarından biri işlevini görebiliyordu.

Partinin iktidara ortak olması ile birlikte MÜSİAD ekonomi ve siyasal gelişmelere yönelik muhalif tutumunu terk etmişti. MÜSİAD Başbakan Erbakan'a bütçe açığını azaltacak sekiz maddelik bir kaynak önerisi ve Gümrük Birliği'ne alternatif olarak Pamuk Birliği projesini sunmuştu.¹⁵¹ Erbakan'a sundukları kaynak paketi ve bürokrat atama önerileri ile gündeme gelen MÜSİAD, Erbakan'ın "plânlama kapısı, akıl hocası" olarak adlandırılmış ve derneğe gelen üyelik başvuruları artmıştı. MÜSİAD yetkilileri aynı artışın RP'nin belediye seçimlerinde yükselişinde de yaşandığına dikkat çekmişti.¹⁵² Erbakan'ın yurtdışı ziyaretlerine birlikte katıldığı isimler arasında ise sıklıkla dernek yöneticilerinin bulunduğu görülmekteydi.¹⁵³

Ancak RP'nin adil düzen söylemi MÜSİAD'ın RP ile arasına mesafe koymasına sebep olmuştu. Dernek adil düzeni içi boş bir slogan olarak tanımlayarak sadece teoriden ibaret olduğunu dile getirmiş ve Türkiye'nin İslam dinarına ihtiyacının olmadığını vurgulamıştı.¹⁵⁴ MÜSİAD Ekonomi Danışmanı Mutfalı Özel'e göre de adil düzen teorik açıdan olgunlaştırılamamış bir tasarı niteliğindeydi:

"Adil Ekonomik Düzen tasarısı, iyi niyetle hazırlanmış olmakla birlikte henüz teorik açıdan yeterince olgunlaştırılmamış bir modeldir. İktisadi realite hakkındaki temel varsayımları gözden geçirilmek zorundadır. Kapitalizmle beraber serbest piyasa rekabetini dışlamak makul ve mümkün değildir. Kapitalizm piyasa düşmanıdır. Kapitalistler piyasayı boğmak için devleti (siyasi otoriteyi) kullanırlar. Bu, Cahiliye Mekke'sinde de böyleydi, bugün de böyledir. Devlet, kapitalizmin suç ortağıdır. Devleti suç ortaklığından çıkarmak ve serbest piyasaya işlerlik kazandırmak için ütöpik, uygulama imkânı olmayan, İslâm'a göre doğruluğu ve âdilliği şüpheli tasarılar peşinde koşmanın mânâsı yoktu."¹⁵⁵

MÜSİAD üyeleri arasında yapılan bir ankette ise "Refah Partisi'nin ekonomik modeli 'Adil Düzeni' nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna üyelerin yüzde kırk beşi uygulanabilir yanıtını vermiş; yüzde yirmi beşi çekimser kalırken yüzde otuzu ise

¹⁵¹ "MÜSİAD, Başbakana Kaynak Paketi Sundu", **Milli Gazete**, 20 Temmuz 1996, 3.

¹⁵² "Şimdi Rağbet MÜSİAD'a", **Milli Gazete**, 6 Ağustos 1996, 3.

¹⁵³ **Başbakan Pof. Dr. Necmettin Erbakan İle Mısır-Libya-Nijerya Gezisi**, (MÜSİAD Yayınları, 1996); **Başbakan Necmettin Erbakan'ın Doğu Asya Gezisi ve MÜSİAD'ın Bosna Hersek Gezisi Raporu** (MÜSİAD Araştırma Raporları-18, 1996)

¹⁵⁴ "Adil Düzen İçi Boş Bir Slogan", **Milliyet Gazetesi**, 14 Nisan 1996, 7.

¹⁵⁵ Mustafa Özel, **Piyasa Düşmanı Kapitalizm**, (İstanbul: İz Yayınları, 1993) 85.

uygulanamaz olduğu yönünde oy kullanmıştı. Yine aynı ankette, “İslam dinarı fikrini onaylıyor musunuz?” sorusuna üyelerin yüzde altmışı “hayır” yanıtını vermişti.¹⁵⁶

1998 yılında ise, kapatılan RP’nin yasaklı lideri Necmettin Erbakan, kendi Müslüman işadamları derneğini kurma girişiminde bulunarak “Anadolu Aslanları” adını verdiği derneğin (ASKON) kuruluşunu ilan etti. ASKON, kuruluş amacını Anadolu sermayesinin sorunlarını çözmek ve devletle aralarında köprü oluşturmak şeklinde belirlemişti. Bunun yanında ASKON’un kuruluşunda Yarar hakkında Ankara DGM’de süren dava nedeniyle MÜSİAD’ın kapatılma olasılığından kaynaklandığı ya da Yarar ile RP’nin uyuşmaması gibi gerekçeler öne sürülmekteydi.¹⁵⁷

MÜSİAD Başkanı Erol Yarar ise ASKON’un kuruluşu hakkında "Biz reel şartlarda hizmet ediyoruz. 3 bin üye ve bu üyelere bağlı 10 bin şirket ile 500 bin kişiye istihdam oluştururken, 8 milyar dolarlıkta dış ticaret gerçekleştiren önemli bir kuruluşuz. Söz değil iş üretiyoruz. Yani Anadolu Aslanlarını biz temsil ediyoruz." açıklamasında bulundu.¹⁵⁸

Gerek MÜSİAD’ın Refah Partisi’nin ekonomik programını içi boş bir slogan olarak tanımlaması, gerekse RP’nin MÜSİAD’ı tasfiye olarak da nitelendirilebilecek ASKON’un kuruluşunu teşvik etmesi özellikle 2000’lere yaklaşırken dernek ve partinin yaşadıkları uyuşmazlığa işaret etmekteydi. MÜSİAD’ın özellikle bu dönemde kendileri için RP’nin diğer partilerden hiçbir farkının bulunmadığını vurgulaması ise¹⁵⁹ iki olasılığı gündeme getiriyordu: Birincisi, MÜSİAD’ın 28 Şubat sürecinde kapatılmanın eşiğine kadar gelmiş olması onu İslamcı bir partiyle arasına – belki de sadece görünürde- mesafe koymaya mecbur bırakmıştı. İkincisi ise, RP’nin söylemlerinin MÜSİAD’ı tatmin etmemesiydi. Adil düzen söylemi MÜSİAD için uygulanamaz bir projeydi. MÜSİAD, RP’nin İslam dinarı fikrini de onaylamıyordu. Bu yüzden RP tabanından uzaklaşarak, aşağıdaki satırlarda inceleneceği gibi, AKP tabanını oluşturdular. Ve küresel ekonomik sisteme entegre olmayı isteyerek AKP’nin Avrupa ile entegrasyon çabalarını desteklediler.

¹⁵⁶ “MÜSİAD Hoca’dan Uzaklaşıyor”, **Milliyet Gazetesi**, 15 Nisan 1996, 7.

¹⁵⁷ “MÜSİAD’ı Tasfiye Operasyonu”, **Hürriyet Gazetesi**, 07.11.1998, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=46465> [20.12.2012].

¹⁵⁸ “Aslanları Biz Temsil Ediyoruz”, **Zaman Gazetesi**, 11.12.1998, <http://arsiv.zaman.com.tr/1998/11/11/ekonomi/3.html> [20.12.2012].

¹⁵⁹ Erol Yarar röportajı için, bkz. “Müslüman Jöle De Sürer Ferrari Otomobile De Biner”, **Milliyet Gazetesi**, 2 Aralık 1997, 9.

AKP iktidarı ile birlikte MÜSİAD'ın kuruluş sırasındaki muhalif kimliği kaybolmaya başlamıştır. MÜSİAD ve MAZLUMDER, kuruluş sırasındaki mevcut hükümete sert ve eleştirel bir tavırla yola çıkmış; ancak MÜSİAD AKP iktidarıyla birlikte muhalif konumunu terk etmeye başlamış, derneğin söylemleri hükümetle özdeş bir hal almıştır. MAZLUMDER ise AKP iktidarının ilk dönemi için umut beslemesine rağmen AKP iktidarı MAZLUMDER'in beklentilerine cevap verememiş ve derneğin muhalif tutumu özellikle AKP hükümetinin son döneminde artmıştır. Ayrıca MAZLUMDER yöneticileri AKP'ye "Devleti eleştirerek yola çıktığı ancak devletli olduğu" eleştirisinde bulunmuşlardır. Özellikle AKP'nin hâkimiyetini arttırdığı son dönemdeki bu eleştiriler ve AKP'nin MÜSİAD ile karşılıklı memnuniyetinin MAZLUMDER için geçerli olmayışı bize on yıllık AKP iktidarının Türkiye siyaseti içerisinde kendisini nasıl konumlandığı hakkında bir analiz imkânı sunmuştur. (28 Şubat süreci ve 11 Eylül olayı sonrasında yaşanan gelişmelere MÜSİAD ve MAZLUMDER'in tepkisini ele aldıktan sonra AKP iktidarı ele alınacak.)

5.2. 28 Şubat Süreci

Küreselleşme ile birlikte küçük ölçekli işletmecilerin korumasız kalması ve lâik burjuvazinin devlet güdümlü gelişimi MÜSİAD'ın, kendisini kuruluş yıllarında merkezden uzak ve dışlanmış olarak konumlandırılmasına sebep olmaktaydı. Bu durumu aşmak için geliştirdikleri çözüm arayışlarında, Peygamber zamanında tekeli önlemek için oluşturulan bir yapılanma olarak tarif edilen, Hilfu'l Fudul'a atıf önemli bir rol oynamaktaydı. MAZLUMDER'de ise bu yapılanma özellikle "dışlanan" İslami kesime atıfta bulunmak için kullanılmaktaydı.

Hilfu'l Fudul, MÜSİAD ve MAZLUMDER'in kendilerini nasıl konumlandığını anlamak için kuşkusuz İslam hayatından alınan en önemli referansı temsil etmekteydi. Dışlanmışlık ve mağduriyet her iki derneğin kuruluşunda rol oynayan anahtar kavramlardı. İşte 28 Şubat süreci bu kavramların tekrar, büyük bir vurguyla, gündeme gelmesine sebep oldu. İki dernek, kuruluş yıllarında olduğu gibi dışlanmış ve mağdurdur; ancak bu sefer durum daha vahimdir. Çünkü iki dernek de bu dönemde sürekli dile getirdikleri baskı ve ihlallerle karşı karşıya kalmıştı.

MAZLUMDER, 28 Şubat sürecini “bir grup elitist insanın tüm topluma ideoloji dayatma vakası”¹⁶⁰ olarak tanımlamış ve yaratılan “iç düşman” kavramından duyduğu rahatsızlığı dile getirerek bu kavramın yok edilmesi gerektiğinin altını çizmişti.¹⁶¹ MÜSİAD ise özellikle 28 Şubat sürecinde ön plâna çıkan “irticai sermaye” tanımlamasıyla yaratılan korku atmosferine dikkat çekmiş ve bunu dindarların gelişimini engelleme çabası olarak yorumlamıştı.¹⁶²

Ayrıca bu süreç içerisinde MÜSİAD kapatılma tehlikesiyle de karşı karşıyaydı. Bu süreçte sekiz yıllık Eğitim Kanunu ile ilgili yaptığı konuşmadan dolayı MÜSİAD Kurucu Başkanı Erol Yazar hakkında dava açılmıştı. Davaya konu olan konuşmanın sekiz yıllık eğitimle ilgili kısmı şu şekildeydi:

“Türkiye’de dini hayatı ortadan kaldırmaya çalışan ve bunu da Batılı olmak gibi Müslüman kisvesi altında yapmaya çalışanlar emellerine ulaşamayacak, bu millet kendilerine gereken dersi verecektir. İnançlarımızla, milli ve manevi değerlere baskılar uygulayan tüm dünyadaki özgürlük ve dini değerlere yönelik trendini hiçe sayarak bu yaptıklarını batılılaşma adına yapan zihniyete karşı demokratik istiklal mücadelesi verilecektir.”¹⁶³

Yazar bu konuşmasında Türk Ceza Kanunu’nun kaldırılan 163. maddesi¹⁶⁴ ile ilgili eleştirilerini de gündeme getirmiş ve söz konusu maddenin geri getirilebileceğine ilişkin kanun taslağını değerlendirmişti. 163. maddenin geri getirilmesi halinde “sünnet düğününün dahi yasaklanabileceğini” dolayısıyla bu maddeyi geri getirmenin “sünnetsizlerin işi” olabileceğini savunmuştu. Yazar, bu duruma karşı yapacakları mücadelenin “istiklal mücadelesi” olduğunu vurgulamış ve MÜSİAD üyeleri ve dinleyicilerini bu mücadelenin içinde yer almaya çağırmıştı. Konuşmasından yaklaşık sekiz ay sonra halkı kin ve düşmanlığa sevk ettiği gerekçesiyle Erol Yazar’a hapis ve MÜSİAD’a kapatma cezası istenmişti.¹⁶⁵ Süreç sonunda MÜSİAD kapatılamamış ve Erol Yazar’a verilen bir yıl hapis, 860 bin lira

¹⁶⁰ Dönemin MAZLUMDER İstanbul Şube Başkanı’nın yazısı için bkz: İ. Şadi Carsancaklı, “MGK Ve Kararları Üzerine”, **MAZLUMDER İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.5 (Mart 1997): 3.

¹⁶¹ İ. Şadi Carsancaklı, “Beyanımdır”, **MAZLUMDER İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.26 (Aralık 1998): 3.

¹⁶² “MÜSİAD’ın 7. Olağan Genel Kurul Toplantısı Yapıldı”, **MÜSİAD Bülteni**, s.29 (Mayıs-Haziran 1998): 34.

¹⁶³ “Kesin-Dinsiz Eğitimden, Kesin-Dinsiz Hayata Geçiş”, **Selam Gazetesi**, 5 Ekim 1997, 3.

¹⁶⁴ “Devletin sosyal ve ekonomik veya siyasi veya hukuki düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçla veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla, dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek (...) propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse, beş yıldan on yıla kadar hapisle cezalandırılır.”

¹⁶⁵ “DGM Erol Yazar’a Hapis, MÜSİAD’a Kapatma İstedi”, 25 Mayıs 1998, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-20513> [18.12.2012].

para cezasını da mahkeme tecil etmişti. Yarar'ın cezasını erteleyen DGM, beş yıl içinde suç işlemediği takdirde "suç işlememiş sayılmasını" kararlaştırmıştı.¹⁶⁶

MAZLUMDER'deki durum da MÜSİAD'dan farklı değildi bu süreçte. Bütün yöneticilerinin evleri aranmış, gözaltı ve tutuklamalar gerçekleşmişti.¹⁶⁷ Bunun dışında MAZLUMDER tarafından düzenlenmek istenen ya da dernek yöneticilerinin katılacağı etkinliklere izin verilmemiş, Şanlıurfa Şubesi basılarak arşivdeki belgeler götürülmüş, soruşturmalar ve davalar açılmış, ihlallerle ilgili basın açıklamaları engellenmişti.¹⁶⁸ Dönemin İstanbul Şube Başkanı yaşanan baskılardan dolayı düşüncelerini rahat bir şekilde dile getiremediğini ise şu sözlerle ifade etmişti:

"... Bu ülkede yıllardır devam eden ve son bir yılda artık doruklaşmış tüm halka yönelik bir zulüm vardır. Bu zulmün muhatabı yani mazlum, halkın tümüdür. Zalim ise, bir insan hakları derneği şube başkanını dahi kelimeleri seçe seçe kullanmaya icbar edecek kadar ceberut olan yukarıda tariflenmiş anlayışın saikleridir."¹⁶⁹

Böyle bir atmosferde doğal olarak işleyen bir süreç meydana gelmişti: İki derneğin de lâiklere yönelik muhalif tutumu artmıştı. Ancak MAZLUMDER ve MÜSİAD 28 Şubat süreci ile birlikte her ne kadar yazılarında ve söylemlerinde lâik kesime yönelik sert eleştirilerde bulunsalar da, -bir sonraki başlıkta inceleneceği gibi- bu kesime yönelik çekincelerden dolayı ya eleştirilerini dizginlemek zorunda kalmış ya da -sistemle sorun yaratmamak adına- İslami kimliğini ön plâna çıkarmama yönünde kararlar alarak daha temkinli davranmıştı. Yani 28 Şubat'ın İslami kesimi hedef alması, beklenildiği gibi, bu kesimin yaşanan ihlallerle ilgili eleştirilerini güdeme getirerek seslerini duyurma çabasına girişmelerine neden olmuştu. Ancak bir yandan da sürecin ilerlemesi ile birlikte genel olarak İslami kesimi hedef alan ihlaller bizzat MÜSİAD ve MAZLUMDER'in hedef alındığı boyuta ulaşınca lâik sistemle sorun yaratmayacak manevralar geliştirilmeye başlanmıştı.

¹⁶⁶ "MÜSİAD Başkanı Yarar'a 312'den 1 yıl hapis", Hürriyet Gazetesi, 22.04.1999, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-75163>, [18.12.2012].

¹⁶⁷ Ahmet Faruk Ünsal Röportajı için bkz: "MAZLUMDER: İki Acıyı Birleştiren Bir Mücadele", 10.12.2011, <http://bianet.org/biamag/insan-haklari/134651-mazlum-der-iki-aci-yi-birlestiren-bir-mucadele> [18.12.2012].

¹⁶⁸ "İnsan Hakları Savunucuları Üzerindeki Baskılar Artıyor", 2004.07.15, <http://www.mazlumder.org/yayinlar/detay/makaleler/8/insan-haklari-savunuculari-uzerindeki-baskilar-artiyor/900> [18.12.2012].

¹⁶⁹ İ. Şadi Carsancaklı, "İnsan Hak ve Özgürlükleri Siyasetin Malzemesi Değildir", **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.11 (Ekim 1997): 3.

5.2.1. 28 Şubat Sürecinde MAZLUMDER'in Tavrı

28 Şubat'ın yarattığı atmosfer MÜSİAD ve MAZLUMDER üzerindeki etkisini uzun dönem kaybetmemişti. İki dernek de 28 Şubat'ın yarattığı olumsuz koşullara karşı manevra alanları yaratmaya çalışmıştı.

Başlangıçta MÜSİAD ve MAZLUMDER İslami kimliklerini arka plânda tutacak birkaç hamlede bulunmuş ve böylece lâik düzenle sorun yaratacak unsurları ortadan kaldırmaya çalışmışlardı. Yani İslami söylem ve referansları daha temkinli kullanmaya başlamışlardı. Bu süreç MÜSİAD'ın pratiklerinde daha net gözlemlenirken, MAZLUMDER'in de -aşağıdaki satırlarda detaylandırılacağı üzere- gerçekleştirdiği bir toplantıda İslami kimlik üzerine yaşanan tartışmalar böyle bir yönetime başvurduğunu göstermişti.

Ancak lâik kesimle sorun yaratmayacak arayışlarda MÜSİAD her zaman daha fazla alternatifte sahip olmuştu. MÜSİAD, İslam eksenli meşruiyet odaklarını milli referanslara veya Osmanlı dönemindeki ekonomik ve sosyal hayata çevirebilmişti.¹⁷⁰ Bu durum 28 Şubat'ın yarattığı olumsuz koşullara karşı MÜSİAD'ı MAZLUMDER'e nazaran daha avantajlı kılmıştı. Çünkü MAZLUMDER'in kuruluş gerekçesinde iki sorun ön plâna çıkmaktaydı: Kürt sorunu ve başörtüsü. Dolayısıyla MAZLUMDER'in milli referanslara başvurma ya da Türk-İslam sentezi yaklaşımlarla kendisini ifade etmesi olanaksızdı. Elbette bunu yapması da bir zorunluluk değildi. Ama MÜSİAD'ın milli referansları ve Osmanlı hayatına yönelik atıfları benimseyebilmesi çekinceli ya da tehlikeli durumlarda sistemle sorun yaratmayacak alternatifleri üretmesi ve uygulaması hususunda şüphesiz kendisine kolaylık sağlayarak manevra yapabilmesine olanak vermiştir. Ancak MAZLUMDER'in Kürt ve Türk kimliğini İslam çatısı altında birleştiren ümmetçi yaklaşımı onun hareket alanını daraltmaktaydı. Yine başörtüsü sorunu da İslam eksenli bir yaklaşımı beraberinde getirmekteydi. Yani MAZLUMDER'in bu sorunlara yaklaşımı, onun İslam dışında başvuracağı alternatif arayışları tıkamış ve 28 Şubat sürecinde MAZLUMDER'i MÜSİAD'a nazaran dezavantajlı kılmıştı.

¹⁷⁰ Çerçeve Dergisi'nin özellikle 25. sayısında bu durumu gözlemleyebilmek mümkün.

Kuruluşunun ilk yıllarında demokrasinin ideal bir rejim olmadığına dair söylemleri¹⁷¹ ile gündeme gelen MÜSİAD -aşağıdaki satırlarda ele alındığı gibi- 28 Şubat sürecinde demokrasiye daha iyimser yaklaşmış ve demokrasinin önemini sürekli vurgulama ihtiyacı duymuştu. Bunun yanında insan hakları ve özgürlükler önemle ele alınan bir mesele haline gelmişti.

Bir insan hakları derneği olarak kurulan MAZLUMDER de doğal olarak bu konuya ilişkin problemleri yansıtmayı amaçlamıştı. Ancak kuruluşunun ilk yıllarında sadece İslam temelli hak ve özgürlüklerin altını çizmişti. Bu alanda “Batı” normlarını kabul etmemiş ve Batı’nın hak anlayışının eksik ve kusurlu bularak Batı’ya yönelik mesafeli bir tutum benimsemişti. 28 Şubat sürecinde ise uluslararası arenada hak arama yöntemlerine başvurmuş, hatta başlangıçta kuruluş gerekçesi olarak sadece Hilfu’l Fudul’a yaptığı atıfa daha sonra Evrensel İnsan Hakları Beyanamesi, Magna Carta, ABD Bağımsızlık Bildirgesi, Fransız Yurttaş Hakları Bildirgesi gibi Batı menşeli metinleri eklemişti.

Batı, artık MÜSİAD ve MAZLUMDER için kuruluş yıllarında tamamen mesafeli ve eleştirel durdukları bir kavram olmaktan çıkmaya başlamıştı. Çünkü Batı ve onun insan hakları alanındaki uygulamaları her iki STK için de yaşanan ihlallerle birlikte sığınacakları bir liman haline gelmişti. MAZLUMDER için Batı, hem insan hakları alanında ve hukuki platformda Türkiye’ye örnek teşkil etmesi gereken bir model olarak tanımlanmakta¹⁷² hem de Türkiye’de yaşanan hak ihlalleri ve baskıların çözümü için başvurulacak bir mercii halini almaktaydı.¹⁷³ Bu vesile ile iki dernek de uluslararası arenada hak arama yoluna başvurmaktaydı. Böylece MÜSİAD’ın ekonomiye MAZLUMDER’inse insan haklarına yönelik Batı-İslam karşıtlığından beslendiği ve bu konuları salt İslami unsurlarla gündeme getirdiği yaklaşımı bir kırılma yaşamaktaydı.

MÜSİAD ve MAZLUMDER İslami kimliklerini arka plâna atmak için girişimlerde bulunmaktaydı. MAZLUMDER, 7 Haziran 1998’de gerçekleştirdiği 2. Olağan

¹⁷¹ Erol Yazar’ın röportajı için, bkz. Şule Yücebıyık, “TÜSİAD Bitecek, Gün MÜSİAD’ın”, **Milliyet Gazetesi**, 3 Ağustos 1996, 9.

¹⁷² İ. Şadi Carsancaklı, “Sivil Toplum, Katılımcılık ve Refah Partisi”, **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.7 (Haziran 1997): 3; İ. Şadi Carsancaklı, “Ceza Kanunu Değişikliği Hakkında”, **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.16 (Şubat 1998): 3.

¹⁷³ “MÜSİAD Genel Başkanı Erol Yazar’ın Ankara’da Siyasi Partilerin Liderleri ile Yapılan Görüşmelerden Sonra 4 Haziran 1998’de MÜSİAD Ankara Şubesi’nde Yaptığı Basın Toplantısındaki Konuşmanın Metni”, **MÜSİAD Bülten**, s.29 (Mayıs-Haziran 1998): 8.

Genel Kurul Toplantısı'nda İslami kimlik ve mücadeleyi sürdürme tartışmasına önemli bir yer ayırmış ve derneğin kuruluş amacı yeniden sorgulanmıştı. Dönemin MAZLUMDER İzmir Şube Başkanı Halit Çevik, "MAZLUMDER'in İslami mücadelenin ve tebliğin aracı olmaktan ve İslami kimlikten soyutlanması" gerektiğini ifade ederek değişen değer yargılarına göre MAZLUMDER'in ilkelerinin de değişebileceğini dile getirmişti. Bu ifadelere yönelik tepkiler yükselince toplantıda söz alan Kemal Öztürk ise "her şeyi dinselileştirmek-İslamileştirmek gibi bir hastalığımız var. Derneğin faaliyetlerini dine dayanarak, insanların dini duygularını kullanarak eleştirenleri kınıyorum" şeklinde cevap vermişti.¹⁷⁴

MAZLUMDER'in İslami kimliği arka plâna atma çabalarına en büyük tepki kendi içinden gelmişti. 2. Olağan Genel Kurul Toplantısı'nda kendilerini "Mazlum-Der Kuruluş İlkelerine bağlı Müslümanlar" olarak tanıtan muhalif bir grup da imzaladıkları metni okumuştur. Bu metnin hangi ihtiyaçtan dolayı ortaya çıktığı ve MAZLUMDER'in mevcut yönetimine yönelik eleştirileri şu şekilde ifade ediliyordu:

"... son yıllarda Mazlum-Der'de görev yapan yönetimler, gittikçe hissedilebilir şekilde kuruluş amacından hem ilkesel hem de eylemsel anlamda ve kimliğin gizleme veya bulandırma temayülü içine girmişlerdir.

Mazlum-Der'in kuruluş ilkelerine bağlı Müslümanlar olarak, Mazlum-Der'in bugün görünen tablosunu daha fonksiyonel bir insan hakları mücadelesine vesile olması talep ve dileğiyle şu şekilde özeleştiriyeye tabi tutmak istiyoruz:

1- Mazlum-Der kamuoyuna dönük söylemlerinde kendi özgün İslami referansları yerine modern batı düşüncesinin referanslarını öne çıkarmaktadır. Mazlum-Der yönetimi; insan haklarını İslami kimlik ve söylemden soyutlama çabası içine girmiştir. İnsan hakları mücadelesinde ön plâna çıkan hak ve özgürlükler konusudur. Oysa hak ve özgürlüklerin sınırını kimin belirleyeceği konusunda mevcut Mazlum-Der platformu içinde niteliğini maalesef kaybetmiş bulunmaktadır Biz şimdi yeniden soruyoruz: İslami kimliğini örtmeye ve İslami söylemleri dışlamaya çalışan mevcut Mazlum-Der yönetimi cevap vermelidir. Hak ve Özgürlüklerin sınırını belirleyen beşeri hukuk mu yoksa vahyin bildirimleri midir?

...

4- Mazlum-Der yönetimi, insan hakları ihlalleri konusunda İslam'ın özgün yaklaşımının geliştirilmesi ve kullanılması yerine bu sorumluluğu yerine getirmekten kaçınmış ve zamanla da bu misyonu hemen hemen unutmuştur. Bugün Mazlum-Der'e yeniden seçilmeyi talep eden

¹⁷⁴ "MAZLUM-DER Partileşiyor mu?", **Haksöz Dergisi**, s.88, (Temmuz 1998): 10-11.

heyet insan hakları mücadelesinde İslami yaklaşımı belirleyici kılmayı göz ardı eden bir söylemi ve tutumu benimsemiş görünmektedir.

5- Egemen sistemin başta İslami değerler olmak üzere resmi ideoloji ile bağdaşmayan bütün farklılıkları yok etmeye yönelik tutumu en temel hak ihlali iken, Mazlum-Der yönetimi insan hakları mücadelesini sistemin tanıdığı ve tanımladığı sınırlar içinde kalarak yürütmeye çalışmakta; böylece kendini gittikçe sınırlayarak gasbedilmiş diğer temel hakların kazanımına yönelik ciddi bir çaba ortaya koymaktadır.”¹⁷⁵

“Mazlum-Der kuruluş ilkelerine bağlı Müslümanlar”ın MAZLUMDER’e yönelittiği eleştirilerin yanında dile getirdiği talepler ise şu şekildeydi:

“1- Mazlum-Der insan hakları mücadelesinde, İslami ilke ve hassasiyetlerin somut söylemlere ve politikalara dönüştürülmesine öncülük etmelidir.

2- Mazlum-Der’in işleyişi ve yönetimi üyelerine ve tabanına karşı daha şeffaf ve açık olmalıdır. İnsan hakları mücadelesi doğası gereği muhalif özellikle cesaret ve dirayet gerektiren bir mücadeledir. Bu nitelikler dikkate alınarak bir mücadele stratejisi belirlenmelidir.”¹⁷⁶

“MAZLUMDER kuruluş ilkelerine bağlı Müslümanlar”ın böyle bir bildirgeye ihtiyaç duyması, derneğin 28 Şubat sürecinde İslami kimliğini bırakma eğilimi olduğunu net bir şekilde göstermektedir. “MAZLUMDER kuruluş ilkelerine bağlı Müslümanlar”, bu durumu MAZLUMDER’in “dayanıp güç alacağı tabii tabanı ile ilişkilerini zedelediği ve katılımı çoğaltmadığı”¹⁷⁷ şeklinde yorumlamıştır. Tabana rağmen MAZLUMDER’in neden böyle bir yönetime başvurduğu yine bildirgenin yukarıda alıntılanan satırlarında mevcuttur: “Mazlum-Der yönetimi insan hakları mücadelesini sistemin tanıdığı ve tanımladığı sınırlar içinde kalarak yürütmeye çalışmaktadır.” 28 Şubat sürecine kadar MAZLUMDER’in böyle bir yöneliminin olmaması ve sürecin işlediği zaman diliminde MAZLUMDER’in İslami kimliği ile ilgili yeni kararlar almaya başlaması, akabinde kendisine yönelik itiraz ve taleplerin artması bize şunu göstermektedir: Lâiklik ve İslam kutuplaşmasının had safhada olduğu 28 Şubat sürecinde MAZLUMDER İslami kimliğini arka plâna atarak çözüm yolu üretmeye çalışmıştır. MAZLUMDER, bu yönetime hem 28 Şubat sürecinde yaşanan baskı ve ihlallerden dolayı hem de sistemle sorun yaratmayıp bu baskılardan daha fazla etkilenmemek adına başvurmuştur.

¹⁷⁵ “Muhalefet Bildirgesi”, **Haksöz Dergisi**, s.88 (Temmuz 1998): 10-13.

¹⁷⁶ **age**, 13.

¹⁷⁷ **age**, 13.

Kurucu Başkan Mehmet Pamak ise, -MAZLUMDER'in dönüşüm sürecini değerlendirdiği bir yazısında- kendi başkanlığından sonra MAZLUMDER'in genel olarak "sekülerleştiğini"; ancak 28 Şubat sürecinde yaşanan baskı ve ihlallerin bu sekülerleşme eğilimine mazeret oluşturduğunu ifade ederek derneği eleştirmişti. Yani Pamak'a göre genel olarak İslami camiada yaşanan bir sekülerleşme eğilimi vardı ve bu eğilim aslında RP iktidarı döneminde başlamış, 28 Şubat süreci ile birlikte ise derinleşmişti:

"...Mazlumder'in, İslami kimliği ikinci plana iterek sürüklendiği sekülerleşme sürecinin ilk ivmesi bizden sonraki Genel Başkanların yaşadıkları fikri değişim ve dönüşümden kaynaklanmıştı. O zaman değişim yaşamakta olan şimdilerin "itirafçı"ları ile kurdukları yakınlık sonucunda meydana gelen etkilenme ile liberal ve sol Batıcı kesimlerle kurdukları ilkesiz ilişkiler de bu dönüşümde önemli rol oynadı. Batılı seküler kavram, duruş ve söylemlerin etkin, medyatik ve itibar gören imajının etkisiyle giderek bu söylemler içselleştirildi. Bu ilkesiz ilişkilerin hatırına, gayri İslami kesimlere şirin görünmek ve onlardan gördükleri medyatik itibarın artarak sürmesi için ve dünyevileşme eksenli başka gerekçelerle İslami kimlik ibrazından, İslami ölçü ve kavramları gündemleştirmekten giderek uzaklaşıldı."¹⁷⁸

MAZLUMDER'in 28 Şubat sürecinde başvurduğu diğer bir manevra "yerli kimliği" aşma çabasıydı. Derneğin kuruluş gerekçesinde Kürt sorunu ve başörtüsü sorununa yönelip bu sorunlara dini cepheden bakarak İslam temelli çözüm arayışları üretmesi derneğe "yerel" bir nitelik kazandırıyordu. Refah Partisi'nin iktidar tecrübesinde başörtüsü sorunun gerilimli bir sürece neden olması ve bürokrasi, ordu, üniversitelerde sıkıntıların yaşandığı bir ortamda MAZLUMDER İstanbul Şube Başkanı'na göre "yerli" bir MAZLUMDER'in varlığının şans olarak görülmesi gerekmektedir: "Bu ortamda referansını kendi köklerinden, ilahi kaynağından alan, erdemliliği ilke edinen, 'yerli' bir Mazlumder'in varlığı elbette bu ülkenin insanları için bir şanstır."¹⁷⁹

28 Şubat süreci ile birlikte ise MAZLUMDER bu "yerli kimliğini" aşma çabası içerisine girmiştir. Bu durumun yaşanmasında, MAZLUMDER'in başörtüsü sorunuyla birlikte yaşanan mağduriyetleri uluslararası arenaya taşıma amacı etkili

¹⁷⁸ "Mehmet Pamak, Mazlum-Der'in Dönüşüm Sürecini Değerlendirdi", 21.03.2011, http://www.islamvehayat.com/5012_Mehmet-Pamak,-Mazlum-Der-in-donusum-surecini-degerlendirdi.html [21.12.2012].

¹⁷⁹ İ. Şadi Carsancaklı, "İnsan Hakları ve Devlet", **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.2 (Aralık 1996): 3.

olmuştur. MAZLUMDER, 28 Şubat sürecinde başörtüsü mağdurlarının, mağduriyetlerini AİHM'ye taşıması gerektiğinin altını önemle çizmişti.¹⁸⁰ Bundan kasıt başörtüsü konusunda yaşanan ihlalleri uluslararası arenaya taşımak ve böylece bu ihlalleri uluslararası arenada teşhir etmektir:

“Bütün hak ihlalleri gerek idari, gerek şahsi ceza ve hukuk (tazminat) davalarına konu edilmektedir. Bugüne dek üniversite idarecilerine yönelik açılmakta olan davalara bundan sonra aynı suça iştirak eden polis memurlarının da dahil edilmesinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Bu davaların her halükârda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi huzuruna gideceği bellidir. Ancak hukuk, vicdan ve adalet duygusunun dışında salt ‘savaş’ mantığı ile onuncu yıl marşı söyleyen hastalıklı insanların Türkiye’nin uluslararası platformda rezil olmasından rahatsız dahi olmayacaklarına dair zannımız bizi daha çok üzmektedir.”¹⁸¹

Bu “teşhir etme” politikasını içinde barındıran bir diğer faaliyet de MAZLUMDER’in Almanya’da “zulmün fotoğrafları” olarak adlandırdığı bir fotoğraf sergisini açmasıydı. Sergiyle birlikte başörtüsünden dolayı mağdur duruma düşen öğrencilerin mağduriyetini “Batı’ya” teşhir etme amacı gerçekleştirilmiş olacaktı.¹⁸²

MAZLUMDER muhtemelen 28 Şubat sürecinde İslami kimliği ile çok dikkat çekmek istememiş olacak ki sadece Türkiye’de değil, bütün dünyada insan haklarına yönelik yanlış politikaların karşısında olduğu imajını görünür kılmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin sorunlarına da eğilerek bu imajı farklı açılardan tamamlama imkânı bulmuştur. Bu amaç doğrultusunda Avrupa’da bulunan sivil toplum örgütleri ile çeşitli görüşmeleri olmuştur.¹⁸³ MAZLUMDER İstanbul Şubesi’nin düzenli olarak yayınladığı dergide ise Şube Başkanı derneğin, tüzüğü gereği ülke içi meselelerle ilgilendiğini; ancak bunun yanında ülke dışında yaşanan hak ihlallerini de takip ederek gerektiğinde tavır koyduklarını belirtmişti. Ve derginin bu sayısında Doğu Türkistan, Tunus, Cezayir,

¹⁸⁰ İ. Şadi Carsancaklı, “Başörtüsü Sorununda Son Durum”, **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.17 (Mart 1998): 3.

¹⁸¹ İ. Şadi Carsancaklı, “Başörtüsü Sorunu Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi’nde Yaşananlar”, **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.20 (Haziran 1998): 3.

¹⁸² “Basında MAZLUMDER”, **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.23 (Eylül 1998): 2.

¹⁸³ “Evrensel Beyannamenin 50. Yılı Üzerine”, **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.24 (Ekim 1998): 14.

Arakan, Bosna, Irak, Almanya gibi ülkelerde yaşanan hak ihlallerine¹⁸⁴ yer verilmişti.

Özellikle 28 Şubat sürecinin yaşandığı dönemde MAZLUMDER'in uluslararası arenada yaşanan hak ihlallerini sıklıkla gündeme getirmesi dikkat çekicidir. Zaten yukarıdaki satırlarda da açıklandığı üzere bu süreç öncesine kadar bizzat İstanbul Şube Başkanı, MAZLUMDER'i "yerli" bir dernek olarak tanımlamaktaydı. Demek ki MAZLUMDER'in uluslararası arenada kendisini daha görünür kılma çabası bu süreçle birlikte başlamıştır.

5.2.2. 28 Şubat Sürecinde MÜSİAD'ın Tavrı

MÜSİAD da MAZLUMDER gibi 28 Şubat sürecinde çeşitli manevralar geliştirmişti. MÜSİAD bu süreçte insan hakları, demokrasi ve özgürlük konularına büyük bir önem vererek faaliyetlerini bu konular çerçevesinde gerçekleştirmişti. 1998 yılında yaptığı -öncesinde dile getirilen "demokrasinin ideal bir rejim olmadığı; kendi içerisinde aksaklıkları barındırdığı"¹⁸⁵ yönündeki söylemlerinin tersine- bir basın toplantısında Türkiye'nin acil bir demokratikleşme ve hukuk reformunun gerçekleştirilmesi konusunda görüşlerini ve önerilerini hazırladığı öneri paketini kamuoyuna sunmuştu.¹⁸⁶

Yine bu dönemde, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı'nın Demokrasi Kurultayı'nda konuşan Erol Yazar, "içinde demokrasi oluşturmayanların, memlekette demokrasiyi nasıl sağlayacakları ve farklı görüşlere nasıl tahammül edecekleri" sorusunu gündeme getirerek "demokrasinin doğruların konuşulduğu, mücadelenin verildiği, fakat doğrular adına insanlara baskıların yapılmadığı bir rejimin adı" olduğunu ifade etmişti.¹⁸⁷

¹⁸⁴ MAZLUMDER, Müslüman Türkler üzerinde uygulanan asimilasyon politikaları, ırkları ve dinleri gereği ayrımcılığa tabi tutulan insanlar, dini inançların istismar edilmesi, Müslümanların nüfus politikaları ile azınlığa düşürülmesi gibi ihlallerin yaşandığını gündeme getirmiştir. Bkz. İ. Şadi Carsancaklı, "Ülke Dışındaki Birtakım Zulümler Hakkında", **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.5 (Nisan 1997): 3.

¹⁸⁵ Erol Yazar'ın röportajı için bkz: Şule Yücebıyık, "TÜSİAD Bitecek, Gün MÜSİAD'ın", **Milliyet Gazetesi**, 3 Ağustos 1996, 9.

¹⁸⁶ "MÜSİAD Genel Başkanı Erol Yazar'ın Ankara'da Siyasi Partilerin Liderleri ile Yapılan Görüşmelerden Sonra 4 Haziran 1998'de MÜSİAD Ankara Şubesi'nde Yaptığı Basın Toplantısındaki Konuşmanın Metni", **MÜSİAD Bülten**, s.29 (Mayıs-Haziran 1998): 7.

¹⁸⁷ "Demokrasi Kurultayı", **MÜSİAD Bülten**, s.29 (Mayıs-Haziran 1998): 20.

MÜSİAD, düzenlediği rutin toplantılarından birinde yine 28 Şubat sürecinde özenle üstünde durduğu demokrasi ve insan hakları konusuna yer ayırmıştı. Toplantıya katılan konuşmacılar “Türkiye’de hukuk sistemi ve insan hakları uygulamaları dünyanın neresinde?” sorusu üzerinden 28 Şubat sürecinde yaşanan baskı ve ihlalleri tartışmıştı.¹⁸⁸ Ayrıca Kurucu Başkanı Erol Yazar 28 Şubat sürecinde hapis cezası aldığı konuşmasından dolayı AİHM’ye başvurmuş ve davayı kazanmıştı.¹⁸⁹

Bu dönemde MÜSİAD da MAZLUMDER gibi İslami kimliğini arka plâna alma çabası içine girmişti. Çerçeve Dergisi’nde ekonomik alana ilişkin sıklıkla başvuru İslami atıflar azalma eğilimi göstermiştir.

MÜSİAD’ın sistemle sorun yaşamamak için ya da yaşadığı sorunların kendisine daha çok zarar vermemesi için başvurduğu bir diğer yöntem ise siyasi konulara ilişkin yorumları asgari düzeye çekerek salt ekonomik meselelere değinme çabası olmuştur. Tabii ki siyasal gündemden uzak durması konjonktürden ayrı düşünülemez. Çünkü MÜSİAD siyasete ilişkin yorum ve sert eleştirilerini gündeme getirdiğinde kapatılma tehlikesi ile yüz yüze kalmış ve genel başkanı için de hapis cezası istenmişti. Bu durum doğal olarak MÜSİAD’ın siyasi meselelere ilişkin tutumunu değiştirmişti. İçeriğini ekonomi ve siyasete dair yazıların oluşturduğu Çerçeve Dergisi’nde 28 Şubat Süreci ile birlikte ekonomi ağırlıklı yazılar yayımlanırken siyasi yazılara ayrılan yer azalmaya başlamıştı.

Yukarıdaki satırlarda Kurucu Başkan Erol Yazar’ın, Kızılcahamam’daki konuşmasından dolayı DGM Başsavcılığı’nca MÜSİAD’ın kapatılması ve Yazar’a hapis cezası verilmesinin söz konusu olduğu belirtildi. Bu durum 28 Şubat sürecine rağmen Erol Yazar’ın lâik odakların tepkisini çekecek davranışlardan kaçınmadığını göstermiş ve dernek için bir tehdit oluşturmuştu. Dolayısıyla MÜSİAD başkanlığının Erol Yazar’dan Ali Bayramoğlu’na tesliminin süreçle birlikte gelişen koşullardan ötürü olduğu da düşünülebilir. Zira MÜSİAD’ın yeni Başkanı Ali Bayramoğlu’nun “bizim işimiz ekonomi” şeklinde özetlenen ifadeleri de yeni dönemin siyasi gerilimden uzak bir yol izleyeceğinin sinyallerini vermekteydi:

¹⁸⁸ “Hukuk Sistemimiz ve İnsan Hakları Uygulamaları Tartışıldı”, **MÜSİAD Bülten**, s.29 (Mayıs-Haziran 1998): 27-28.

¹⁸⁹ “Dönemin MÜSİAD Başkanı Erol Yazar 28 Şubat Soruşturması”, 20.04.2012, <http://www.milligazete.com.tr/haber/28-subat-sorusturmasi-236541.htm> [22.09.2012].

“MÜSİAD’ın kurucularından olan dört kişiden biriyim. Dokuz senedir de genel başkan yardımcılığı yapıyorum. MÜSİAD 9 senelik dönemde kendi ihtiyacı olan ana teşkilatlanma görevini yapmış, bunun karşılığında bazı üyelerine bazı aktiviteler sağlamıştır. Ancak Türkiye’de bazı medya gruplarının farklı bir kimlik içerisine sokma girişimiyle kurumsallaşmaktan çok sanki bir siyasi entegrasyon imajı ile karşı karşıya bırakılmıştır. Yeni dönemi; böyle bir şeyin olmadığı, MÜSİAD’ın aslında çok ciddi ekonomik bir kurum olduğu, gerek Türkiye’nin gerekse üyelerinin ekonomisine çok ciddi faydalar sağlayacak hizmetleri kendisine görev edindiği bir dönem olarak ortaya koyabiliriz.”¹⁹⁰

Ali Bayramoğlu döneminde MÜSİAD, İslami kimliğini çağrıştıracak herhangi bir unsurla dikkat çekmemeyi istemiş olacak ki, rutin olarak düzenlediği Cuma toplantılarını 1999 yılında Perşembe gününe almış ve “Perşembe Toplantıları” adını vermişti.¹⁹¹ Muhtemelen MÜSİAD’ın bu hamlesi Cuma gününün taşıdığı İslami tonu kırma amacını taşımaktaydı.

Yine Bayramoğlu Başkanlığı’nda alınan bir başka karar ise kamuoyunda “yeşil sermaye” ithamlarına sebebiyet veren “İslami holding” kavramının kullanılmasına getirilen yasaktı. Bu kararın alındığı toplantıda, çok ortaklı şirketlerin bundan böyle yürütecekleri reklam ve tanıtım çalışmalarında kutsal ve sembolik değerleri kullanmaktan kaçınması, bunun yerine ticari ve ekonomik materyalleri kullanmaya özen göstermesi gerektiğine ilişkin bir karar da bulunmaktaydı. MÜSİAD Başkanı Ali Bayramoğlu, bu kararlara ilişkin denetimin bizzat MÜSİAD yönetimi ve uzmanlardan oluşan bir kadro ile yapılacağını ifade etmişti. MÜSİAD, alınan kararlara uymayan veya uyarıların gereğini yerine getirmeyen şirketlerden kendisine üye olanları ise, dernek üyeliğinden çıkaracak ve konu hakkında kamuoyunu bilgilendirecekti.¹⁹²

MÜSİAD ve MAZLUMDER’in 28 Şubat sürecinde geliştirdiği bütün bu manevralar 28 Şubat’ın getirdiği “iç düşman korkusunu” bertaraf edebilme uğrunaydı. Ancak Türkiye’de yaşanan bu gerilimli süreci henüz atlatamadan uluslararası düzeyde bir başka sorunla karşı karşıya kaldı. 11 Eylül’den sonra İslam ile terörizm ve şiddetin bir arada kullanılması her iki derneğin de tepkisine neden oldu. Ancak MÜSİAD ve MAZLUMDER bu algıyı aşabilmek için farklı yollara başvurdu. MÜSİAD 11

¹⁹⁰ “MÜSİAD Yeni Genel Başkanı Ali Bayramoğlu’nun İlk Sözleri: Bizim İşimiz Ekonomi”, **MÜSİAD Bülten**, s.33 (Nisan-Haziran 1999): 11.

¹⁹¹ “Anadolu Girişimciliğinin Sürekli Eğitim Merkezi”, **MÜSİAD 15. Yıl**, (İstanbul: MÜSİAD Yayınları, 2005), 33.

¹⁹² “Din Tüccarlığına Son”, **Milliyet Gazetesi**, 8 Mart 2000, 9.

Eylül'ün Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda avantaj yarattığına dikkat çekti. Ayrıca İslam ve terörizmi bağdaştıran anlayışın yıkılması için Batı'nın gözünde İslam dünyasının yanlış imajını aşmak gerektiğini vurguladı. MAZLUMDER ise Batı'ya tamamen cephe aldı.

5.3. İslam ve Terörizm

28 Şubat sürecinde MAZLUMDER, gerek yaşanan olumsuz gelişmeleri uluslararası arenada “teşhir etme” politikasından gerekse uluslararası mercileri bir çözüm yolu olarak görmesinden dolayı “Batı” ile arasına koyduğu keskin sınırları kaldırabilme sinyalini vermişti. Ancak 11 Eylül 2001’de ABD İkiz Kuleleri’ne gerçekleşen saldırıyla Batı, MAZLUMDER’in insan hakları alanındaki beklentilerine cevap verememişti:

“... Müslüman kimliğine karşı girişilen bu linç hareketi, sadece ABD ile sınırlı kalmamış, tüm Avrupa ’11 Eylül Sendromu’na tutulmuş, Batı’nın insan hakları anlayışı İkiz kuleler altında kalmıştır.

Yazılı metinlerin ve uluslararası kuruluşlara ait söylemlerin, birer retorikten ibaret kaldığı bu dönemde; BM, UUNİCEF, NATO, Cenevre Sözleşmesi, İnsan Hakları Beyannamesi ve insan haklarına ait diğer bütün evrensel metinler, ABD ve Avrupa’nın gözünü bulayan öfke selinde boğulmuştur.”¹⁹³

11 Eylül süreci ile birlikte, MAZLUMDER Müslümanlar üzerinde büyük bir baskı oluştuğunu, korku eksenli bir tepkinin bütün Batı ülkelerinde hissedilir hale geldiğini ifadelerinde sıklıkla belirtmişti. 11 Eylül saldırıları sonrasında medyada Müslümanlar hakkında potansiyel tehdit nitelemesinde bulunduğu ve bunun dünya üzerinde Müslüman ve İslam algısını yanlış şekillendirerek Müslümanların kamuoyunda yanlış lanse esildiğini dile getirmişti. Bu süreçte başörtüsü konusunda sıkıntılar yaşandığını, “İslam’a ve kutsallarına karşı fiili olarak sövmenin terörist bir topluluğa karşı bir duruş gibi saygı gördüğünü” savunmuş ve bunu Danimarka’da bir gazetede yayınlanan karikatürle örneklemişti.¹⁹⁴

¹⁹³ Kuruluşundan Bugüne Hak ve Özgürlük Mücadelesinde MAZLUMDER, MAZLUMDER İstanbul Şubesi, Tarihsiz, 12.

¹⁹⁴ İkiz Kulelerden Emperyalizmin Ağındaki Dünyaya Bakış, MAZLUMDER İstanbul Şubesi, Tarihsiz, 10.

MAZLUMDER'e göre karikatür krizi 11 Eylül sonrasında ortaya konan tutum ve yargılamaların zirve noktasını oluşturmaktaydı ve bu durum Müslüman halkları “şiddet sever” gösterme çabasının bir ürünüydü:

“Danimarka Jyllands Posten Gazetesi 1,5 milyarlık İslam aleminin peygamberi Hz. Muhammed'i tasvir eden çirkin karikatürler çiziyor ve Müslüman toplumlar arasında büyük bir öfke seline sebep oluyordu. Ardından da Müslümanları “şiddet sever” göstermek için, yapılan kimi gösterileri kullanıyorlardı. Derken birçok Avrupa ülkesi, ifade özgürlüğü gerekçesi ile aynı karikatürü yayımlama kararı alıyor ve kutsal inançlara saygı ve inanç özgürlüğü kavramları pervasızca çiğneniyordu. Karikatürize olan aslında Batı'nın suretiydi.”¹⁹⁵

Bu süreçle birlikte MAZLUMDER, Batı'nın insan hakları alanında gittikçe olumsuz bir imaj sergilediğine ve Müslümanlara yönelik ayrımcı politikalar izlediğine dikkat çekmişti. Bu yüzden MAZLUMDER özellikle Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanların sorunlarını kapsamlı bir şekilde ele almaya başlamıştı. Gerek sözlü gerek yazılı olarak Müslümanları rencide ettiğini düşündükleri kesimi protesto gösterileri, basın açıklamaları ve uluslararası yazışmalarla kınamıştı.¹⁹⁶ Bu gelişmeler, MAZLUMDER'in Müslümanları mazlum kategorisine sokarken Batı'yı ise doğal olarak zalim ilan etmesine neden olmuştur. Özetle MAZLUMDER İslam ve şiddetin bir arada sergilenmesinden duyduğu rahatsızlığı her defasında dile getirmiş, bu durum bir yandan Batı ile arasındaki mesafeyi sürekli korumasına sebep olurken, diğer yandan MAZLUMDER'i özellikle Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanların sorunlarına eğilmeye yöneltmişti.

5.3.1. “Fırsatlar” Cephesinden 11 Eylül

MAZLUMDER gibi MÜSİAD'a göre de, Müslüman toplumlar dünyanın gündem maddesini istenilmeyen bir şekilde doldurmaktaydı; Müslüman kimlik korkunç ve insanları o dinin mensuplarına karşı soğutan kavramlarla özdeşleştirilmekteydi. İslam kasıtlı bir şekilde yanlış tanıtılmaktaydı. MÜSİAD 3. Genel Başkanı Ömer Bolat'ın ifadesiyle:

“... İnsanlık suçu olarak kınadığımız 11 Eylül 2001 saldırısı ile beraber, arkasındaki gücü ve kaynağı belirsiz bir terörizm ve fanatizm olgusunun İslam dünyasına eklenmeye çalışılması tehlikesi ile de karşı karşıya gelinmiştir. Terör miti, İslamın ve insanlık anlayışımızın asla kabul edemeyeceği ve açıkça kınadığımız bir şekilde, masum insanları, kadınları ve çocukları

¹⁹⁵ age, 14.

¹⁹⁶ age, 15.

dahi hedef alarak, adeta İslam dünyasına karşı bir medeniyetler çatışması başlatmak isteyenlerin ekmeğine yağ sürecektir şekilde davranmaktadır.

İslam dünyası bu oyunu bozmak zorundadır. Haklı bağımsızlık direnişleri, terör kavramı ile boğulmak istenmektedir. **Özgürlükçü demokratik sistemin ve anlayışın yerine, temel hakların ve hürriyetlerin sınırlandırıldığı ve güvenlik ihtiyacının paranoyaya dönüştürüldüğü bir sistem ve anlayış ikame edilmeye çalışılmaktadır.** Fundamentalizm, entegrizm, terörizm ve medeniyetler çatışması, Batı patentli kavramlardır. Dolayısıyla bizim medeniyetimizle bu kavramların bir ilgisi yoktur ve olamaz”¹⁹⁷

Ancak bir taraftan da 11 Eylül’ün yarattığı fırsat ortamından bahsedilmekte ve süreçle birlikte dışlanan Arap sermayesini Türkiye’ye çekmek gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Dönemin Genel Başkanı Ali Bayramoğlu’nun ifadesiyle:

“Türkiye’nin bu yeni dönemde yapması gereken şey, ortaya çıkan konjonktürel unsurları da değerlendirerek, başta komşularımızla ilişkilerimiz olmak üzere bölgesel ekonomik birlikleri aktif hale getirmektir. Bu dönemde yapılması gereken diğer şey, bilhassa Batı’dan dışlanan Arap ve petrodorlar sermayesine karşı hazırlıklı olmak, hem finansal, hem ticari, hem de endüstriyel atılımlarla bu sermayenin Türkiye’ye gelmesini garanti altına almaktır. Biz MÜSİAD olarak 11 Eylül olaylarından sonra bu fırsatların var olduğunu söyledik ancak bu uygulamalar bir-iki niyetli şahsi çaba dışında hükümet politikası haline getirilemedi. Umarız ki 59. Hükümet, bu konuda daha başarılı uygulamalar gerçekleştirebilir.”¹⁹⁸

11 Eylül, sadece Arap sermayesini Türkiye’ye çekme hususunda “fırsat” yaratmamıştı. Ömer Bolat’a göre 11 Eylül’de yaşananlar aynı zamanda Türkiye’nin AB üyeliği yolunda da “avantaja” dönüşmüştü:

“... özellikle 11 Eylül hadisesinden sonra güvenlik eksenli bir bakış açısıyla Türkiye’nin AB açısından, İslam dünyası ile Batı arasında oluşan kutuplaşma ve çatışma riskini bertaraf etmek için adeta bir tür ‘tampon bölge’ konumuna yükselerek, itibarı artmış oldu. Bu çerçevede 11 Eylül hadisesinden önce Müslümanlığımız AB’ye tam üye olmak için en önemli engel iken, bu dönemde Müslümanlığımız AB’ye üyelik konusunda avantaja dönüşmüştür.”¹⁹⁹

Bu kerte AB üyesi olan bir Türkiye projesi İslam ülkeleri ile Batı ülkelerinin diyalogunu kolaylaştıracaktı. Dolayısıyla Ömer Bolat’a göre AB üyeliği dünya barışına daha iyi hizmet etme yollarını açan yeni ve orijinal bir yapılanma olarak

¹⁹⁷ Ömer Bolat, **Medeniyet İdeali Konuşmalar-Söyleşiler**, (İstanbul: Küre Yayınları, 2007), 44-45.

¹⁹⁸ Ali Bayramoğlu, “Önsöz”, **Türkiye Ekonomisi 2003**, (MÜSİAD Araştırma Raporları -40, 2003), 23.

¹⁹⁹ Ömer Bolat, **Medeniyet İdeali Konuşmalar-Söyleşiler**, (İstanbul: Küre Yayınları, 2007), 23.

görülmelidir. Yani AB üyeliği Türkiye'ye dünya barışını sağlama misyonunu yüklemekteydi.²⁰⁰

Ömer Bolat Batı'daki İslam karşıtı tutumların hayırlı etkisinin olduğunu da vurgulamaktaydı. Ülke içi yatırımlar ve komşu İslam ülkelerine yapılan yatırımların ön plâna çıkması Batı'daki İslam karşıtı tutumun hayırlı bir sonucuydu.²⁰¹ Bu tutumun bir başka hayırlı sonucu ise, karikatür krizi ile birlikte ortaya çıkmıştı. Bolat'a göre, karikatür krizi dini daha iyi anlamaya vesile olmuştu:

“Bizim inancımızda ‘sizin şer gördüğünüz şeyde hayır, hayır gördüğünüz şeyde şer olabilir’ deniyor. Gerçekten son yıllarda sistematik ve organize bir şekilde batılı çevrelerde yüce dinimiz İslam’a ve sonunda sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed’e kadar varan hakaret ve saldırılara şahit olundu. Ama bu şerler hayra vesile de oldu. Müslümanların uyanışına ve Peygamberimize sahip çıkılışına, onun örnek hayatını anlamaya vesile oldu. Tüm dünyada doğuda-batıda Kuran-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in hayatı ile ilgili kitaplar kapış kapış alınıyor.”²⁰²

Ayrıca Bolat'a göre, Peygambere ve dine yönelik hakaretler karşısında Müslümanların yapması gereken şey aşırı tepkilerden kaçınmak olmalıydı. Çözüm, “medeniyetimizin köklerine tutunarak, inancımızın yüceliğini bilgi ve eğitim ile buluşturup geliştirerek, kendimizi yenileyerek, iyi organize olarak rekabette ve ekonomide gelişmişlik ligine çıkarak” cevap vermekte yatmaktaydı.²⁰³

MÜSİAD için İslam ve terörizmi bağdaştıran algıyı kırabilmek, Müslümanlığı olumlu bir imaj altında tanıtmaktan geçiyordu. Bu da Kurucu Başkan Erol Yazar'a göre çok seyahat etmek ve yabancı dile sahip olmakla mümkün olabilirdi.

Peygamber döneminden verdiği örneklerle görüşünü sunan Erol Yazar'a göre sahabenin yüzde sekseninin kendi yaşadıkları şehirlerin dışında ölmesi bir mesajı içinde barındırıyordu:

“Yerinde oturma dünyaya açıl. Sahabenin bir kısmının kabirleri Çin’de, bir kısmının İsviçre’de, bir kısmının da Fas’ta olduğunu hatırlarsak o günkü ulaşım araçlarının da kapasitelerini düşünürsek, demek ki, o günün bilinen dünyasında basılmadık yer bırakılmamışlar. Buradan çıkarıyoruz ki, Müslüman toplumları çok gezen toplumlar olmalı. Yerinde oturan toplumlar olmamalı. ‘Seyahat ediniz sıhhat bulunuz’ hadisiyle, Resulullah’ın

²⁰⁰ age, 83.

²⁰¹ age, 200.

²⁰² age, 161-162.

²⁰³ age, 148.

bizi seyahate teşvik etmesinin maksadı ve mânâsı burada sembolik olarak anlatılmaktadır. Bunu yapma imkânı bulacak en önemli kesimlerden biri de işadamlarıdır. Çünkü bugün belirli bir kısıtlı kesimin seyahat imkânları iktisadi sebeplerden dolayı daha zor. Zaten sahabenin yüzde 80'inin de seyahat etmelerinin maksadı, çoğunun tüccar olmasıdır. Demek ki biz, Müslüman olarak çok seyahat eden ve İslam'ın güzelliklerini de kendi üzerimizde taşıyarak gezen insanlar olmamız lâzım. Eğer bizler dünyaya güzel ahlâkı iyi temsil edebilirsek ve çok seyahat edebilirsek, ne kadar çok insan güzel modelle karşılaşır o zaman kasıtlı yanlış bilgidен, dezenformasyondan etkilenmez.”²⁰⁴

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere, Müslüman işadamlarına dünyayı gezmek ve İslam'ı en iyi şekilde temsil ederek tanıtma vazifesi düşmekteydi. Tabii bunun için yabancı dili bilmek de bir gerekliliktir: “Dil bilmediğiniz zaman bunu yapamazsınız. Müslüman toplumların tek dinli ama çok dil'li olması lâzım. Müslüman işadamlarının dil yönü de zayıf. Ticaret yapacak kadar dil değil, kendini ifade edecek seviyede dil sahibi olması gerekiyor.”²⁰⁵

İslam dinini en iyi şekilde temsil edecek olan işadamlarının vazifeleri bunlarla sınırlı tutulmamakta; gidilen ülkede her kesimden insanla iletişim kurabilmek de İslam'ın gerektirdiği bir vazife olarak tanımlanmaktaydı.²⁰⁶ Böylece İslam dinini iyi bir şekilde temsil edebilir ve bunu geniş kesimlere aktarabilirdi.

İslam'ın iyi temsil edilmesi noktasında Müslüman işadamına düşen bir başka görev ise dürüst olması idi. Müslümanların ticarete güvenilir kişiler olması aynı zamanda onlarla iş ilişkilerinin geliştirilmesi için bir neden oluşturmaktaydı:

“... mümin demek, elinden ve dilinden başkalarının zarar görmediği kişidir. Bir tacir de böyle olmalı. Müslüman tacirin sıfatı bu olması gerekiyorsa, o zaman bu sıfatın gereğini mutlaka yerine getirmesi, işinde dürüst, güvenilir ve emin kişi olmalıdır.

Bunu nasıl yapacak, anlaşmasını yaptığında, düzgün yapacak ve karşısındakine sadakat gösterecek. Böylece, Müslüman insanlarla ticaret yapmak geçmişte nasıl önem kazandıysa, şimdi de öyle kazanmalı. Düşünün ki dünyada şöyle bir imaj olsa; ‘Müslüman tacir mi, bunlar verdiği sözden dönmezler, onlarla ticaret yapın. Falanca tacirlerle ticaret yapmayın çünkü onlar sözlerinde durmuyorlar!’ Meselâ dünyada bir ülkeyi böyle anıyorlar, ismini söylemeyeyim. Falan ülkede çok mal üretiliyor ama onlar verdikleri sözlere sadakat göstermiyor diyorlar. Şimdi bir bakıyorsunuz, o fiyat ucuz diye, o sözüne sadakat göstermeyen adamların ülkesine

²⁰⁴ Erol Yazar, “İslam Âlemi, Dünyanın En Büyük İktisadi Gücü Olabilir”, **Çerçeve Dergisi**, s.48 (Ekim 2008): 39.

²⁰⁵ **age**, 39.

²⁰⁶ **age**, 39.

doğru ticaret dönüyor. Sonra ise orta ve uzun vadede kim kazanıyor? İnsanlar, verdiği sözü, kalite ve hizmet standartlarını yerine getiren insanları tercih ediyor. Çünkü üç kâğıdın fiyatı olmaz.”²⁰⁷

MÜSİAD, seyahat etme, yabancı dil öğrenme, mümkün olduğunca çok insana ulaşip tanışma ve ticaretinde dürüst olma vazifelerini Müslüman işadamaına yükleyerek İslam’ın en iyi şekilde temsil edileceğini ummaktaydı. Görüldüğü üzere İslam ve terörün bir arada kullanılmaması için en büyük görev işadamlarına düşmekteydi.

MAZLUMDER ise İslam’ı şiddetle özdeşleştiren yaklaşıma tepkisini Batı’yla arasındaki mesafeyi derinleştirerek cevap vermiş ve sorunun kaynağı olarak Batı ülkeleri ve ABD’yi örnek göstermişti.

MÜSİAD ve MAZLUMDER her ne kadar farklı alanlardaki örgütlenmeleri temsil etse de hem kuruluş gerekçeleri hem de referansları açısından benzerlik göstermekteydiler. Ayrıca her iki dernek de kuruluşları sırasındaki mevcut hükümete muhalif bir tutum sergilemekteydi.

MAZLUMDER ve MÜSİAD 28 Şubat sürecinde İslami kimliğinden dolayı 28 Şubat’ta odak noktası haline gelmişlerdi ve bu süreçte yaşadıkları baskı ve hak ihlallerinden uğradıkları mağduriyeti dile getirmişlerdi. Türkiye’de yaşadıkları mağduriyetlerden dolayı kimi zaman “teşhir politikası” güderek kimi zaman hakkını savunacakları bir merci olarak Batı ile olan karışıklığı aşmaya başlamışlardı. Ancak 11 Eylül bu süreci MAZLUMDER için tersine çevirmişti. 11 Eylül olayından sonra MAZLUMDER Batı’yı İslam ve terörizmi özdeşleştiren anlayışın mimarı olarak görmüş, ve bu durum Batı’ya yönelik muhalif tutumunu kuvvetlendirmişti. MÜSİAD da İslam ve terörizmin bir arada kullanılmasından rahatsızlık duymaktaydı; ancak çözüm olarak MAZLUMDER’den farklı bir yol deneme girişiminde bulunmuştu: İslam imajını Müslüman işadamaı vasıtasıyla en iyi şekilde temsil etmek ve böylece var olan yanlış imajı kırabilmek. Dolayısıyla Müslüman işadamaı olabildiğince titiz davranmalı ve İslam dini üzerinde oluşan yanlış algılamaları kırarak hem ülkesini hem de dinini –dolayısıyla kendisini de- olumsuz bir imajın içinden çıkarabilmeliydi.

²⁰⁷ age, 40.

5.4. AKP İktidarı (2002 ve 2007 Dönemi)

MÜSİAD ve MAZLUMDER'in internet siteleri iki derneğin iktidarla ilişkisine yönelik bir ipucu vermektedir. MÜSİAD'ın internet sitesinde, hemen hemen her fotoğrafta AKP kadrosu yer almaktadır. Gerek bizzat Başbakan, gerek bakan veya milletvekilleri MÜSİAD'ın toplantılarında, açılışlarında ya da açılış konuşmalarında, fuarlarında, iftar buluşmalarında önemli bir yer kaplamaktadır. Ancak MAZLUMDER'in internet sitesi incelenildiği takdirde MÜSİAD için geçerli olan durumun tam tersini görebilmek mümkün. MAZLUMDER'in sitesinde iktidar ile derneğin bir arada bulunduğu bir kare yakalamak neredeyse imkânsız.

Bu genel gözlem detaylandırılıp AKP'nin kurucu kadrosu incelendiği zaman ise beş ismin MÜSİAD üyesi olduğu görülmektedir.²⁰⁸ Bunun yanında kurucu listede iki TUSİAD üyesinin adı geçmektedir. MÜSİAD, 2002 seçimlerinde AKP'den parlamentoya yirmiye yakın milletvekili göndermiş; dönemin MÜSİAD Genel Başkanı Ali Bayramoğlu da iş dünyası ve örgütlerin sıkıntılarını bilen kişilerin mecliste olmasından ötürü bu sayıyı güzel bir gelişme olarak yorumlamıştır.²⁰⁹

RP'nin 1994 yerel seçimlerde yükselişiyle birlikte MÜSİAD'a üye akını başlamış ve dernek, bunun için çeşitli tedbirleri devreye sokmuştu. Bayramoğlu'na göre, AKP iktidarıyla birlikte aşırı bir üye talebi yaşanmamıştı; ancak dernek gelen talepleri de elemeye çalışmıştı.²¹⁰ MÜSİAD nasıl ki Refah Partisi'nin yerel seçimlerdeki yükselişiyle RP-MÜSİAD ilişkisinden yararlanmak isteyen üyeleri engellemek amacıyla üye alımını durdurduysa, muhtemelen AKP ile MÜSİAD ilişkisinden yararlanmak için derneğe üye taleplerinin olacağını tahmin etmiş ve bu talepleri elemeye çalışmıştı. Zira AKP'nin iktidara gelişiyle birlikte, Ali Bayramoğlu'nun, MÜSİAD yöneticilerine “hayırlı olsun” dileklerini bildirenleri eleştirmesi bu yüzdendi:

“Bize hayırlı olsun diyenlere ben diyorum ki ‘biz bir sivil toplum örgütüyüz. Bu yüzden AKP iktidar oldu diye bize neden hayırlı olsun diyorsunuz.’ Elbette üyelerimizin büyük bölümü

²⁰⁸ İbrahim Çağlar, Erdal Öner, Murat Yalçıntaş, Muammer Kakı, İbrahim Reyhan Özal. Kurucu liste için bkz: “İşte Kurucu Listesi”, 15.08.2001, <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2001/agustos/15/p5.html>;

“Kurucu Üyeler”, <http://www.akparti.org.tr/site/yonetim/kurucu-uyeler> [4.11.2012].

²⁰⁹ 800 Üye Tasfiye Edildi”, **Milliyet Gazetesi**, 17 Kasım 2002, 9.

²¹⁰ “AKP'nin Ampulünü Önce Biz Yaktık”, **Milliyet Gazetesi**, 4 Nisan 2004, 7.

AKP'lidir ancak bu bizim siyasi partilerle ilişkilerimizi objektif şartlarda yürütmemiz gereğini asla değiştirmez.”²¹¹

MÜSİAD Ekonomi Danışmanı Mustafa Özel, AKP iktidarı ile MÜSİAD'ın iftar kalabalığı arasında bağlantı kurduğu yazısının bir bölümünde derneğin düzenlediği iftarların 1997'ye kadar çok kalabalık olduğunu, 1997'den sonra epey seyrekleştiğini; ancak AKP iktidarı ile birlikte kalabalığın yeniden artmaya başladığını dile getirmekteydi.²¹² Bu açıklama hem 28 Şubat sürecinde MÜSİAD ile yolunu ayıran ya da dernekle birlikte anılmaktan çekinen işadamlarının varlığına işaret etmekte, hem de derneğin yeniden canlanışını AKP iktidarı ile bağdaştırmaktaydı.

Bayramoğlu ise MÜSİAD ile AKP arasındaki ilişkiyi şu şekilde tarif etmekteydi:

“Üst düzey yönetimdeki birçok arkadaşla daha yakın, daha dostane temasımız var. Onlarla bugün tanışmadık, beş, on, onbeş yıl önce tanıştık. Ekonomik konularda ortak noktalarımız var. Ama MÜSİAD bir sivil toplum kuruluşu ve her dönemde doğrudan yana, partiler üstü kimlik ortaya koydu. Mesela şu anda hiç kimse bir ekonomik plan ortaya koymazken, biz hükümete ekonomik programımızı sunduk”²¹³

MÜSİAD'a göre “AKP'nin ampulünü yakan” da bizzat dernekti. MÜSİAD ikinci Genel Başkanı Ali Bayramoğlu'na göre, AKP MÜSİAD'ın ekonomi raporlarından “ciddi derecede” yararlanmış, hükümet programlarına yönelik plânlar belirlenirken bu raporlar ışık tutmuştu.²¹⁴

MAZLUMDER cephesine bakıldığında ise İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar'ın AKP iktidarını değerlendirdiği bir röportajında, 2002 AKP hükümeti ile birlikte, derneğin kendi içerisinde birikim edinen kişilerle muhatap olabilecekleri fırsatının oluştuğuna dikkat çektiği görülmekte:

“2002 yılından itibaren, AK Parti iktidarından itibaren adım adım bir sınav önüne geldi MAZLUMDER'in. AKP'nin iktidarıyla beraber sözümüzü arkadaşımıza, dün yönetim

²¹¹ “AKP'ye Yağcılık İçin Geleni MÜSİAD'a Almam”, 15.11. 2002, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/Show New.aspx?id=107681> [4.11.2012].

²¹² Mustafa Özel, “MÜSAD Ve Türkiye'de Girişimcilik”, 17.04.2005, <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2005/Nisan/17/mozel.html> [4.11.2012].

²¹³ Ali Bayramoğlu röportajı için bkz: Neşe Düzel, “Din Topyekündür, Ekonomiye İçerir”, 09.12.2002, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=653823&CategoryID=7> [8.12.2012].

²¹⁴ “AKP'ye Yağcılık İçin Geleni MÜSİAD'a Almam”, 15.11. 2002, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/Show New.aspx?id=10768> [8.11.2012].

kurulumuzda olana söyleme vakti geldi. Yalçın Akdoğan, Ömer Çelik, Akif Beki daha birçok isim... Bu insanların MAZLUMDER'den epeyce bir birikimleri oldu. MAZLUMDER insan yetiştirdi.”²¹⁵

Ayrıca Sarıyaşar bir başka röportajında AKP'nin kuruluş yıllarında “kendisini topluma deklare eden, oldukça özgürlükçü, toplumun sorunları konusunda çözücü bir perspektifinin olduğunu” ancak daha sonra bu perspektiften uzaklaşmaya başladığını belirtmişti.²¹⁶ (Bu husus bir sonraki başlık altında tartışılacak.)

Bu durumda, AKP iktidarının ilk yılları için hem MAZLUMDER'in hem de MÜSİAD'ın AKP'ye yönelik olumlu bir tavır sergilediği görülmektedir. MÜSİAD parti bünyesinde kendi işadamlarının temsilini gerçekleştirmiş, MAZLUMDER de kendi yetiştirdiği kadroların AKP'de yer almasından ötürü taleplerini iletebileceği bir mercii olarak görmüştü AKP'yi. Bunun yanında, AKP kadrosu da her iki dernek gibi İslami kesimi temsil ediyordu. Ve yine iki derneğin 28 Şubat sürecinde karşılaştığı sorunlarla bizzat AKP'yi kuran kadrolar da yüzleşmişti. Refah Partisi kapatılmış, Tayyip Erdoğan okuduğu şirden dolayı hapse mahkûm edilmişti. Bu yüzden iktidardayken de içinden geldiği kesimin sorunlarını anlayabilir ve çözüm üretme çabasında olabilirdi. Ayrıca başbakanın eşinin başörtülü olması da başörtüsü mağduriyeti yaşayan kesimin sorunlarının çözümü için hükümetin çaba göstereceğine dair bir işaret olarak yorumlanmaktaydı. Dolayısıyla AKP iktidarının hem MÜSİAD hem de MAZLUMDER için umut vaat etmesi beklenen bir durumdu. Bu noktada, MÜSİAD ve MAZLUMDER AKP tabanın iki farklı alandaki ayağını oluşturmaktaydı denilebilir.

MÜSİAD ikinci Başkanı Ali Bayramoğlu'nun ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Kasım 2002'de sandıktan AKP'nin çıkması istenilen ve umutları yeşerten bir sonuçtu:

“Son üç yıldır sürekli kriz ortamı içerisinde bulunan ülkemiz, 2001 yılında tarihin en önemli ekonomik küçülmelerinden birini yaşadı. Ancak, ülkenin, ekonomik, sosyal ve siyasal problemlerini çözebilmesi için gerekli olan güçlü, istikrarlı, sorunların üzerine kararlılıkla gidecek bir hükümetin tesisi arzusuyla gerçekleştirilen, 3 Kasım 2002 seçimleri akabinde

²¹⁵“Cüneyt Sarıyaşar İle Sohbetimizden Notlar”, 11.11.2012, <http://www.emekveadalet.org/arsivler/6504> [11.11.2012].

²¹⁶“Evrensel Gazetesi'nden Cüneyt Sarıyaşar İle Röportaj: Devlet Erkinin Salt Ergenekon'u Yok”, 10.12.2012, <http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basinda-mazlumder/10/evrensel-gazetesinden-cuneyt-sariyasar-ile-roportaj-devlet-erkinin-salt-ergenekonu-yok/9549> [10.12.2012].

istenilen sonucun elde edilmesi nedeniyle, önceleri tamamıyla tükenmiş olan umutlar yeniden yeşerdi.”²¹⁷

Ancak AKP iktidarının özellikle ilk dönemi MÜSİAD’ın ekonomi alanındaki beklentilerini karşılayamamış ve MÜSİAD bu duruma yönelik hoşnutsuzluğunu sürekli dile getirmişti. MÜSİAD’ın IMF ile sürdürülen ekonomi programının gereği olarak uygulanan sıkı para politikasından vazgeçilmesi önerisine rağmen AKP ekonomi programı, TÜSİAD’ın da istediği gibi, IMF ile mutabakat içinde sürdürülmeye dayanıyordu.²¹⁸

Bu doğrultuda MÜSİAD, AKP’nin görevde olduğu ilk yıllarda hükümetin ekonomik performansına yönelik eleştirel bir tutum sergilemekteydi. Dernek, hükümetin mali istikrar, enflasyonun kontrol altına alınması ve kriz sonrası dönemde reel ekonominin düzelmesi açısından hükümetin belli bir başarı düzeyine ulaştığını kabul etmekteydi. Ancak bu düzelleme sürecinde kısa vadeli sermaye girişlerine olan bağımlılık ve ödemeler dengesi açısından ötürü karşılaşılabilecek sorunlara işaret etmekte ve iyileşme sürecinin dengesizliğine vurgu yapmaktaydı.²¹⁹

MÜSİAD her ne kadar ekonomi alanında yaşanan gelişmelere yönelik eleştirilerini dile getirse de, AKP iktidarı öncesinde olduğu gibi hükümete yönelik siyasi muhalefet söz konusu olamamış, AKP siyaset ve dış politika alanlarında olumlu değerlendirilmişti:

“Türkiye rahmetli Özal sonrasında kaydettiği değişim ve reform heyecanını, 3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra siyaset ve dış politika alanlarında oldukça etkili biçimde, ekonomi alanında ise kısmen bir kez daha yaşamaya başlamıştır. Bu değişim rüzgârının sürdürülmesi, kazanımların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Uzun zamandan sonra bir hükümet, adeta devletin halkı terbiye etmek üzere eli sopalı bekçisi hüviyetinden çıkarak, hem kendisi halkın yanında pozisyon almış, hem de devlet denen mekanizmanın ‘halk için’ var olduğunu bir kez daha bize hatırlatmıştır.”²²⁰

MÜSİAD siyasi alanda başarılı bulduğu hükümete kendi içerisinden kadro sağlaması da derneğin parti ile olan bağlarını güçlendirmekteydi. 2007 seçimlerinde MÜSİAD

²¹⁷ Ali Bayramoğlu, “Önsöz”, **Türkiye Ekonomisi 2003**, (İstanbul: MÜSİAD Araştırma Raporları 40, 2003) 4.

²¹⁸ AKP, Ekonomide MÜSİAD Yerine TÜSİAD’a Uydu, 26.11.2002, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=111795> [8.12.2012].

²¹⁹ Ziya Öniş, “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Ekonomi-Politigi”, **Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**, haz. Hakan Yavuz, çev. Ali Yıldız, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010): 274.

²²⁰ Ömer Bolat, “Önsöz”, **Türkiye Ekonomisi 2004**, (İstanbul: MÜSİAD Araştırma Raporları 45, 2004): 7.

İkinci Başkanı Ali Bayramoğlu AKP Rize milletvekili olarak meclisteki yerini almıştı. MAZLUMDER'in şu anki Genel Başkanı da 2002 seçimlerinde AKP'den Adıyaman Milletvekili olarak meclise girmişti; eşi Fatma Bostan Ünal da AKP'nin kurucu kadrosu içerisinde yer almaktaydı. Yine MAZLUMDER'in ikinci Genel Başkanı M. İhsan Arslan da 22. ve 23. dönemde Diyarbakır Milletvekili olarak mecliste bulunmakta ve AKP'nin Siyasi ve Hukuk İşleri Başkan Yardımcılığı'nı yapmaktaydı. Bu da MÜSİAD ve MAZLUMDER'in AKP'nin kadro işlevini gördüğüne işaret etmektedir.

MAZLUMDER'in AKP için zaman zaman bir kadro işlevi görmesine rağmen MAZLUMDER'in AKP iktidarı döneminde hazırladığı raporlar Türkiye'de insan hakları ihlallerinin devam ettiğini göstermekteydi. MAZLUMDER'in hazırlamış olduğu raporlarda insan hakları alanında yaşanan gelişmelerde durgunluk ve bazı alanlarda geriye gidiş yaşandığı belirtilmişti. İnsan hakları alanında tutarlı ve plânlı adımlar atılmamış, bunun yanında kalıcı yapısal reformlar gerçekleştirilememişti. Özellikle başörtüsü sorununun çözüme kavuşturulamaması gerek protestolarla gerekse basın açıklamalarıyla ifade edilen tepkilere yol açmıştı.

5.5. AKP İktidarının Son Dönemi (2011 Sonrası)

5.5.1. AKP ve MAZLUMDER

Özellikle 2011 seçimleri sonrasında MAZLUMDER ve AKP arasında gerilimli bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir. MAZLUMDER İstanbul Şube Başkanı'nın AKP iktidarının ilk yılları için demokratik nitelik taşıdığı ancak iktidarının son dönemi için bu tespitin geçerli olmadığı yönündeki ifadeleri yukarıdaki satırlarda belirtildi. İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar AKP iktidarının son dönemindeki çizgisini şu şekilde yorumlamakta:

“AK Parti'nin yönelimindeki kaymaları, matematik siyasetle ilgili adımlar olarak gözlemliyorum. Çünkü matematik siyasetle bakıldığında özellikle milliyetçi oyların çok ciddi tutar bir rakam oluşturduğu, bunun AK Parti'nin yüzde 50'lik baremini aşağı çekmemesi açısından önemli olduğunu ve bir şekilde muhafaza edildiğini düşünüyoruz. Böyle bir

matematik siyaset, AK Parti'nin vicdanlı ve insan haklarına dayalı siyasetinin önüne geçiyor. Şahsi olarak benim okumam böyle.”²²¹

Buradaki matematik siyaseti AKP'nin kamuoyundaki araştırmalarına bağlanmakta ve partinin ciddi şekilde hazırlanmış anketlere göre hareket ettiği belirtilmektedir. Yani AKP, oy potansiyelini olumsuz etkileyecek herhangi bir yönelimden kaçınmaktadır. Özellikle Kürt sorununu öncelikli meselelerinden biri haline getirmiş bir dernek için partinin milliyetçi söylemleri MAZLUMDER'in AKP'ye muhalif bir çizgide konumlanmasına sebep olmaktadır.

AKP'nin milliyetçi reflekslerini gösteren unsurlardan biri Hrant Dink cinayeti olarak değerlendirilmektedir. MAZLUMDER Genel Başkanı Ahmet Faruk Ünsal'a göre, Hrant Dink ile ilgili bütün yargı sürecinde hükümetin milliyetçi-devletçi bir tavır takınması, gerçeğin ortaya çıkmasının önlendiğini ve yargı vesayetinin sürdüğünü göstermektedir. Delillerin toplanmasında ve organize ilişkilerin açığa çıkarılmasında hükümetin istekli olmadığını belirten Ünsal, delil ve adaletin ortaya çıkmasında bürokratin yeterince çalışmadığını vurgulamakta ve bu durumdan hükümeti sorumlu tutmaktadır. Bu davadan tatmin edici bir sonuç alınamamasına gerekçe olarak “AKP'nin devletleşmesi” gösterilmektedir:

“Çünkü devletli olmaya başladılar. Bakın... Bürokrasi, kendini hancı, siyasetçiyi ise yolcu gibi görür. ‘Devlette asıl olan biziz, siz ise geçicisiniz’ der siyasetçiye. Eğer siyasetçi olarak siz de devlete sahip olmak istiyorsanız, ‘ben yabancı değilim. Aslında ben de sizdenim ve dolayısıyla sizi yönetiyorum’ yaklaşımı içine girersiniz. Böyle bir aynılaşma ve benzeşme yaşarsınız.”²²²

Bu devletleşme süreci AKP iktidarının ilk dönemleri için geçerli olmamaktadır. 2002 ve 2007 dönemleriyle kıyaslandığında hükümetin demokratik taleplere olan duyarlılığında azalmaya dikkat çeken Ünsal, başörtüsü sorununun hâlâ çözülemediğini; Kürt meselesinde yasa veya yönetmeliklerde yapılacak uygulamalarda bile adım atılmadığını ifade ederek bu durumun AKP'nin bürokrasi ile karşılıklı dönüşümüne bir örnek olduğunu söylemlerinde dile getirmektedir.²²³

²²¹ “Evrensel Gazetesi’nden Cüneyt Sarıyaşar İle Röportaj: Devlet Erkinin Salt Ergenekon’u Yok”, 10.12.2012, <http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basinda-mazlumder/10/evrensel-gazetesinden-cuneyt-sariyasar-ile-roportaj-devlet-erkinin-salt-ergenekonu-yok/9549> [10.12.2012].

²²²“ Röportaj: A. Faruk Ünsal”, 23.01.2012, <http://mazlumder.org/yayinlar/detay/makaleler/8/roportaj-a-faruk-unsal/1063>, [10.12.2012].

²²³ age.

MAZLUMDER'in önem verdiği konuların başında gelen üniversitede başörtüsü sorununun çözümü, dernek tarafından tatmin edici bulunmamış ve kısmi çözüm olarak nitelendirilmiştir. Kuran derslerinde kız öğrencilerin başörtüsü takmalarının serbest bırakılması ve stajyer öğretmenlerin başörtüsü yasağının kaldırılması MAZLUMDER'e göre olumlu gelişmelerdir. Bu gelişmelere rağmen normal ortaokul ve liselerde Kuran dersi dışındaki derslerde ve kamuda görev alan personelde başörtü yasağının devam etmesi MAZLUMDER için çözümü kısmileştirmektedir.²²⁴ Bu çözümün kısmi kabul edilmesi MAZLUMDER'in "başörtüsüne sınırsız ama'sız özgürlük"²²⁵ olarak nitelendirdiği talebinden kaynaklanmaktadır. MAZLUMDER, başörtüsü sorununun çözümünü sadece üniversitelerle sınırlandırmamakta, çalışma hayatında ve öğrenim hayatının tüm kademelerinde başörtüsünün serbestleşmesi gerektiğini sıklıkla vurgulamaktadır. MAZLUMDER'e göre kısmi olan bu çözüm, derneğin protesto ve olumsuz eleştirilerine hedef olmaktadır.

Başörtüsünün yanı sıra Kürt sorunu, MAZLUMDER'in AKP'ye yönelik muhalif tutumunun en önemli parçasını oluşturmaktadır. Kürt sorununa güvenlik odaklı yaklaşılması AKP'nin özellikle son seçimden sonra izlediği politikanın bir parçasıdır. Uludere'de yaşanan olayda otuz dört kişinin hayatını kaybetmesi, Ünsal'a göre, hükümetin Kürt sorununa güvenlikçi yaklaşımının bir ürünüdür:

"Aslında Uludere, siyasi iktidarın Kürt meselesine güvenlikçi yaklaşımının kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıktı.

Uludere'de olmaz da başka bir yerde olurdu. 34 kişi ölmez de 10 kişi, 50 kişi ölürdü. Çünkü hükümet, özellikle son seçimden sonra Kürt meselesine çok güvenlik odaklı olarak yaklaşmaya başladı. Hükümetin, meseleyi, sahada askerî olarak bitirme saplantısı o kadar büyüdü ki! Meseleye bu şekilde yaklaşan bir siyasal organın Uludere gibi sonuç doğuracak işler yapması her zaman mümkün."²²⁶

²²⁴ MAZLUMDER Kayseri Şube Başkan Vekili'nin açıklaması için bkz: "Dini Hayatta Devlet Düzenlemesi Olamaz", 20.12.2012, <http://kayseri.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/dini-hayatta-devlet-duzenlemesi-olamaz/9586> [20.12.2012].

²²⁵ MAZLUMDER Genel Merkez tarafından yapılan basın açıklaması: "Başörtüsüne Sınırsız, Ama'sız Özgürlük!", 29.11.2012, <http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/basortusune-sinirsiz-amasiz-ozgurluk/9528> [29.11.2012].

²²⁶ "Röportaj: A. Faruk Ünsal", 23.01.2012, <http://mazlumder.org/yayinlar/detay/makaleler/8/roportaj-a-faruk-unsal/1063> [10.12.2012].

Ünsal'a göre AKP'nin Kürt sorununa çözüm temelli yaklaşmamasının en büyük sebebi partinin ordu ile beraber yaşamanın bir yolunu bulmasından kaynaklanmaktadır:

“AK Parti hükümeti ve ordu beraber yaşamanın yolunu buldular. Bir sembiyoz oluşturdular. Laiklik, türban, imam-hatip, katsayı gibi konularda ordu eskisi gibi sert ve katı bir tutum içinde değil. Siyasal iktidara doğrudan cephe alma tutumu da artık bitti ordunun. Yargıda hâlâ bir direnme söz konusu olsa da en azından ordunun, siyasi iktidara cepheden karşı duruş hali bitti. Sonuçta bürokrasi ve siyasi iktidar bir rekabet halinden bir sembiyoz haline yani birlikte yaşama aşamasına geçtiler. Kürt meselesinde ise siyasi iktidar ve ordu artık biraz fikir birliği içinde davranıyorlar.”²²⁷

Ünsal'ın AKP ve ordu ile birlikte yaşamanın yolu olarak ifade ettiği hükümet ve ordu ortaklığı AKP'nin ordudaki lâikleri tasfiyesinden ileri gelmektedir. MAZLUMDER'in, 1990'lardan AKP iktidarının son dönemine kadar, sıklıkla üzerinde durduğu ve mazlum kategorisinde tanımladığı “ordudan atılan dindarlara”²²⁸ yönelik şikâyetlerin artık gündemde yer almaması AKP hükümetinin orduyu lâiklerden tasfiyesinin bir işareti olarak yorumlanabilir. Lâik orduya yönelik çekinceler ortadan kalktıkça başörtüsü sorununa yönelik çözüm arayışları, MAZLUMDER'in ifadesiyle, “kısmi” de olsa gündeme gelmeye başladı.

AKP hükümeti, iktidarının ilk dönemlerinde tabanın başörtüsü konusundaki taleplerinin farkındaydı. Taban da, kendileri gibi aynı mağduriyeti yaşadıklarını düşündüğü AKP kadrosunun başörtüsü sorunun çözümü için adım atacağından emindi. Ancak hükümetin var olan laiklik ve İslam kutuplaşmasında laik kesime yönelik çekincelerinin olduğu aşikârdı. Bu yüzden AKP çözüm için elverişli ortamın oluşmasını sağlamayı tercih ederken partinin tabanı da beklemeyi tercih etti. Bunu yaparken kendisi de laik kesimle kutuplaşmama adına radikal İslami söylemlerini dile getirmekten çekindi; hatta Milli Görüş ile bağdaştırılmamak adına Milli Görüş gömleğini çıkardıkları yönünde ifadeler kullanıldı.

AKP hükümetinin son dönemini “ordu ile beraber yaşamanın yolunu bulduğu” gerekçesi ile eleştiren Ahmet Faruk Ünsal'ın, 2002 yılında AKP'den Adıyaman milletvekili olarak mecliste yer alması görüşlerinin parti içerisinde yer bulduğunu

²²⁷ age.

²²⁸ İ. Şadi Carsancaklı, “Yaş'zedeler Üzerine”, **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.8 (Temmuz 1997): 3-4; “Darbe Teşebbüsçüleri Acilen Sivil Yargı Önüne Çıkartılmalıdır”, 31.10.2009, http://eski.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=7443 [02.02.2013].

gösteriyordu. Yine iki dönem boyunca AKP milletvekili olan İhsan Arslan'ın da fikirleri özellikle Kürt sorunu konusunda önemli bir yere sahipti. Ancak AKP iktidarının son döneminde bu iki ismin parti listesinde yer almaması ve MAZLUMDER'in özellikle bu son dönem içerisinde AKP'ye muhalif bir çizgide konumlanması hükümet ile derneğin giderek uzaklaşmasına yol açmaktaydı.

Bu uzaklaşma sadece MAZLUMDER'in hükümete muhalif çizgisinden dolayı olmamış, aynı zamanda parti içinden de derneğe yönelik eleştiriler gelmişti. AKP milletvekilliği öncesinde MAZLUMDER yöneticiliği yapmış olan TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Ayhan Sefer Üstün, kendi yöneticiliği sonrasındaki dönem için "MAZLUMDER sonradan savruldu, etkinliği kayboldu"²²⁹ şeklinde ifade kullanmıştı. MAZLUMDER de Üstün'ün bu ifadeleri üzerine kendisine gönderdiği mektupta, dernek ile ilgili düşüncelerinin iktidarı paylaşmakta olan siyasetçi kimliğinden ve derneğe yeterli ilgiyi göstermemesinden kaynaklandığını belirtmiştir:

"... MAZLUMDER'in "savrulma" yaşadığı düşüncenizin, iktidarı denetleyen sivil toplum kimliği ile iktidarı paylaşmakta olan siyasetçi kimliğiniz arasındaki evrilmenin mahsulü olduğu düşüncesindeyiz. Yaptığımız bütün çalışmaları ve raporları başta şahsınıza ve üyelerinize eksiksiz ulaştırma gayretimize rağmen yoğunluktan kaynaklı olarak MAZLUMDER'i uzun zamandır takip edemediğiniz kanaatine vardık."²³⁰

Üstün'ün bu ifadesi, muhtemelen MAZLUMDER'in kuruluş yıllarına nazaran insan hakları alanına salt İslami perspektiften yaklaşımını terk etmiş olmasından kaynaklanmaktadır. MAZLUMDER bugün Kürt sorununa sadece dini kaygılarla yaklaşmamakta etnik temelli çözüm arayışına girişmektedir. Ancak etnik temelli bir hak arayışını gündeme getirdikçe kendisine yönelen "Kürtçü, PKK'lı" gibi yaklaşımların hedefi olmakta ve İslami kesimin dahi tepkisini üzerine çekmektedir. MAZLUMDER'in olaylı iftar yemeği bu duruma bir örnek oluşturmaktadır.²³¹

²²⁹ "Milyarlarca Terör Tazminatı Ödendi Uludere Alınca mı Kötü Olacak", 12.02.2002, <http://www.hurriyet.com.tr/pazar/19898837.asp> [10.12.2012].

²³⁰ "MAZLUMDER'den TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanı Ayhan Sefer Üstün'e Gönderilen Mektup", 17.02.2012, <http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/mazlumderden-tbmm-insan-haklarini-inceleme-komisyonu-baskani-ayhan-sefer-ustune-gonderilen-mektup/8749> [10.12.2012].

²³¹ MAZLUMDER'in 9 Ağustos 2012'de "Adalet İçin İftar Vakti" eyleminde derneğin dövizinde kullanılan Kürdistan ismine karşılık bir grup Türk bayrağı açıp tekbir getirerek tepki göstermiş ve MAZLUMDER üyeleri saldırıya uğramıştı: "Roboski İçin Adalet Yürüyüşüne Saldırı", 10.08.2012, <http://bianet.org/bianet/bianet/140248-roboski-icin-adalet-yurusune-saldiri> [10.08.2012].

AKP hükümetinin son dönemi, Kürt meselesi ve başörtüsü sorunun yanı sıra, MAZLUMDER tarafından ifade ve örgütlenme özgürlüğünün zedelenmesi açısından da büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Tutuklanan akademisyenler ve gazetecilerle birlikte muhalif kesimlerin sindirilme çabası gözden kaçmamıştır: “AKP hükümetinin üçüncü döneminde demokrasiye, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne olan özlem her geçen gün daha da artmakta toplumda muhalif tüm kesimler gözaltına alınma ve tutuklanma sırasını bekler hale gelmektedir.”²³²

MAZLUMDER’e göre, özellikle KCK operasyonları ile ötekileştirilen muhalif kesimler “koordinasyon içinde, tartışılmış, kararlaştırılmış, plânlanmış bir şekilde operasyona, baskına uğramakta en temel haklar ile bunları talep edenler yargı hükümet işbirliği ile baskıya maruz kalmaktadır.”²³³ AKP hükümetinin son dönemine yönelik bu eleştiri, bir dönem İslami kesime uygulanan baskı ve hak ihlallerinin günümüzde iktidar aracılığı ile muhalif kesime uygulanmakta olduğuna dikkat çekmektedir:

“Bir zamanlar yargıdan ve kolluk kuvvetleri eliyle İslami kesime yapılan operasyonlardan mağduriyet ve mazlumiyet edebiyatıyla iktidarlığa kadar varan bir kesimin şimdi aynı kuvvetleri kullanarak vatandaş, seçilmiş, akademisyen, avukat, yazar ve gazeteci demeden kendisine muhalif herkesi terörle mücadele adı altında demokrasilerde vazgeçilmez bir ilke olan kuvvetler ayrılığını da hiçe sayarak sindirmeye çalışmasını ve oluşturmak istenilen korku imparatorluğu uygulamalarını bir insan hakları kurumu olarak ibretle izlemekteyiz. Geline süreçte bu operasyonların legal bir silah gibi kullanılmasını en temel hakların kullanımı açısından geleceğe dair kaygılarla karşılamaktayız.”²³⁴

1990’larla kıyaslanan hükümete yönelik bir diğer eleştirinin odağına Uludere’de 34 kişinin öldürülmesi ile sonuçlanan olay yerleştirilmiştir. Aralarında MAZLUMDER’in de bulunduğu birçok STK’nın ortak basın açıklamasında Uludere’de yaşanan olay 1990’lardaki faili meçhul cinayetlerle kıyaslanmakta ve Kürt sorununa hükümetin şiddet politikasında ısrarının bir göstergesini oluşturmaktadır:

“1990’lı yıllardaki bireysel faili meçhul cinayetlerin yerini aleni cinayetler ve toplu kıyımlar almıştır. Bu olay son dönemlerde kimi hükümet çevrelerinin toplumun tamamını bir suçlu

²³² MAZLUMDER Diyarbakır Şubesi tarafından yapılan açıklama: “Yargı İle Kolluk Kuvvetleri İktidarın Elinde Bir Silaha Dönüşüyor”, 21.12.2011, <http://diyarbakir.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/yargi-ile-kolluk-kuvvetleri-iktidar-in-elinde-bir-silaha-donusuyor/2018> [21.12.2012].

²³³ age.

²³⁴ age.

olarak gösteren yaklaşımlarından bağımsız olarak değerlendirilemez. İçişleri Bakanının tüyler ürperten demecinden hemen sonra bu olayın yaşanması, hükümetin şiddet politikalarında ısrarını göstermektedir. Bu olay, Kürt Meselesini bir asayiş meselesi olarak gören hastalıklı yaklaşımın kaçınılmaz bir sonucudur.”²³⁵

2012 yılında 29 Ekim kutlamalarına izin verilmemesi de MAZLUMDER Genel Başkanı Ahmet Faruk Ünsal’a göre, mazlum kategorisinde tanımlanan kesimin artık değiştiğinin işaretiydi. 1990’lar için mazlum ve dışlanmış kategorisi içinde yer alan İslami kesimin yerine artık Kemalistler mazlum kategorisine girmiştir.²³⁶

Bu durum MAZLUMDER’in 90’ların başında var olan ve özellikle 28 Şubat sürecinde artan şikâyetlerinin AKP iktidarı dönemi için de geçerli olduğunu göstermektedir. Ancak bu kez dışlanan ve mağdur olarak İslami kesime değil; lâiklere işaret edilmektedir. Ayrıca günümüzde MAZLUMDER’in Hilfu’l Fudul’a atıf yapması da hem mazlum ve dışlanan kesimi hâlâ temsil ettiğinin hem de derneğin kendisini bu kategori içerisinde tanımladığının göstergesidir. Oysa MÜSİAD’ın kuruluş yılları için atıfta bulunduğu Hilfu’l Fudul’a günümüzde başvurulmamaktadır. Dernek sadece kuruluş yıllarında Hilfu’l Fudul yapılanmasından ilham aldığını dile getirmektedir. MÜSİAD aslında bu yapılanmayı referans gösterirken küçük ve orta ölçekli işletmelerin eşitsiz rekabet koşullarında yarışıyor olmasına dikkat çekmekteydi. Günümüzde ise kuruluş yıllarında sıklıkla üzerinde durduğu küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaşadığı sıkıntılar ya da hükümetle bağlantı kuramama gibi sorunlar MÜSİAD’ın söylemlerinde yer bulmamaktadır. Bu da MÜSİAD’ın kendisini artık “dışlanmış” ve çeperde yer alan bir STK olarak konumlandırmadığını açık bir şekilde göstermektedir.

5.5.2. AKP ve MÜSİAD

MÜSİAD’ın kuruluş yıllarında ve 28 Şubat süreci ile birlikte sık sık dile getirdiği şikâyetlerden biri devlet tarafından ayrımcılığa uğradıklarına ilişkindi. AKP iktidarı ile birlikte MÜSİAD’ın bu yöndeki şikâyetlerinin de artık gündemde yer almadığını

²³⁵ “Uludere 715 STK Açıklaması”, 09.01.2012, <http://diyarbakir.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/uludere-715-stk-aciklamasi/1967> [09.01.2012].

²³⁶ Ahmet Faruk Ünsal röportajı için, bkz. Hazal Özvarış, “Kemalistler de 29 Ekim’in Ardından Mazlum Kategorisine Girdi...”, 04.11.2012, <http://t24.com.tr/haber/kemalistler-de-29-ekimin-ardindan-mazlum-kategorisine-girdi/216673> [04.11.2012].

gözlemleyebilmek mümkün. ²³⁷ Bunun yanında küçük ve orta ölçekli işletmelerin önünde engel teşkil eden bir aygıt olarak tanımlanan bürokrasi de MÜSİAD'ın sıkıntı çektiği konuların başında gelmekteydi. ²³⁸ Erol Yazar'a göre, ülkenin kalkınması ve sosyal refahın artmasında yegâne ümit olan işadamları ve sanayiciler çeşitli bürokrasi meseleleri sebebiyle müteşebbis ruhunu kaybetmekte, yatırımlar gecikmekte, mevcut yatırımlar durmakta ve bu yapısıyla bürokrasi acil aşılması gereken büyük bir problemi oluşturmaktaydı. ²³⁹

Gerek araştırma raporlarında gerekse MÜSİAD'ın söylemlerinde önemle yer alan bürokrasi sorunu AKP iktidarı ile birlikte etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu durum bir taraftan AKP hükümeti sürecinde bürokrasinin MÜSİAD'ın gelişimi önünde engel teşkil eden rolünü artık üstlenmediğini göstermekte ve hatta MAZLUMDER'in "AKP hükümeti ve bürokrasinin birbirini karşılıklı dönüştürdüğü" iddiasına da kapı aralamaktadır. Bir diğer taraftan ise, MÜSİAD bünyesindeki işletmelerin "küçük ve orta" ölçekli olarak nitelendirilemeyeceğinin bir işaretidir. Çünkü dernek bürokratik sorunları özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin karşılaştığı bir sorun olarak tanımlamakta ve bu yüzden sıklıkla bürokratik meselelere dikkat çekmekteydi.

Bunun yanında, MÜSİAD her ne kadar AKP iktidarının ilk yıllarında ekonomiye ilişkin eleştirel tutum sergilemişse de bu tutum AKP'nin son iktidar döneminde yerini olumlu bir havaya bırakmıştır. MÜSİAD, 2011 ve 2012 yıllarına ait ekonomi değerlendirilmelerinde ve anketlerinde olumlu gelişmelere dikkat çekmiştir. Türkiye'nin sekiz çeyrektir durmadan büyüdüğüne, gelişmiş ülkelerden açık ara önde

²³⁷ Hatta artık şikâyetler artık MÜSİAD tarafından değil de, TÜSİAD tarafından dile getirilmekte. Örneğin TÜSİAD üyelerinin gerçekleştirdiği bir toplantıda dönemin Genel Başkanı Arzuhan Yalçındağ, Doğan grubuna yönelik haksız vergi cezaları üzerinde durmuş, bu konuda söz alan dernek üyesi Ali Koç ise "TÜSİAD olarak etkimizi kaybediyoruz. Gerektiğinde yumruğumuzu masaya vurmamız lazım. TÜSİAD'ın yönetim tarzını doğru bulmuyorum. MÜSİAD'dan bile daha güçsüz algılanmaya başladık. Onlar daha çok dikkate alınıyor." ifadesini kullanmıştı. Bkz. "TÜSİAD Toplantısında Fırtına Koptu!", 02.10.2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=957230&CategoryID=80> [11.10.2012].

²³⁸ "Bürokraside Değişen Bir şey Yok", **Çerçeve Dergisi**, s.2 (Ekim/Kasım 1992): 55-56; **Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Bürokrasi**, (MÜSİAD Yayınları, Tarihsiz), http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalariyayin/pdf/arastirma_raporlari_01.pdf [10.12.2011].

²³⁹ Erol Yazar, "MÜSİAD 2. Olağan Kongresi Açılış Konuşması", **Çerçeve Dergisi**, s.3 (Şubat 1993): 3-4.

olduğuna ve daha az işsizlik sorunu olduğuna dair tespitlerini raporlarında sunmuştur.²⁴⁰

Türkiye'nin ekonomi alanına dair olumlu tespitlerin yanında MÜSİAD, MAZLUMDER'in aksine, Türkiye'de demokratikleşme sürecinin AKP hükümeti ile birlikte kararlı bir şekilde ilerlediğine söylemlerinde yer vermiştir: “Demokratikleşme süreci, son AK Parti hükümetleri döneminde, özellikle AB'ye üyelik sürecinin de tetiklemiş olduğu reformlarla birlikte daha belirgin ve kararlı bir şekilde ilerlemiştir.”²⁴¹

MÜSİAD'ın siyasi iktidara yönelik memnuniyetinin tek taraflı olduğu söylenemez. MAZLUMDER'in AKP iktidarının kendi çalışmaları ve faaliyetleri ile ilgilenmediğine dair sitemlerine²⁴² MÜSİAD cephesinde rastlanılmamakta; Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç meclis çalışmalarında çoğu zaman MÜSİAD'ın yayınladığı rapor ve kitaplardan faydalandığını belirtmekte ve MÜSİAD'ın “eğilmeyen, bükülmeyen, daima dik duran, söylediklerinin ardında duran, dün söylediğini bugün inkâr etmeyen, çok ilkeli bir kurum olduğunu” dile getirmektedir. Arınç, MÜSİAD'ı özellikle insan hakları, yeni anayasa çalışmalarında, ülkenin tüm sorunlarında ve ülke insanının daha mutlu, daha huzurlu yaşıması için neler gerektiği konusunda yılmaz mücadele veren bir kurum olarak nitelendirmektedir.²⁴³ Ancak insan hakları alanında faaliyet gösteren MAZLUMDER için bu tür nitelemelere rastlanılmamaktadır.

AKP'nin MÜSİAD'ı ülke sorunlarına yaklaşımını önemsemesi ve derneğin çalışmalarından faydalanmasına rağmen yine ekonomik bir örgütlenme olan

²⁴⁰ “2011 Ekonomi Değerlendirmesi MÜSİAD”, <http://www.musiad.org.tr/img/pp.pdf> [12.11.2012]; E-Bülten MÜSİAD, Ocak 2012,

<http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/ocake-bulten.pdf> [12.11.2012].

²⁴¹ “İleri Bir Ekonomi İçin Sivil Anayasa Şart”, 11.11.2010,

<http://www.ihha.com.tr/NewsDetail.aspx?nid=145863&cid=11> [20.12.2012].

²⁴² MAZLUMDER Başkanı Ahmet Faruk Ünsal'ın bir röportajında kendisine yöneltilen “Başbakan sizinle hiç temasta bulundu mu?” sorusuna verdiği sitemli cevap bu durumu açıklamaktadır:

“Hayır. Bazı yasalar çıkartılırken Meclis'e arkadaşlarımızı gönderip grup başkan vekilleriyle veya komisyon başkanlarıyla görüşüyoruz. Kürt açılımı **sürecinde Beşir Atalay** Bey'in yürüttüğü görüşme trafiğinde biz de vardık. Ama doğrudan Başbakan'la hiç olmadı. O süreçte Başbakan **Nihat Doğan**'la ve diğer sanatçılarla muhatap oldu, **Ajda Pekkan**'la veya **Hülya Avşar**'la sanat konuları dışında görüşüyorlar ama biz kurulduğumuz günden beri uğraştığımız konularla ilgili henüz o lütfâ eremedik. Bu sitemse, evet, bu sitemi iletmiş olalım.”

Bkz. Ahmet Faruk Ünsal röportajı için bkz: Hazal Özvarış, “Kemalistler de 29 Ekim'in Ardından Mazlum Kategorisine Girdi...”, 04.11.2012, <http://t24.com.tr/haber/kemalistler-de-29-ekimin-ardindan-mazlum-kategorisine-girdi/216673> [4.11.2012].

²⁴³ “Bülent Arınç EBBÖ Ödöl Törenine Katıldı”, 14.03.2012, <http://www.musiad.org.tr/detayHaber.aspx?id=1201> [14.03.2012].

TÜSİAD ülke gündemine dair bir eleştiri sunduğunda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın tepkisine maruz kalabilmektedir. Uludure'de yaşanan olaylardan sonra TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner'in "Vatandaş, Uludere 'de ne olduğunu anlamak, Afyon'daki patlamanın arka planını, sebeplerini öğrenmek, bunların sorumlularını bilmek ister" yönünde açıklamasına Erdoğan, "Öğrenmek hakkımızdır falan. Kimin hakkı nedir, nereye kadardır? Onun ölçüsünü Ümit Boyner belirlemeyecek. O, işine baksın."²⁴⁴ şeklinde cevap vermiştir. Öyle görünüyor ki, AKP hükümeti MÜSİAD dışındaki yorum ve beklentilere cevap vermeyi tercih etmemektedir. Kaldı ki MÜSİAD da hükümete yönelik eleştirel ve sorgulayıcı bir tavırla yaklaşmamaktadır.

MÜSİAD ve MAZLUMDER AKP'nin iktidara gelişini her ne kadar umut vaat edici bulmuş olsa da, zamanla MAZLUMDER ve AKP arasında bir yol ayrımı oluşmuş ve bu ayrım özellikle AKP iktidarının hâkimiyetini arttırdığı dönemde giderek keskinleşmiştir. MAZLUMDER'in rapor ve çalışmalarına hükümet ilgisiz kalmakta, derneğin 90'larda dile getirdiği şikâyetler bugün hala geçerliliğini korumakta ve MAZLUMDER kendisini hala mağdur kesim içerisinde tanımlamaktadır. Bu sorunun kaynağını ise başörtüsü sorunundaki "kısmi çözüm", Kürt sorununa AKP'nin uyguladığı güvenlikçi yaklaşım politikaları ve muhalif kesime tahammülsüzlük oluşturmaktadır. Ayrıca MAZLUMDER'e göre AKP hâkimiyetini arttırdıkça devleti eleştirerek yola çıkan iktidar olma özelliğini kaybetmiş "devletli" hale gelmiştir.

Buna karşın AKP MÜSİAD'ın demokratik ve ekonomik beklentilerine cevap vermiş, derneğin talep ve önerilerine ilgiyle yaklaşmıştır ve böylece AKP'nin sermayedar kesimle aralarında kurduğu karşılıklı memnuniyeti pekiştirmiştir. Bu da AKP'nin ekonomik gelişim ile demokratik taleplerin karşılanmasını paralel tuttuğu anlayışını MÜSİAD'ın paylaştığını göstermektedir.²⁴⁵

²⁴⁴ "Erdoğan: Ümit Boyner İşine Baksın", 17.09.2012, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1100622&CateCatego=78> [17.09.2012].

²⁴⁵ "Milli gelir 500 dolar ise demokrasiniz de o kadar. Milli geliriniz 10 bin dolar ise demokrasiniz de o kadar. Bu her gün aynı denklem içinde doğru sonuç veren bir şeydir. Geçmişteki hayatımıza bakın, şimdiki hayatımıza bakın. Siyasi istikrar ekonomik istikrarı getirdi. Birinin bozulması öbürünü de etkiler. Aynen siyam ikizleri gibi ayrılmaz parça bunlar. Ayıralım dersiniz maalesef ikisi de zarar görür." Bkz. Bülent Arıncı'nın konuşması için, bkz. "Bülent Arıncı EBBÖ Ödül Törenine Katıldı", 14.03.2012, <http://www.musiad.org.tr/detayHaber.aspx?id=1201> [14.03.2012].

6. SONUÇ

1990'lar siyasal İslam'ın yükselişi ile şekillenirken lâiklik ve İslamcılık kutuplaşmasının da had safhada olduğu bir dönemi teşkil etmişti. Refah Partisi'nin 1994 yılındaki yerel seçimlerde ve 1995 yılındaki genel seçimlerde büyük bir ilerleme kaydetmesiyle birlikte kendisine yakın sermaye kesimi olan MÜSİAD, yükselişe geçen bir ivmeye kavuştuğuna ifadelerinde sık sık yer vermeye başlamıştı. Hatta MÜSİAD'ın RP'nin iktidar tecrübesine kadar olan dönemde sürekli siyasi ve ekonomik yönden olumsuz bir tablo çizmesine karşın bu tablo Refahyol koalisyonu ile birlikte olumlu yaklaşım izledi. RP, MÜSİAD'ın kaynak paketi ve bürokrat atama önerilerine, ekonomiye yönelik yorumlarına başvurmayı ihmal etmedi. Böylelikle MÜSİAD Erbakan'ın "akıl hocası" olarak gündeme gelmeye başladı. Katıldığı yurtdışı gezilerinde ise MÜSİAD ekibi -Refahyol koalisyonu öncesinin tam tersine- büyük bir ilgi gördü ve bu gezilere eşlik eden kesimin çoğunluğunu oluşturdu. Ve 1990 yılında iktidara muhalif bir çizgide kurulan MÜSİAD'ın bu özelliği RP iktidarıyla birlikte kaybolmaya başladı.

Yine İslami cephede yer alan bir dernek olarak MAZLUMDER de MÜSİAD gibi iktidara muhalif bir çizgide konumlanmıştı. Ancak MAZLUMDER RP iktidarı döneminde yükselişe geçen MÜSİAD'la benzerlik gösterecek bir çizgi yakalayamadı. Tam tersine RP kadrosu ile MAZLUMDER arasında bir mesafe söz konusuydu. Bu mesafe MAZLUMDER'in kuruluşu sırasında kendisini belli etmişti. MAZLUMDER'in İslami kimliğe yönelik vurgusundan dolayı Recai Kutan'ın başkanlığında, ANAP ve DYP'den milletvekillerinin de bulunduğu THHD (Temel Hak ve Hürriyetler Derneği) bünyesinde faaliyet göstermesi beklenmekteydi; Ancak MAZLUMDER'e göre THHD İslami hassasiyeti olan, zulme ve mazluma bu hassasiyetle yaklaşan bir yapılanma çıkaramamıştı ve bu yüzden ayrı bir örgütlenmeye ihtiyaç vardı. Bu durum elbette MAZUMDER'in RP'ye tamamen cephe aldığı anlamına gelmemektedir. Tabii olarak İslami hassasiyetleri olan bir derneğin İslamcı bir partiden beklentileri olabilirdi. Ancak RP'nin yükseliş

döneminde MÜSİAD'ın da yükselişe geçtiği, ve RP ile yakın ilişki kurduğu aşikârken, MAZLUMDER'de böyle bir tabloyla karşılaşılması bu iyi diyalogun MAZLUMDER ve RP ilişkisinde kurulamadığını göstermektedir. Her iki derneğin İslami çizgide konumlanıyor olmasına rağmen bu tablo RP'nin İslami sermayeyle kurduğu bağı insan hakları alanında faaliyet gösteren İslami dernekle kuramadığının bir işaretidir.

Ancak bu bağ RP'nin Adil düzen söylemindeki ısrarıyla birlikte kopmaya başladı. MÜSİAD, RP'nin Adil Düzen fikrini ve İslam dinarı gibi projelerini gerçek dışı bulduğunu ifade ederek RP'ye karşı çıktı. Bunun üzerine 1998 yılında Refah Partisi MÜSİAD'ı tasfiye amacıyla Anadolu aslanları olarak nitelediği ASKON'un kuruluşunu teşvik etti ve bu adım MÜSİAD ve RP ilişkisinin bozulmasındaki önemli bir basamağı oluşturdu.

MÜSİAD'ın Refah Partisi ile arasına koyduğu mesafe söylemlerine de yansımış ve MÜSİAD yetkilileri Refah Partisi'nin kendileri için diğer partilerden bir farkı olmadığını vurgulama ihtiyacı duymuştu. Bu durumda derneğin Adil Düzen söylemine olumsuz yaklaşımı kadar 28 Şubat sürecinde yaşanan gelişmelerin de payı büyüktü. Bu süreçle birlikte kapanmanın eşiğine kadar gelen MÜSİAD RP ile ilişkilerinin daha çok dikkat çekmesine izin vermek istememiş olabilirdi.

MÜSİAD, 28 Şubat sürecinde sadece RP ile araya mesafe koyma yönünde bir önlem almadı. Bunun yanında çeşitli manevralar geliştirdi. Kuruluş itibarıyla hemen hemen her faaliyetinde dini argümanlardan beslenen MÜSİAD'ın 28 Şubat süreci ile birlikte bu tavrı kaybolmaya başladı.

28 Şubat sürecinde yaptığı konuşmadan dolayı hakkında hapis cezası gündemde olan Erol Yazar ise muhtemelen dernek için bir tehdit oluşturduğundan başkanlığı Ali Bayramoğlu'na devretti. Ali Bayramoğlu döneminde Çerçeve Dergisi'nde siyasi konular hakkındaki yorumlar en aza indirgendi ve dergi, ekonomik konulara ağırlık vererek bir araştırma raporu halini aldı.

MAZLUMDER de MÜSİAD'a benzer bir manevra geliştirdi ve dernek içerisinde İslami kimliğini arka plâna atma yönünde girişimler yaşandı. Bu girişim MAZLUMDER'i ikiye böldü. İslami alandaki insan hakları boşluğunu doldurmaya

aday bir örgütlenmenin tabana rağmen dini kimliğini ön plâna çıkarmama kararı alması 28 Şubat sürecinden en az hasarı görme yönünde attığı bir hamleydi.

28 Şubat süreci ile birlikte kuruluşları itibarıyla Batı'ya cephe almış olan MÜSİAD ve MAZLUMDER bu kez Batı ile arasına koyduğu mesafeyi aşma çabasına girdi. Hatta 1999 yılında MAZLUMDER 2. Genel Başkanı Yılmaz Ensaroğlu kendisiyle yapılan bir söyleşide meselenin insan haklarını Kuran'a dayandırmak veya İslami açıdan yeniden tanımlamak olmadığını belirtmiş, MAZLUMDER'in Batı'da oluşmuş ve uluslararası düzeyde tanımlanmış insan hakları tanımını açıkça benimseyeceğini ve bunların gelişmesine dönük tartışmalara katılacaklarını ifade etmişti.²⁴⁶

Ancak 11 Eylül olayı ile birlikte Batı konusunda MAZLUMDER ve MÜSİAD arasında bir ayrım yaşandı. MAZLUMDER kuruluşunda olduğu gibi Batı'ya karşı eleştirel tutumuna geri döndü ve Türkiye ile birlikte tüm dünyada Müslümanların yaşadığı hak ihlallerine yönelik vurgusunu artırarak Müslüman eşittir mazlum denkleminin dışına çıkmadı. MÜSİAD ise 11 Eylül 2001 sonrasında Avrupa Birliği yolunda gelişen dinamiklere dikkat çekti. 11 Eylül'ü bir "fırsat" olarak betimleyip bunu hem Arap sermayesini Türkiye'ye çekmek için bir avantaj olarak değerlendirdi, hem de AB üyeliğinin Türkiye'ye barışı sağlama misyonunu yükleyeceği kanaatine vardı. Bu durum ise AKP'nin "Batı'daki Müslüman ve İslamiyet imajını düzeltme için Müslüman dünyanın temsilcisi konumunda olmak istemesi"²⁴⁷ ve "Müslüman dünyanın sözcüsü olarak Türkiye'nin uluslararası statüsünü arttırmak için AB'yi kullanma eğilimi"²⁴⁸ ile benzerlik taşıdı.

MAZLUMDER ise her ne kadar 28 Şubat sürecinde Batı'ya yönelik mesafesini kaldırma sinyali vermiş olsa da, 11 Eylül'le birlikte bu mesafeyi tekrar korumaya başlamıştı. Yani MÜSİAD nasıl ki AKP'nin dış politika konusunda benzer eğilimleri taşıyorsa, MAZLUMDER de bir o kadar farklı bir yol izlemiş ve 11 Eylül sonrasında oluşan "fırsatları" değerlendirerek Müslüman imajını korumaya çalışmak yerine Batı'yı zalim ilan etmişti.

²⁴⁶ Yılmaz Ensaroğlu ile 06.05.1999 tarihinde yapılan söyleşi: Gottfried Plageman, "Türkiye'de İnsan Hakları Örgütleri: Farklı Kültürel Çevreler, Farklı Örgütler", **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 382.

²⁴⁷ Hakan Yavuz, **Erbakan'dan Erdoğan'a Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam**, çev. Leman Adalı (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011), 251.

²⁴⁸ Burhanettin Duran, "AKP ve Dönüşümün Aracı Olarak Politika", **Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**, haz. Hakan Yavuz, çev. Ali Yıldız, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 347.

MÜSİAD ile MAZLUMDER'in farklılıklarının görülmesini sağlayan etmen 11 Eylül olayıyla başlamış olsa da asıl kırılma noktası İslamcı siyasi partilerin iktidar deneyimi ile başlamış ve RP'den AKP iktidarına uzanan bir gelişme izlemiştir. MAZLUMDER ve MÜSİAD'ın 11 Eylül'le birlikte sergilediği farklılık öncesinde, iki derneğin de benzer referanslardan hareketle kuruluş dinamiklerinin olduğu ve belirli siyasal gelişmelerle birlikte benzer refleksleri gerçekleştirdiği görülecektir.

MÜSİAD ve MAZLUMDER'in benzer refleksler geliştirdiği diğer süreçler ise parti kapatmalarına ve referanduma aitti. İki dernek de hem Refah Partisi'nin kapatılmasında, hem de ilerleyen dönemlerde AKP'nin karşı karşıya kaldığı kapatma davasında demokratik bir yöntem benimsenmediğini açıkça dile getirmişlerdi²⁴⁹ ve bu durum AKP'nin "mazlum" olmasına yol açmıştı. Bunun yanında 2010 yılında gerçekleşen referanduma iki dernek de sürece destek verdiğini açıkça dile getirmişti.²⁵⁰

AKP iktidarının ilk yıllarında da iki dernek umutlu bir yaklaşım sergilemekteydi. Hem MÜSİAD hem de MAZLUMDER'e yakın isimler ya da dernek içerisinde görev almış kişiler AKP kadrosunda yerini almıştı. Bu durumun verdiği bir güven duygusu vardı. Aynı zamanda eşî başörtülü olan bir başbakan ve parti yetkililerinin olması başörtüsü, imam hatip meseleleri gibi konuların çözüme kavuşturulacağı inancını pekiştiriyordu. AKP'nin MÜSİAD ve MAZLUMDER gibi 28 Şubat sürecinden "mağdur" kesimi oluşturması da iki derneğin beklentilerine cevap vereceği izlenimini doğurmaktaydı. Ancak AKP lâik kesimden çekiniyordu ve henüz ordu ve bürokraside bu kesim etkiliydi. Kendisinden önce iktidar deneyimi yaşamış olan RP ile akıbetinin aynı olmasını istemezdi. Dolayısıyla attığı adımlar daha

²⁴⁹ "Müslüman Jöle De Sürer Ferrari Otomobile De Biner", **Milliyet Gazetesi**, 2 Aralık 1997, 9; "MAZLUMDER Genel Başkanı Yılmaz Ensaroğlu'nun AİHM'nin RP ile İlgili Kararı Üzerine Yaptığı Basın Toplantısı Metni", 01.08.2001, <http://sivas.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/aihm-sinin--refah-patisinin-kapatilmasi-hkbavvurusunun-reddi-karari/8574> [30.05.2013]; "MAZLUMDER'inde Aralarında Bulunduğu STK'lar AK Parti'nin Kapatılması Davası ile İlgili Basın Toplantısı Düzenlediler", 17.03.2008, <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/mazlumder%C2%B4inde-aralarinda-bulundugu-stk%C2%B4lar-ak-parti%C2%B4nin-kapatilmasi-davasi-ile-ilgili-basin-toplantisi-duzenlediler/1821> [30.05.2013]; "MÜSİAD: AKP'ye Kapatma Davası Geri Çekilmeli", **Milliyet Gazetesi**, 27.03.2008, <http://ekonomi.milliyet.com.tr/-/ekonomi/ekonomidetay/27.03.2008/510116/default.htm> [30.05.2013].

²⁵⁰ "MAZLUMDER, Referandum Kararını Açıkladı", **Yeni Şafak Gazetesi**, 30.08.2010, <http://yenisafak.com.tr/gundem-haber/mazlumder-referandum-kararini-acikladi-30.08.2010-276092> [30.05.2013]; "MÜSİAD, Referandum Sonuçlarını Değerlendirdi", 13.09.2010, <http://www.ihha.com.tr/musiad-referandum-sonuclarini-degerlendirdi-137349-haber> [30.05.2013].

temkinliydi. İnsan hakları ve demokrasi kavramlarını daha sık gündeme getirmekteydi. Bu açıdan temel hak ve özgürlükler alanında gelişmeler gösterildiğine yönelik bir izlenim mevcuttu MAZLUMDER’de. Ancak bu izlenim zamanla gücünü yitirmeye başladı.

Özellikle 2010 sonrasında MÜSİAD’ın iktidardan duyduğu memnuniyetin aksine MAZLUMDER’in AKP’ye yönelik muhalif tutumu dikkat çekici bir biçimde artmaya başladı. MAZLUMDER AKP’nin Kürt sorununa yönelik güvenlikçi yaklaşımdan duyduğu rahatsızlığı dile getirdi. Ve AKP’nin orduyla beraber yaşamanın yolunu bulduğuna dair eleştiriler yöneltti. Bunun yanında üniversitelerde başörtüsünün serbest olmasını “kısmi çözüm” olarak nitelendirdi ve her alanda başörtüsüne özgürlük istediğini eylem ve yazılı açıklamalarında dile getirdi. Kısacası MAZLUMDER kuruluş yıllarındaki gibi hala “mazlum” olarak kendini tanımlıyor ve hala Hilfu’l Fudul’a atıf yapıyor. Oysa MÜSİAD artık kendisini mağdur kategorisinde tanımlamıyor ve eskiden haksız rekabete maruz kaldığını düşündüğü ve gözettiği küçük/orta ölçekli işletmeciyeye de söylemlerinde yer vermiyor. Çünkü artık büyüyen sermayedarlara sahip bir MÜSİAD var. Belki de bu değişimlerin yarattığı olumlu etkiden dolayı derneğin AKP siyasetine yönelik bir eleştirisi mevcut değil. Sadece AKP iktidarının ilk dönemlerinde ekonomiye dair eleştirileri mevcuttu. Ancak her ne kadar bu eleştirileri dile getirse de hükümeti genel anlamda başarılı bulmaktaydı.

AKP iktidarına kadar olan süreçte MAZLUMDER ve MÜSİAD’ın belirli süreçlerde benzer refleksler gerçekleştirmesi ancak AKP hükümetinin özellikle son döneminde iki derneğin de iktidara yönelik bu kadar farklı bir yaklaşım sergilemesi sadece derneklerin aldığı tavırla alakalı değil. AKP de MAZLUMDER’den ziyade MÜSİAD’a daha yakın bir duruş sergilemekte ve MÜSİAD’ın talep ve beklentilerine cevap vermektedir. Beklentilerine yanıt alabilen MÜSİAD ise sadece AKP hükümetine yönelik memnuniyetini dile getirmektedir. Dolayısıyla MÜSİAD ve MAZLUMDER’in kuruluşunu oluşturan muhalif olma unsuru AKP iktidarıyla birlikte farklılaşmıştır. Bu açıdan AKP iktidarı çok önemli bir kırılma noktasını temsil etmektedir.

AKP’nin ilk dönemlerine nazaran özellikle son döneminde MAZLUMDER tarafından olumsuz eleştirilere hedef olması MAZLUMDER’in tabanıyla da alakalı bir

gelişmenin sonucudur. MAZLUMDER AKP iktidarının ilk yıllarında beklemeği tercih etti. İslami kesimlerin sorunlarına çözüm bulabileceğine; ancak bunun ordu ve bürokrasi engeline takılacağına inanıyordu. Nitekim AKP'nin 2007'de yaşadığı cumhurbaşkanlığı krizi, 2008'de karşı karşıya kaldığı kapatma davası hala AKP'yi mazlum ve mağdur bir kimliğe büründürüyordu. Ne zaman ki MAZLUMDER, AKP ve ordunun uyumlu bir yolda ilerlediğine inandı, o zaman eleştirilerini ve taleplerini dile getirmeye başladı. Çünkü artık orduyu dönüştürdüğüne inandığı bir iktidar vardı karşısında.

Ancak MAZLUMDER Kürt sorunu, başörtüsü meselesi, vicdani ret konusunda tatminkâr gelişmelerin olmadığını savunmakta ve içinde bulunduğumuz siyasal atmosferi 1990'larda yaşanan gerilimlerle kıyaslamaktadır. 1990'lar ile günümüzün farkını ise aktörlerin değişmesi noktasında değerlendirmektedir. MAZLUMDER, AKP'yi gerekçe göstererek, günümüzde artık Kemalistlerin “mazlum” kategorisine girdiğine dikkat çekmektedir.

Bu aktörlerin değişimine yönelik tespitten yola çıkılırsa AKP iktidarının özellikle son dönemi İslami kesime geçmişte kendisini mağdur hissettiren meselelere eğilmek olmuştur. Örneğin, 1990'larda İslami kesimin, doğal olarak MÜSİAD ve MAZLUMDER'in büyük tepki gösterdiği ve dindar kesime büyük bir tehdit olarak gördüğü sekiz yıllık kesintisiz eğitim AKP hükümetinin son döneminde 4+4+4 şeklinde formüle edilmiş ve hayata geçirilmiştir. Yani AKP iktidarı, lâik ordu ve bürokrasi engelini aştıktan sonra İslami kesimin –dolayısıyla MÜSİAD ve MAZLUMDER'in- kendisini mağdur hissettiği²⁵¹ imam hatiplerin kapatılması, başörtüsü yasağı, sekiz yıllık kesintisiz eğitim gibi konulara eğilmiş ve iktidara yönelik beklentileri karşılamaya çalışmıştır. Nitekim MAZLUMDER'in 1990'larda sıklıkla üzerinde durduğu ve mazlum kategorisinde tanımladığı “ordudan atılan dindarlara” yönelik şikâyetlerin artık gündemde yer almaması da AKP hükümetinin orduyu lâiklerden tasfiyesinin veya güçlerinin kırılmasının göstergesidir.

MAZLUMDER'in AKP'ye yönelik en önemli eleştirilerinden biri ise muhalif kesimin sindirilme çabasıdır. MAZLUMDER AKP'nin üçüncü döneminde insan hakları ve ifade özgürlüğüne özlem duyulduğunu dile getirmektedir. Akademisyen

²⁵¹ “Kesin-Dinsiz Eğitimden, Kesin-Dinsiz Hayata Geçiş”, **Selam Gazetesi**, 5 Ekim 1997, 3; “İnanca Baskılar artıyor”, **Selam Gazetesi**, 10 Ağustos 1997,3; “Mazlum Der İstanbul Şube Başkanı Çarsancaklı: Devlet Vatandaşından Korkuyor”, **Selam Gazetesi**, 7 Ağustos 1997, 3.

ve gazetecilerin tutuklanması ve muhalefetin sindirilme çabası da 1990’larda yaşanan atmosfere benzemektedir. Dolayısıyla özellikle 28 Şubat süreci ile birlikte İslami kesimde yaşanan “mağduriyet” bu kez değişmiş aktörlerle yeniden yaşanmaktadır.

MÜSİAD ve MAZLUMDER arasında yaşanan farklılaşmanın AKP iktidarı ile birlikte başlaması ve bu farklılaşmanın hükümetin özellikle son döneminde gittikçe belirginleşmesi iktidar-sivil toplum ilişkisinde yaşanan dinamik ve gerilimli ilişkinin bir göstergesidir. Bu da iki derneğin İslami kimlik paydasında buluşuyor olmasının aynı siyasal konjonktür içerisinde benzer evrilmeler gerçekleştireceği anlamına gelmediğini göstermektedir.

Çalışmanın literatür kısmında yer alan AKP’nin kimliğine yönelik değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda, AKP’nin ideolojik kimliği hakkında yapılan değerlendirmelerin “muhafazakâr demokrat” tartışması üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. AKP’nin kendisini “muhafazakâr demokrat” olarak nitelendirmesine karşın bu konu hakkında yapılan tartışmalar AKP’nin muhafazakâr demokrat mı, Müslüman demokrat mı olduğu sorusuna yoğunlaşmakta ve bu da aslında partinin sadece İslami kimliğini sorgulayarak sınırlı bir tartışma alanı yaratmaktadır. İslami kimlik üzerinden yaratılan bu tartışma AKP’yi homojen bir parti olarak sunmaktadır. Oysa MÜSİAD ve MAZLUMDER örnekleri, İslami kimliğe sahip STK’ları temsil etmelerine rağmen MÜSİAD’ın AKP ile kurduğu ilişkiyi MAZLUMDER kuramamakta ve AKP’ye muhalif bir çizgide konumlanmaktadır. Yani iki derneğin de İslami kimlik paydasında buluşuyor olması yine İslami kimliğe sahip iktidar ile sivil toplum ilişkisinde benzerlikler yaşanacağı anlamına gelmemektedir. Bu da AKP hakkında yapılan değerlendirmeleri sadece AKP’nin kendisini tanımladığı “muhafazakâr demokrat” kimliği üzerinden ya da İslami yönü üzerinden ele almanın yeterli olmadığını göstermektedir. Bu yüzden AKP’nin sosyal tabanı hakkında bir yorum yapmak gerekirse, muhafazakâr ve Müslüman demokrat arasında seyreden tartışmalardan ziyade, siyasal iktisat yaklaşımına dayanarak AKP’nin neoliberal kimliğine yapılan vurgunun daha anlamlı olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmad, Feroz. **Bir Kimlik Peşinde**. 3. bs. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Akdoğan, Yalçın. **AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**. 2. bs. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

Aktay, Yasin. “İslamcılıkta Muhafazakâr Bakiye”. **Muhafazakârlık**. ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, c. 5. 3. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006): 346-361.

Bolat, Ömer. **Medeniyet İdeali Konuşmalar-Söyleşiler**. İstanbul: Küre Yayınları, 2007.

Bora, Tanıl, Kemal Can. **Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket**, 7. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Çınar, Menderes. “AKP ve İslami Hareketler: Defansif ve Dağıtıcı İktidar Kardeşliği”. **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**. ed. İlhan Uzgel, Bülent Duru, Ankara: Phoenix Yayınları, 2009: 307-315.

_____. **Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık**. Ankara: Dipnot Yayınları, 2005.

Demir, Ömer. “Anadolu Sermayesi ya da İslamcı Sermaye”. **İslamcılık**. ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. c. 6, 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005): 870-881.

Dietrich, Jung, Wolfango Piccoli. **Yol Ayrımında Türkiye**. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.

Doğan, Ali Ekber. “İslamcı Sermayenin Gelişme Dinamikleri ve 28 Şubat Süreci”. **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**. ed. İlhan Uzgel, Bülent Duru. Ankara: Phoenix Yayınları, 2009: 283-315.

Duran, Burhanettin . “AKP ve Dönüşümün Aracı Olarak Politika”. **Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**. haz. Hakan Yavuz. çev. Ali Yıldız. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010: 333-359.

Gülalp, Haldun. **Kimlikler Siyaseti Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri**. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

Öniş, Ziya “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Ekonomi-Politiği”. **Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri**. haz. Hakan Yavuz. çev. Ali Yıldız. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010: 259-287.

Özel, Mustafa. **Devlet Ve Ekonomi**. İstanbul: İz Yayınları, 1995.

_____. **Piyasa Düşmanı Kapitalizm**. İstanbul: İz Yayınları, 1993.

Pamak, Mehmet. **İnsan Hakları İhlalleri ve İşkence** . Ankara: MAZLUMDER, 1991.

_____. **Kemalizm, Laiklik, Şehitlik**. İstanbul: Ekin Yayınları, 2004.

_____. **Kürt Sorunu ve Müslümanlar**. İstanbul: Selam, 1996.

Plageman, Gottfried. “Türkiye’de İnsan Hakları Örgütleri: Farklı Kültürel Çevreler, Farklı Örgütler”. **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001: 361-396.

Tuğal, Cihan. **Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi**. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010.

Uzgel, İlhan. “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”. **AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**. ed. İlhan Uzgel, Bülent Duru. Ankara: Phoenix Yayınları, 2009: 11-39.

Vardan, Ömer Cihad. **Cihad ve MÜSİAD**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Yarar, Erol. 21. **Yüzyıla Girerken Dünyaya Yeni Bir Bakış**. MÜSİAD Yayınları. Tarihsiz.

Yavuz, Hakan. **Erbakan’dan Erdoğan’a Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam**, çev. Leman Adalı. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

Dergiler

Balcı, Yusuf. “Geçmişten Geleceğe Çalışma İlişkileri”. **Çerçeve Dergisi**. s.17 (Mayıs-Temmuz 1996): 77-87.

_____. “Tartışılan ve Tartışılmayan Yönleriyle Nüfus Meselesi ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı”. **Çerçeve Dergisi**. s.16 (Ocak-Nisan 1996): 106-111.

Başer, Haşmet. “Doğum Kontrolü Olayından Çokuluslu İlaç Şirketleri Karlı Çıkmaktadır”. **Çerçeve Dergisi**. s.11 (Eylül-Ekim 1994).

Bolat, Ömer. “Perakende ‘Organize’ Olmalı”. **Çerçeve Dergisi**. s. 38 (Mart 2006): 6.

Buğra, Ayşe. “Class, Culture, and State: An Analysis of Interest Representation by Two Turkish Business Associations”. **International Journal of Middle East Studies**. vol. 30. no. 4 (Nov. 1998): 521-539.

Carsancaklı, İ. Şadi . “Başörtüsü Sorunu Çerçevesinde İstanbul Üniversitesi’nde Yaşananlar. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.20 (Haziran 1998): 3.

_____. “Başörtüsü Sorununda Son Durum”. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.17 (Mart 1998): 3.

_____. “Beyanımdır”, **MAZLUMDER İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.26 (Aralık 1998): 3.

_____. “Ceza Kanunu Değişikliği Hakkında”. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.16 (Şubat 1998): 3.

_____. “İnsan Hak ve Özgürlükleri Siyasetin Malzemesi Değildir”. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**, s.11 (Ekim 1997): 3.

_____. “İnsan Hakları ve Devlet”, **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.2 (Aralık 1996): 3.

_____. “Sivil Toplum, Katılımcılık ve Refah Partisi”. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.7 (Haziran 1997): 3.

_____. “Ülke Dışındaki Birtakım Zulümler Hakkında”. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.5 (Nisan 1997): 3.

_____. “Yaş’zedeler Üzerine”. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.8 (Temmuz 1997): 3-4.

Çatıkkaş, Özgür. “Kitap Eleştirisi”. **İdea Dergisi**. c. 2, s. 2 (2010): 220-225.

Çınar, Menderes. “Kendi Ezberini Bozmayan Parti”. **Birikim Dergisi**. s.283 (Kasım 2012): 31-34.

Erdoğan, Nermin Pınar. “AKP’nin Siyasal Söylemi Üzerine Biz Hizmet Partisiyiz”. **Birikim Dergisi**. s.283 (Kasım 2012): 67-71.

İnsel, Ahmet. “Güvenin Tesisinden Özgüven Patlamasına”. **Birikim Dergisi**. s.283 (Kasım 2012): 15-21.

Kahraman, Hüseyin. “Dr. Mustafa Özel İle MÜSİAD ve Türkiye’de Girişimcilik Üzerine...”, **Çerçeve Dergisi**. s.35 (Mart 2005): 94-100.

Karaman, Abdülkadir. “Bin Lokma, Bin Hırka”. **Çerçeve Dergisi**. s. 7 (Ocak-Şubat 1994): 33-36.

Yarar, Erol. “MÜSİAD 2. Olağan Kongresi Açılış Konuşması”. **Çerçeve Dergisi**. s.3 (Şubat 1993).

_____. “Yüksek Ahlâk, Yüksek Teknoloji”. **Çerçeve Dergisi**. s.10 (Temmuz-Ağustos 1994): 5.

_____. “İslam Âlemi, Dünyanın En Büyük İktisadi Gücü Olabilir”. **Çerçeve Dergisi**. s.48 (Ekim 2008).

Yıldırım, Ergün. “AKP: Bir Politik Tasarının Sosyolojik Temsiliyeti”. **Birikim Dergisi**. s.163-164 (Kasım –Aralık 2002): 66-71.

Yıldız, Ahmet. “Muhafazakârlığın Yerleştirilmesi ya da AKP’nin Yeni Muhafazakâr Demokratiği”. **Karizma Dergisi**. s.17 (Şubat-Mart 2004): 53-55.

Yıldız, Mehmet. “21. Yüzyıl’a 7 Kala...”, **Çerçeve Dergisi**. s.5 (Haziran 1993): 2.

Zaim, Sabahattin. “Nüfusun Sayısı Değil, Kalitesi Önemlidir”. **Çerçeve Dergisi**. s.11 (Eylül-Ekim 1994): 16-19.

“Basında MAZLUMDER”. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.23 (Eylül 1998): 2.

“Bürokraside Değişen Bir şey Yok”. **Çerçeve Dergisi**. s.2 (Ekim/Kasım 1992).

“Bütün Zalimlere Karşı, Bütün Mazlumlarla”. **Yeryüzü Dergisi**. s.1 (15 Aralık 1990).

“Demokrasi Kurultayı”. **MÜSİAD Bülten**. s.29 (Mayıs-Haziran 1998).

“Evrensel Beyannamenin 50. Yılı Üzerine”. **Mazlumder İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.24 (Ekim 1998).

“Hukuk Sistemimiz ve İnsan Hakları Uygulamaları Tartışıldı”. **MÜSİAD Bülten**. s.29 (Mayıs-Haziran 1998).

“İslam Âlemi, Dünyanın En Büyük İktisadi Gücü Olabilir”. **Çerçeve Dergisi**. s.48 (Ekim 2008): 36-43.

“MAZLUM-DER Partileşiyor mu?”. **Haksöz Dergisi**. s.88 (Temmuz 1998): 10-13.

“MGK Ve Kararları Üzerine”. **MAZLUMDER İstanbul Şubesi Haber Bülteni**. s.5 (Mart 1997).

“Muhalefet Bildirgesi”. **Haksöz Dergisi**. s.88 (Temmuz 1998): 10-13.

“MÜSİAD 2. Olağan Kongresi Açılış Konuşması”. **Çerçeve Dergisi**. s.3 (Şubat 1993): 3-6.

“MÜSİAD Genel Başkanı Erol Yazar’ın Ankara’da Siyasi Partilerin Liderleri ile Yapılan Görüşmelerden Sonra 4 Haziran 1998’de MÜSİAD Ankara Şubesi’nde Yaptığı Basın Toplantısındaki Konuşmanın Metni”. **MÜSİAD Bülten**. s.29 (Mayıs-Haziran 1998).

“MÜSİAD Yeni Genel Başkanı Ali Bayramoğlu’nun İlk Sözleri: Bizim İşimiz Ekonomi”. **MÜSİAD Bülten**. s.33 (Nisan-Haziran 1999).

“MÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Erol Yazar’la Söyleşi”. **Çerçeve Dergisi**. s.1 (Eylül 1992): 34-35.

“MÜSİAD, TÜSİAD’dan Adam Çalışıyor”. **Ekonomik Trend**. s.24 (19 Eylül 1993): 53.

“MÜSİAD’ın 7. Olağan Genel Kurul Toplantısı Yapıldı” . **MÜSİAD Bülteni**. s.29 (Mayıs-Haziran 1998).

“Refahyol Hükümetinin Ekonomi Karnesi”. **Çerçeve Dergisi**. s.20 (Ekim 1997): 9.

“Teknik Girişimciliği Geliştirmeliyiz”. **Çerçeve Dergisi**. s.35 (Mart 2005): 83-87.

Raporlar

Başbakan Necmettin Erbakan’ın Doğu Asya Gezisi ve MÜSİAD’ın Bosna Hersek Gezisi Raporu. MÜSİAD Araştırma Raporları-18, 1996.

Başbakan Pof. Dr. Necmettin Erbakan İle Mısır-Libya-Nijerya Gezisi. MÜSİAD Yayınları, 1996.

Başer, Haşmet. **İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği**. MÜSİAD Araştırma Raporları-10, 1994.

Bayramoğlu, Ali. “Önsöz”. **Türkiye Ekonomisi 2003**. MÜSİAD Araştırma Raporları -40 (2003).

Bolat, Ömer “Önsöz”. **Türkiye Ekonomisi 2004**. İstanbul: MÜSİAD Araştırma Raporları 45, 2004.

İş Hayatında İslam İnsanı (Homo Islamicus), ed. Hüner Şencan. MÜSİAD Araştırma Raporları-9, 1994.

MÜSİAD Amerika Birleşik Devletleri Gezi Raporu. MÜSİAD Araştırma Raporları-24, 1997.

Yatırım Ve İhracat Teşvikleri Paneli. MÜSİAD Araştırmalar Serisi-6, 1993.

Gazeteler

“800 Üye Tasfiye Edildi”. **Milliyet Gazetesi**. 17 Kasım 2002.

“Adil Düzen İç Boş Bir Slogan”. **Milliyet Gazetesi**. 14 Nisan 1996.

“AKP’nin Ampulünü Önce Biz Yaktık”. **Milliyet Gazetesi**. 4 Nisan 2004.

“Ben Kapitalist Değilim”. **Milliyet Gazetesi**. 17 Ağustos 1993.

“Bilgi ve Teknolojisiz Olmaz”. **Akit Gazetesi**. 4 Şubat 1996.

“Din Tüccarlığına Son”. **Milliyet Gazetesi**. 8 Mart 2000.

“Homo Islamicus”. **Milliyet Gazetesi**. 27Aralık 1994.

“İnanca Baskılar artıyor”. **Selam Gazetesi**. 10 Ağustos 1997.

“Kesin-Dinsiz Eğitimden, Kesin-Dinsiz Hayata Geçiş”. **Selam Gazetesi**. 5 Ekim 1997.

“Mazlum Der İstanbul Şube Başkanı Çarsancaklı: Devlet Vatandaşından Korkuyor”. **Selam Gazetesi**. 7 Ağustos 1997.

“MÜSİAD 30 Üyesini Ahlaksızlıktan Attı”. **Milliyet Gazetesi**. 26 Ekim 1994.

“MÜSİAD Hoca’dan Uzaklaşıyor”. **Milliyet Gazetesi**. 15 Nisan 1996.

“MÜSİAD, Başbakana Kaynak Paketi Sundu”. **Milli Gazete**. 20 Temmuz 1996.

“MÜSİAD, Gelişmeler Olumlu”. **Milli Gazete**. 2 Ağustos 1996.

“MÜSİAD’a Üyelik Zor”. **Milliyet Gazetesi**. 25 Ekim 1994.

“MÜSİAD’ın Alternatif Raporu Panelde Tanıtıldı İslam İnsanına Muhtacız”. **Milli Gazete**. 25 Aralık 1994.

“Müslüman Jöle De Sürer Ferrari Otomobile De Biner”. **Milliyet Gazetesi**. 2 Aralık 1997.

“Şimdi MÜSİAD Moda”. **Milliyet Gazetesi**. 6 Nisan 1994.

“Şimdi Rağbet MÜSİAD’a”. **Milli Gazete**. 6 Ağustos 1996.

“TÜSİAD Bitecek, Gün MÜSİAD’ın”. **Milliyet Gazetesi**. 3 Ağustos 1996.

“TÜSİAD’dan Sonra MÜSİAD Da Kuruldu”. **Milliyet Gazetesi**. 17 Mart 1991.

“Yarar: Batı Bize Gülüyor”. **Selam Gazetesi**. 16 Ağustos 1997.

“Yeni Hükümet Ümit veriyor”. **Milli Gazete**. 1 Temmuz 1996.

Elektronik Kaynaklar

Akça, İsmet. “Neoliberal Kapitalizme Yeni Efsun? Muhafazakâr Demokrasi”. <http://www.halkevleri.org.tr/diger/neoliberal-kapitalizme-yeni-efsun-muhafazakar-demokrasi-ismet-akcaj> [18.06.2013].

Aktay, Yasin. “İnkâr İle İkrar Arasında Ak Parti’nin Kimliği”. *Anlayış Dergisi*. Aralık 2005. <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=31&makaleid=4706> [18.02.2013].

Dağı, İhsan. “Ak Parti: Müslüman Demokrat mı Muhafazakâr Demokrat mı?”. 09.01.2004. http://www.zaman.com.tr/yorum_ak-parti-musluman-demokrat-mi-muhafazakar-demokrat-mi_543.html, [18.03.2013].

Düzel, Neşe “Din Topyekûndur, Ekonomiyi İçerir”. Radikal Gazetesi. 09.12.2002. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=653823&CategoryID=7> [8.12.2012].

E-Bülten MÜSİAD. Ocak 2012. <http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/ocake-bulten.pdf> [12.11.2012].

Ensaroğlu, Yılmaz. “Din Özgürlüğü ve Bize Özgü Lâiklik”. 19.07.2004. <http://www.mazlumder.org/yayinlar/detay/makaleler/8/din-ozgurlugu-ve-bize-ozgu-laiklik/934> [15.10.2012].

MAZLUMDER Genel Merkez tarafından yapılan basın açıklaması: “Başörtüsüne Sınırsız, Ama’sız Özgürlük!”. 29.11.2012. <http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/basortusune-sinirsiz-amasiz-ozgurluk/9528> [29.11.2012].

Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Bürokrasi. MÜSİAD Yayınları. Tarihsiz. http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/arastirma_raporlari_01.pdf [10.12.2011].

Özel, Mustafa. “MÜSAD Ve Türkiye’de Girişimcilik”. Yeni Şafak Gazetesi. 17.04.2005. <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2005/Nisan/17/mozel.html> [4.11.2012].

Özel, Mustafa. “Medine Pazarı’ndan MÜSİAD’a”. Anlayış Dergisi. Nisan 2010. <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=83&makaleid=2674> [31.03.2012].

Pamak, Mehmet “MHP Kurucu Başkanlığından İslami Kimliğe”. 08.11.2009. <http://www.haksozhaber.net/mhp-kurucu-genel-baskanligindan-islami-kimlige-13041yy.htm> [10.04.2012].

“Röportaj: A. Faruk Ünsal”. 23.01.2012. <http://mazlumder.org/yayinlar/detay/makaleler/8/roportaj-a-faruk-unsal/1063>, [10.12.2012].

“2011 Ekonomi Değerlendirmesi MÜSİAD”. <http://www.musiad.org.tr/img/pp.pdf> [12.11.2012].

“27.10.2007 Tarihinde yapılan MAZLUMDER İstişare Toplantısında Mehmet Pamak’ın Yaptığı Konuşmanın Tam Metni”. http://www.islamvehayat.com/5012_Mehmet-Pamak,-Mazlum-Der-in-donusum-surecini-degerlendirdi.html [10.04.2012].

“AKP Kimliksizliğe Mahkum”. Vatan Gazetesi. 12.10.2003. <http://haber.gazetevatan.com/0/15666/1/gundem> [19.03.2013].

“AKP, Ekonomide MÜSİAD Yerine TÜSİAD’a Uydu”. Hürriyet Gazetesi. 26.11.2002. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=111795> [8.12.2012].

“AKP’ye Yağcılık İçin Geleni MÜSİAD’a Almam”. Hürriyet Gazetesi. 15.11. 2002. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=107681> [4.11.2012].

“Aslanları Biz Temsil Ediyoruz”. Zaman Gazetesi. 11.12.1998. <http://arsiv.zaman.com.tr/1998/11/11/ekonomi/3.html> [20.12.2012].

“Bağımsız Aday Ayhan Bilgen’e DTP Desteği Mazlumder’i Böldü”. 08.06.2007. Zaman Gazetesi. <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=549137&keyfield=6D617A6C756D646572> [12.10.2012].

“Bülent Arınç EBBÖ Ödül Törenine Katıldı”. 14.03.2012. <http://www.musiad.org.tr/detayHaber.aspx?id=1201> [14.03.2012].

“Cüneyt Sarıyaşar ile Röportaj: MAZLUMDER Üyelerini Dinleyecek”. 25.05.2012. <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basinda-mazlumder/10/cuneyt-sariyasar-ile-roportaj-mazlumder-uyelerini-dinleyecek/9087> [25.05.2012].

“Cüneyt Sarıyaşar İle Sohbetimizden Notlar”. 11.11.2012. <http://www.emekveadalet.org/arsivler/6504> [11.11.2012].

“Darbe Teşebbüsçüleri Acilen Sivil Yargı Önüne Çıkartılmalıdır”. 31.10.2009. http://eski.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=7443 [02.02.2013].

“DGM Erol Yarar’a Hapis, MÜSİAD’a Kapatma İstedi”. Hürriyet Gazetesi. 25 Mayıs 1998. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-20513> [18.12.2012].

“Dini Hayatta Devlet Düzenlemesi Olamaz”. 20.12.2012. <http://kayseri.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/dini-hayatta-devlet-duzenlemesi-olamaz/9586> [20.12.2012].

“Dönemin MÜSİAD Başkanı Erol Yarar 28 Şubat Soruşturması”. Milli Gazete. 20.04.2012. <http://www.milligazete.com.tr/haber/28-subat-sorusturmasi-236541.htm> [22.09.2012].

“Erdoğan: Ümit Boyner İşine Baksın”. Radikal Gazetesi. 17.09.2012. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1100622&CateCatego=78> [17.09.2012].

“Evrensel Gazetesi’nden Cüneyt Sarıyaşar İle Röportaj: Devlet Erkinin Salt Ergenekon’u Yok”. 10.12.2012. <http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basinda-mazlumder/10/evrensel-gazetesinden-cuneyt-sariyasar-ile-roportaj-devlet-erkinin-salt-ergenekonu-yok/9549> [10.12.2012].

- “İleri Bir Ekonomi İçin Sivil Anayasa Şart”. 11.11.2010.
<http://www.ihha.com.tr/NewsDetail.aspx?nid=145863&cid=11> [20.12.2012].
- “İnsan Hakları Savunucuları Üzerindeki Baskılar Artıyor”. 2004.07.15.
<http://www.mazlumder.org/yayinlar/detay/makaleler/8/insan-haklari-savunuculari-uzerindeki-baskilar-artiyor/900> [18.12. 2012].
- “İslam Dünyasında Tekiz!”. 28.08.2009,
<http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/islam-dunyasinda-tekiz/4897> [8.12.2012].
- “İşte Kurucu Listesi”. 15.08.2001.
<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2001/agustos/15/p5.html> [04.11.12].
- “Kemalistler de 29 Ekim’in Ardından Mazlum Kategorisine Girdi...”. 04.11.2012.
<http://t24.com.tr/haber/kemalistler-de-29-ekimin-ardindan-mazlum-kategorisine-girdi/216673> [04.11.2012].
- “Kurucu Üyeler”. <http://www.akparti.org.tr/site/yonetim/kurucu-uyeler> [4.11.2012].
- “Kürtler Kendilerine Bir Türk Lider Arıyor”. Radikal Gazetesi. 26.05.2006.
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=191224> [12.10.2012].
- “MAZLUMDER Genel Başkanı Yılmaz Ensaroğlu’nun AIHM’nin RP ile İlgili Kararı Üzerine Yaptığı Basın Toplantısı Metni”. 01.08.2001.
<http://sivas.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/aihm-sinin--refah-patisinin-kapatilmasi-hkbasvurusunun-reddi-karari/8574> [30.05.2013];
- “MAZLUMDER, Referandum Kararını açıkladı”. Yeni Şafak Gazetesi. 30.08.2010.
<http://yenisafak.com.tr/gundem-haber/mazlumder-referandum-kararini-acikladi-30.08.2010-276092> [30.05.2013].
- “MAZLUMDER: İki Acıyı Birleştiren Bir Mücadele”. 10.12.2011.
<http://bianet.org/biamag/insan-haklari/134651-mazlum-der-iki-aci-yi-birlestiren-bir-mucadele> [18.12.2012].
- “MAZLUMDER’inde Aralarında Bulunduğu STK’lar AK Parti’nin Kapatılması Davası ile İlgili Basın Toplantısı Düzenlediler”. 17.03.2008.
<http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/mazlumder%C2%B4inde-aralarinda-bulundugu-stk%C2%B4lar-ak-parti%C2%B4nin-kapatilmasi-davasi-ile-ilgili-basin-toplantisi-duzenlediler/1821> [30.05.2013].
- “Mazlum-Der’de İşler Karıştı”. Zaman Gazetesi. 07.06.2007.
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=548896&title=mazlumderde-isler-karisti&haberSayfa=1> [12.11.2012].
- “MAZLUMDER’den TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanı Ayhan Sefer Üstün’e Gönderilen Mektup”. 17.02.2012.
<http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/mazlumderden-tbmm-insan-haklarini-inceleme-komisyonu-baskani-ayhan-sefer-ustune-gonderilen-mektup/8749> [10.12.2012].

“Mehmet Pamak, Mazlum-Der’in Dönüşüm Sürecini Değerlendirdi”. 21.03.2011.
http://www.islamvehayat.com/5012_Mehmet-Pamak,-Mazlum-Der-in-donusum-surecini-degerlendirdi.html [21.12.2012].

“Milyarlarca Terör Tazminatı Ödendi Uludere Alınca mı Kötü Olacak”. 12.02.2002.
<http://www.hurriyet.com.tr/pazar/19898837.asp> [10.12.2012].

“MÜSİAD Başkanı Yarar’a 312’den 1 yıl hapis”. Hürriyet Gazetesi. 22.04.1999.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-75163>, [18.12.2012].

“MÜSİAD, Referandum Sonuçlarını Değerlendirdi”. 13.09.2010.
<http://www.ihha.com.tr/musiad-referandum-sonuclarini-degerlendirdi-137349-haber> [30.05.2013].

“MÜSİAD: AKP’ye Kapatma Davası Geri Çekilmeli”. Milliyet Gazetesi. 27.03.2008. <http://ekonomi.milliyet.com.tr/-/ekonomi/ekonomidetay/27.03.2008/510116/default.htm> [30.05.2013].

“MÜSİAD’ı Tasfiye Operasyonu”. Hürriyet Gazetesi. 07.11.1998.
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=46465> [20.12.2012].

“Roboski İçin Adalet Yürüyüşüne Saldırı”. 10.08.2012.
<http://bianet.org/bianet/bianet/140248-roboski-icin-adalet-yurusune-saldiri> [10.08.2012].

“Sivil Toplum Siyasetten Kaçamaz”. Yeni Şafak Gazetesi. 19.01.2007.
<http://yenisafak.com.tr/Yorum/?i=25203> [12.11.2012].

“STK’lardan Selma Aliye Kavaf’a Eşcinsellik Açıklaması İle İlgili Açık Mektup”. 22.03.2010. <http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/stklardan-selma-aliye-kavafa-escinsellik-aciklamasi-ile-ilgili-acik-mektup/1230> [15.10.2012].

“TÜSİAD Toplantısında Fırtına Koptu!”. Radikal Gazetesi. 02.10.2009.
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=957230&CategoryID=80> [11.10.2012].

“Uludere 715 STK Açıklaması”. 09.01.2012.
<http://diyarbakir.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/uludere-715-stk-aciklamasi/1967> [09.01.2012].

“Vicdani Ret Hakkı Bir An Önce Tanınmalıdır!”. 03.12.2011.
<http://www.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/vicdani-ret-hakki-bir-an-once-taninmalidir/2053> [15.10.2012].

“Yargı İle Kolluk Kuvvetleri İktidarın Elinde Bir Silaha Dönüşüyor”. 21.12.2011.
<http://diyarbakir.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/yargi-ile-kolluk-kuvvetleri-iktidarin-elinde-bir-silaha-donusuyor/2018> [21.12.2012].

Diğer

İkiz Kulelerden Emperyalizmin Ağındaki Dünyaya Bakış. MAZLUMDER İstanbul Şubesi. Tarihsiz.

Kuruluşundan Bugüne Hak ve Özgürlük Mücadelesinde MAZLUMDER. MAZLUMDER İstanbul Şubesi. Tarihsiz.

MÜSİAD 15. Yıl. İstanbul: MÜSİAD Yayınları, 2005.

ÖZGEÇMİŞ
Özgöl KARAASLAN

KİŞİSEL BİLGİ:

DOĞUM YERİ: Elazığ

DOĞUM TARİHİ: 12/04/1988

E-MAIL ADRES: ozgul.karaaslan@gmail.com

EĞİTİM:

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans, 2013

Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Lisans, 2010